

Riitta-Ilona Hurmerinta

MONESSA MUKANA

Papiston vuorovaikutussuhteet Lapualla vuosina 1652–1674

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Riitta-Ilona Hurmerinta	
Työn nimi – Title MONESSA MUKANA Papiston vuorovaikutussuhteet Lapualla vuosina 1652–1674	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 109 + liitteet
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan tuomiokirja-aineiston perusteella Lapuan pitäjän papiston vuorovaikutussuhteita vuosina 1652–1674. Papiston sosiaalista kanssakäymistä tutkitaan sekä kirkonmiesten keskinäisten kanssakäymistilanteiden että paikallisyhteisön ja maallisen esivallan edustajien kanssa tapahtuneiden kohtaamisten kautta. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisissa yhteyksissä pitäjän kirkkoherrat ja kappalaiset ovat osallistuneet kärjäistuntoihin ja millaisiin asioihin vuorovaikutustilanteet käräjillä liittyivät.</p> <p>Luterilaisen puhdasoppisuuden aikana uskonto ja kirkko olivat merkittävässä asemassa ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Kollektiivinen uskonnollisuus ja kristillisten normien mukainen yhteisöelämän ihanne korostivat papiston roolia paikallisyhteisössään. Kihlakunnan käräjillä käsiteltiin hyvin harvoin suoraan uskontoon tai kirkkoon liittyviä asioita, joten papistoa koskevien kärjätapauksien tutkiminen tarjoaa mahdollisuuksia arvioida kirkonmiesten toimintaa seurakuntaelämän ulkopuolisissa asioissa.</p> <p>Tutkielman tuloksena avautuu näkymä Lapuan pitäjän papiston elämään, erilaisiin toimijarooleihin ja merkityksiin 1600-luvun jälkipuolella. Kirkkoherrat ja kappalaiset eivät keskittyneet ainoastaan uskonnolliseen elämään liittyviin asioihin, vaan kärjätapaukset osoittavat papiston vuorovaikutussuhteiden ja toimintamuotojen olleen hyvin laaja-alaisia. Papiston kärjäesiintymisten monialaisuus vahvistaa aiempien tuomiokirja-aineistoihin pohjautuneiden tutkimusten näkemystä kihlakunnankäräjien tärkeydestä paikallisyhteisön jäsenten vuorovaikutussuhteiden areenana.</p>	
Asiasanat – Keywords 1600-luku, Lapua, kappalainen, kirkkoherra, käräjät, paikallisyhteisö, papisto, tuomiokirjat, vuorovaikutussuhteet	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	1
1.2	Tutkimuskohde.....	4
1.3	Aiempi tutkimus.....	7
1.4	Lähdeaineisto	9
1.4.1	Tuomiokirja-aineisto	9
1.4.2	Lapuan käräjäpöytäkirjat.....	14
1.5	Tutkielman teoreettiset lähtökohdat.....	18
1.5.1	Vuorovaikutussuhteiden tutkiminen	18
1.5.2	Kvalitatiivinen mikrohistoriallinen tutkimus	23
2	Papiston vertikaaliset vuorovaikutussuhteet	29
2.1	Talousasioissa riittää selvitettävää	29
2.1.1	Epäselvyyksiä papille suoritettavissa maksuissa	29
2.1.2	Velkojen takaisinmaksun ongelmat	34
2.2	Maaseutupitäjän ydinasioita: talo peltoineen	37
2.2.1	Talokaupat.....	37
2.2.2	Maa-alueita koskevat kaupat.....	40
2.2.3	Vahingontekoja niityillä ja metsissä	42
2.2.4	Pappilan rakennuksista ja maista huolehtiminen	44
2.3	Papin roolit luottamushenkilönä	47
2.3.1	Tarkastusmiehenä ja todistajana	47
2.3.2	Itsemurhat on selvitettävä huolella	50
2.3.3	Papin osuus siveysrikosten käsittelyssä	55

2.4	Seurakuntaelämään liittyvät tapaukset.....	63
2.4.1	Kirkkorauhan rikkominen.....	63
2.4.2	Ei olutta kirkonmenojen aikana nauttiman pidä.....	64
2.4.3	Syytöksiä kirkkovarkaudesta.....	66
2.5	Rahvaan ja maallisen esivallan välissä.....	68
2.5.1	Kappalaisesta halutaan kirkkoherra.....	68
2.5.2	Pappeihin kohdistuneet syytökset.....	71
2.5.3	Kirkkoherran roolit talonpoikien vastarinnassa.....	75
3	Papiston horisontaaliset vuorovaikutussuhteet.....	83
3.1	Keskinäiset kahnaukset – sanaharkasta fyysiseen väkivaltaan.....	83
3.2	Harvoin yhdessä käräjillä.....	87
4	Monimuotoista kanssakäymistä.....	89
	Lähteet.....	98

Liitteet

LIITE 1: Lapuan pitäjän kartta

LIITE 2: Tutkielmassa käsiteltävät Lapuan papit

LIITE 3: Tutkimusaineiston jakautuminen aihealueittain ja papeittain

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Puhdasoppisuuden ajan kirkko kasvatti kruunun tuella kansaa hyviin tapoihin ja kristillisiin normeihin. Uskonto hallitsikin ihmisten jokapäiväistä elämää, ja ahkera kirkossakäynti oli jokaiselle kunnia-asia. Yhteiskunnan jakautuminen neljään säätyyn määritti kullekin säätyryhmälle omat velvollisuudet, oikeudet ja toimintamallit. 1600-luvun kuluessa papiston ja kirkon harjoittama kontrolli kiristyi osana Ruotsin valtakunnan yhtenäistämisen politiikkaa. Huoneentaulussa muotoillun kolmisäätyopin mukaan yhteiskunta jakautui hengelliseen, maalliseen ja huoneen hallitukseen, joiden alaisiksi jokainen ihminen kuului. Tämän luterilaisen yhteiskuntahierarkian välityksellä yksilö sidottiin osaksi kollektiivista yhteisöä. Kirkon ja uskonnon merkitys suurvallan luomisessa ja paikallisyhteisön arjessa korostui etenkin, kun kruunu määräsi, että pappien tuli saarnata esivallan kunnioittamisen puolesta. Kansaa pyrittiin pitämään kurissa ja nuhteessa, missä avuksi otettiin pelottelu Jumalan kostolla. Yksilön sovittamattoman synnin katsottiin vetävän Jumalan vihan koko yhteisön päälle. Kansan synneistä johtuvat Jumalan antamat kollektiiviset rangaistukset pystyttiin hyvin perustelemaan tuon aikakauden jatkuvilla kato- ja nälkävuosilla, sodilla ja kulkutaudeilla. Kirkko muokkasi siis kansan ajattelua ja käytöstä kirkkokurin avulla. Seurakuntalaisten oli elettävä kirkon moraaliopin mukaisesti, ja papisto vahti talonpoikien arkielämän pienimpiäkin synnillisiä piirteitä. Usein synnillistä elämää viettäneet joutuivatkin käräjillä vastaamaan teoistaan. Hyvä ja toimiva kirkkokuri edisti kruunun hallintokoneiston tehoa: mitä tottelevampi yhteinen rahvas oli, sitä helpompaa hallintokoneiston oli toimia. Kirkon ja uskonnon – ja sitä kautta papiston – merkitys paikallisyhteisön arjessa oli suuri.¹

---

¹ Ks. esim. Juva 1955, 62–65; Laasonen 1991, 204–205; Laine 1995, 141 ja 148; Vilkkuna 1996b, 74–76; Karonen 2001, 161–162, 243–247; Jokiaho 2000, 123–124; Jokiaho 2002, 204–205.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen tuomiokirja-aineiston perusteella Lapuan pitäjän papiston vuorovaikutussuhteita² vuosina 1652–1674. Vuorovaikutussuhteet nähdään tässä kontekstissa paikallisyhteisön jäsenten välisenä sosiaalisena kanssakäymisenä. Kuvailen ja analysoin erilaisia tilanteita, joissa papistoon kuuluvat henkilöt tulevat esille käräjillä. Tutkin siis työssäni käräjäpöytäkirjojen kautta papiston erilaisia rooleja ja merkityksiä paikallisyhteisössään.

Tutkielmani käsittää alueellisesti Suur-Lapuan hallintopiirin alaisuuteen kuuluneen Lapuan emäseurakunnan alueen sekä Kauhavan ja Kuortaneen kappeliseurakunnat.³ Käyttäessäni työssäni termiä *Lapua* tarkoitan nimenomaan koko Lapuan pitäjän aluetta, enkä vain esimerkiksi Lapuan kirkonkylää. Alkuperäislähteenä tutkielmassani käytän Etelä-Pohjanmaan kihlakunnanoikeuden, Lapuan käräjäkunnan pöytäkirjoja vuosilta 1652–1674. Tutkielmani keskiöön nousevat tutkimusajalla toimineet Lapuan kirkkoherrat Gregorius Raumannus (kirkkoherrana 1654–1661) ja Carolus Prochman (kirkkoherrana 1662–1690) sekä Lapuan pitäjällä tutkimusajanjaksolla toimineet kappalaiset Gabriel Gronovius, Johannes Wallenius, Zacharias Julenius ja Elias Hållfast.⁴

Tavoitteenani on esitellä ja analysoida mahdollisimman laaja-alaisesti tilanteita, joissa papistoon kuuluvat henkilöt esiintyvät käräjillä, joten kiinnostukseni ei kohdistu vain meheviin väkivallantekoihin tai muuhun nahistelevaan, konfliktikeskeiseen kanssakäymiseen. Tutkielmassani selvitän, millaisissa asioissa ja yhteyksissä papisto ylipäättään tulee käräjätilanteissa esille ja miten heidän esilläolonsa kirjattiin pöytäkirjoihin. Tarkastelen käräjäpöytäkirjojen tekstejä dialogeina, joista paljastuu niihin osallistuvien henkilöiden välisiä vuorovaikutussuhteita. Kirkkoherran tai kappalaisen löytyminen tuomiokirjan sivuilta ei sinänsä ole merkittävä löytö, sillä käräjäoikeuden talonpoikaisen rahvaan kanssa kuului 1600-luvulla papiston normaaleihin tapoihin. Merkittävyys tulee käsitellystä asiasta. Osa papiston käräjäesiintymisistä voidaan luokitella normaaliksi toiminnaksi,

---

² Vuorovaikutus-termin tarkempaa määrittelyä on tämän luvun viimeisessä kappaleessa. Lisäksi käsittelen vuorovaikutussuhteita luvussa 1.5.

³ Ks. Liite 1: Lapuan pitäjän kartta.

⁴ Tutkimuskohteina olevia pappeja esittelen tarkemmin liitteessä 2 ja luvussa 1.2.

osa taas saattaa paljastaa, ainakin nykyhetkestä käsin katsottuna, yllättäviäkin puolia heidän ja paikallisyhteisön välisistä suhteista sekä tietenkin asianosaisista itsestään.

Tutkimusajankohdaksi työssäni rajautuvat vuodet 1652–1674, jolloin Lapuan pitäjä oli hallinnollisesti osa Kaarleporin kreivikuntaa.⁵ Yhtenä sivujuonena tavoitteenani onkin selvittää, vaikuttaako tutkimuskirjallisuudessa kerrottu kreivikunta-ajan yleinen kompleksisuus papiston kärjäesiintymisiin tai käykö aineistosta millään tavalla esiin aikakauden ilmapiiri. Tutkimusajanjakson alkuvuosi on siinäkin mielessä hyvä aloitusajankohta, että pitäjän edellinen kirkkoherra kuoli vuonna 1652 ja näin pääsen tarkastelemaan molempia kirkkoherroja heidän toimikautensa alkuvuosista lähtien. Tarkastelujakson päättäminen vuoteen 1674 tuntui loogiselta siksi, että kreivikunta-aika päättyi tuolloin. Tarkastelun jatkaminen kirkkoherra Prochmanin toimikauden päättymiseen asti ei olisi mitenkään ollut tämän tutkielman puitteissa mahdollista, koska Prochman toimi kirkkoherrana vuoteen 1690 asti, joten aineistosta ja tutkimusajasta olisi tullut aivan liian laaja.

Suorina tutkimuskysymyksinä tutkielmani tavoitteet voi esittää seuraavasti:

- *Miten papisto tulee esille tuomiokirja-aineistossa eli millaisia toimijaulottuvuuksia papeilla paikallisyhteisössään oli?*
- *Minkälaista sosiaalista toimintaa papistolla oli Lapuan pitäjässä ja millaisiin asioihin vuorovaikutustilanteet käräjillä liittyivät?*
- *Miten tutkimuskohteiden rooli kirkon edustajina vaikutti vuorovaikutustilanteisiin rahvaan ja esivallan kanssa?*
- *Vaikuttaako kirkkoherran ja kappalaisten keskinäinen roolijako jollain tavoin heidän keskinäiseen kanssakäymiseensä?*
- *Miten yhteisö ja oikeusistuin suhtautuivat, jos pappi itse ei toiminut vallitsevien ihanteiden ja vaatimusten mukaisesti, vaan esiintyykin käräjillä syytetyn roolissa?*

Sosiaalinen toiminta ja vuorovaikutussuhde ovat molemmat erittäin laajoja käsitteitä ja niitä on eri tieteenaloilla määritelty monin eri tavoin. Tässä työssä sosiaalisella toiminnalla ja vuorovaikutussuhteella tarkoitetaan ylipäätään niitä tapauksia ja

---

⁵ Ks. luku 1.2.

tilanteita, joissa tutkimuskohteeni tulevat esille tuomiokirja-aineistossa ja joissa he siten ovat tekemisissä jonkun muun henkilön tai henkilöiden kanssa tai esittävät yksinään käräjätuvassa jonkun asian. Tutkin siis yksilöiden välisiä, sosiaalisia ja yhteisöllisiä tilanteita. Vuorovaikutukseen liittyy hyvin usein erilaisia sosiaalisia jännitteitä ja valtasuhteisiin liittyviä asetelmia, joten yhtenä tavoitteena on analysoida papistoa koskevia tapauksia nimenomaan valtasuhteiden kautta, koska tutkimusaikakautenani pappi oli pitäjässään hyvin merkittävä ja arvovaltainen henkilö.⁶

1.2 Tutkimuskohde

Tutkimusalueeksi olen valinnut Etelä-Pohjanmaalla sijaitsevan Lapuan pitäjän. Valinta perustuu osin sattumaan ja osin siihen, että alueelta on olemassa muutamia perusteellisia paikallishistoriateoksia, joiden avulla on ollut hyvä tutustua kohteeseen. Lapuan pitäjä kuului 1600-luvun alkupuoliskolla Etelä-Pohjanmaan kihlakuntaan. Tämä oikeuspiirijako muuttui kuningatar Kristiinan lahjoittaessa maakunnan kreiveille ja vapaaherroille, jotka velvoitettiin huolehtimaan lahjoitusalueidensa oikeudenhoidosta. Vuosina 1652–1674 Lapua oli siten osana Kaarleporin kreivikuntaa. Kreivi- ja vapaaherrakuntien peruuttamisen jälkeen Lapua kuului viiden vuoden ajan Keski-Pohjanmaahan ja vuodesta 1680 eteenpäin Etelä-Pohjanmaan kihlakuntaan. Oma kärjäkunta Lapuasta muodostui jo vuoden 1590 lopulla.⁷

Lapuasta muodostui 1600-luvun aikana mahtavan kokoinen pitäjä, johon kuului useita kyliä, mm. Ala- ja Ylänurmo, Kauhava, Kuortane, Naarasluoma, Tiistenjoki ja Töysä.⁸ Aikakauden asukasluotiedot ovat varsin niukkoja ja epävarmoja. Erkki Lehtisen ja Armas Luukon tutkimusten mukaan Suur-Lapuan asukasluku kasvoi

---

⁶ Vuorovaikutussuhteiden tutkimista käsittelem tarkemmin luvuissa 1.4.1 ja 1.5.1.

⁷ Kaarleporin kreivikuntaan kuuluivat vuosien 1652–1674 aikana Uusikaarlepyy, Lapua, Vöyri ja osa Ilmajoen pitäjää. Ks. Jokipii 1956, 31–32 ja 47; Luukko 1945, 576–577; Lehtinen 1963, 38–39 ja 178–179.

⁸ Ks. liite 1: Lapuan pitäjän kartta. Kauhavan nimi kirjoitettiin 1600-luvulla usein Kauhajoeksi. Myös kärjäpöytäkirjoissa Kauhavasta käytetään usein nimeä Kauhajoki.

1600-luvun alun reilusta tuhannesta yli kahteen tuhanteen vuoteen 1695 mennessä, ja vastaavasti Lapuan kirkonkylän asukasmäärä kasvoi vajaasta viidestäsadasta yli seitsemäänsataan. Poikkeuksen tasaiseen väestönkasvuun tekivät vuosisadan lopun tuhoisat nälkävuodet. Kaikkinensa voidaan todeta, että Lapuan pitäjä oli tutkimusajanjaksolla pinta-alaltaan ja väkimäärältään kohtuullisen suuri. Pitäjän väestö koostui talonpojista ja muutamia kruunun virkamiehiä ja papistoa lukuun ottamatta, ylempien säätyjen edustajia Lapualla nähtiin 1600-luvun kuluessa vain satunnaisina vieraina.⁹

Lapuan yhteys Isonkyrön emäseurakuntaan alkoi rakoilla jo 1570-luvulla. Aikakaudelle oli hyvin tavanomaista se, että eri kyläkuntien välillä vallitsi kilpailua oman kirkon ja papin saamisen kunniasta. Yleensä itsenäisyyden ituna oli paikkakunnalla vanha rukoushuone tai kappeli, jossa emäkirkon kirkkoherra oli vierailut pitämässä jumalanpalveluksia määräpyhinä. Näin oli myös Lapualla, jossa oli jo ennen kappalaisen asettamista ollut pieni saarnatupa ja sen kohdalle pystytettiinkin lapualaisten ensimmäinen varsinainen kirkko. Kirkkoherrat suhtautuivat näihin eriytymispyrkimyksiin yleensä penseästi, koska ne tiesivät heidän tulojensa pienentymistä. Isonkyrön kirkkoherra yrittikin kiivaasti estää Lapuan irtautumista siinä onnistumatta: Lapua itsenäistyi ensin kappeliksi ja vuonna 1581 omaksi, itsenäiseksi seurakunnakseen.¹⁰

Kun Lapuasta oli muodostunut oma kirkkopitäjä, alkoivat ison pitäjän sivukyläläiset vaatia myös itselleen kirkollista omavaraisuutta, jotta heidän ei olisi tarvinnut vaeltaa Lapuan kirkonkylälle asti pappia tapaamaan. Lapuan pitäjän laajuus vaati useita kappalaisia, sillä kirkkoherra ei pystynyt vierailemaan säännöllisesti joka kylällä, eikä toisaalta "peräkyläläisillä" aina ollut mahdollisuutta matkata kirkonkylälle jumalansanaa kuulemaan. Yhteisestä kirkkoherrasta sivukyläläiset eivät vielä 1600-luvulla päässeet irti, mutta omat kappalaiset Kauhava ja Kuortane saivat 1630-luvulla ja Naarasluoma vuonna 1678.¹¹

---

⁹ Lehtinen 1963, 61–70; Luukko 1945, 59–60, 68–70.

¹⁰ Koskimies 1908, 27–29; Suolahti 1919, 177; Lehtinen 1963, 32–37.

¹¹ Lehtinen 1963, 261–262; Koskimies 1908, 143; Luukko 1945, 648–651.

Lapuan pitäjän papistosta tutkielmassani esittelen oikeustapausten myötä kirkkoherroja Gregorius Raumannus ja Carolus Prochman sekä kappalaisista Lapuan kirkonkylän kappalaista Gabriel Gronoviusta, Kuortaneen kappalaista Elias Hällfastia sekä Kauhavan kappalaisina toimineita Johannes Walleniusta ja Zacharias Juleniusta.¹² Yksityiskohtaisempia tietoja heidän taustoistaan on liitteessä 2. Tutkimusajanjaksolle sattuu kahden kirkkoherran kuolema ja siten uusien kirkkoherrojen valitseminen Lapualle. Tämän tutkielman puitteissa ei käsitellä kirkkoherran valintaprosessia kovinkaan tarkasti, koska lähdeaineistossa papinvalintaan on viitattu vain yhden kerran.¹³

Kaarleporin kreivikunnan haltija Klaus Tott asui Tukholmassa eikä vierailut ollenkaan Pohjanmaan omistusalueillaan. Lapuan käräjillä ylintä tuomiovaltaa käytti kihlakunnan tuomari, jolle paikallistason tuntemusta päätöksentekoon antoi pitäjän arvostetuimmista talonpojista koostunut kaksitoista miehinen lautakunta. Muutamilla käräjillä on jostain syystä ollut paikalla vain 11 lautamiestä, mutta pääsääntöisesti lautakunta oli täysilukuinen. Tuomarin läsnäolo ei useinkaan käy ilmi pöytäkirjoista, häntä ei aina mainita edes nimeltä. Lautamiesten tehtävänä, tutkimusaineistoni perusteella, on ollut suorittaa käräjillä käsiteltävistä asioista jonkinlainen tutkinta ja toimia todistajana/selvitysmiehenä, lisäksi lautamiehet ilmaisivat mielipiteensä asioiden ratkaisemiseksi. Lapualla näyttää olleen tapana, että samat lautamiehet toimivat tehtävässään useita vuosia. Nimismiehen ja voudin lisäksi merkittävä maallisen esivallan edustaja paikallisyhteisössä oli kreivikunnan lääninherran paikallinen virkamies, hopmanni. Nimismies ja hopmanni toimivat käräjillä useissa rooleissa: syyttäjänä, kruunun ja kreivin asioiden tiedottajana, selvitysmiehenä ja todistajana.¹⁴ Tutkimusaikakaudella Lapualla ehti toimia kaksi ruotsalaissyntyistä kreivin virkamiestä, Pietari Juhonpoika Werne (1653–1659) ja Juhana Pietarinpoika Forsman (1660–1674). Molemmat hopmannit ajautuivat konflikteihin kreivikunnan

---

¹² Vuonna 1652 kuollut kirkkoherra Kristoffer Gronovius tulee aineistossa esille vain muutamissa tapauksissa, joita käsiteltiin hänen kuolemansa jälkeen.

¹³ LK 1.3.1661, ss1: 146. Ks. tutkielman luku 2.5.1.

¹⁴ Lisätietoja Kaarleporin kreivikunnan virkamiehistä ja aikakauden moninaisista tapahtumista ks. esim. Jokipii 1956 ja 1960; Luukko 1945; Lehtinen 1963. Yleisesti nimismiehistä ja muista virkamiehistä sekä heidän suhteistaan paikallisväestöön 1600-luvulla ks. esim. Ylikangas 1996.

talonpoikien kanssa.¹⁵ Lyhyeksi jäänyt kreivikunta-aika ei siten sujunut kovinkaan rauhanomaisissa merkeissä. Toisaalta läänitysaika ei ollut mitenkään erityisen negatiivissävyinen, koska samaan aikaan alueen uudisasutus lisääntyi ja erityisesti tervanpolton merkityksen kasvu paransi paikallisyhteisön taloudellista tilannetta.

1.3 Aiempi tutkimus

Lapuan pitäjän historiaa tutkineiden Juho Koskimiehen, Erkki Lehtisen ja Armas Luukon teokset sekä Mauno Jokipiin tutkimukset Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnista ovat auttaneet hahmottamaan pitäjää, väestöä ja seurakuntaelämää. Nämä teokset tarjoavat tärkeitä kiinnityskohtia aikakauden tapahtumiin ja tukevat siten tutkimusaineistoni analysointia.¹⁶

Uuden ajan alkupuolen yhteiskuntaa laaja-alaisesti niin kaupunki kuin maaseutuyhteisöjen tasolta käsittelevä tutkimus on lisääntynyt valtavasti viimeksi kuluneiden 15 vuoden aikana. Niinpä varhaismodernista Ruotsin suurvalta-ajasta on hahmottunut aiempaa tarkempi ja monipuolisempi kuva. Monipuolisuus on tullut etenkin sitä kautta, että tutkimusta on tehty lähestymällä tutkimuskohteita paikallisista oloista, ns. alhaalta käsin sekä hyödyntämällä mikrohistoriallista tutkimustraditiota. Tässä yhteydessä on vastaavasti tuomiokirja-aineistojen hyödyntäminen lisääntynyt, koska ne tarjoavat lähes ainoan säilyneen yhtäjaksoisen ja runsasisältöisen lähteen menneisyyden tarkastelulle.¹⁷ Tuomiokirja-aineistoihin perustuvaa tutkimuskirjallisuutta hyödynnän työssäni analysoidessani aineistostani

---

¹⁵ Luukko 1945, 588–628; Lehtinen 1963, 226–237, Katajala 2002, 355–365. Erityisesti ongelmia oli veronmaksuissa. Werne riitautui talonpoikien lisäksi myös porvareiden kanssa, koska hän puuttui tervakauppaan. Ks. esim. Jokipii 1960, 248–250. Vrt. Haikari 2006, 14, 20–21.

¹⁶ Paikallishistoriallista taustatukea työlleni tarjosi myös muutamat Pohjanmaan Historiallisen Seuran Juuret-toimikunnan julkaisut. Lisätietoja Juuret-toimikunnasta on saatavilla esim. Internetistä: www.sukujutut.fi/etelapohjalaisetjuuret/.

¹⁷ Ks. Karonen 2007: artikkeli eri aihepiireihin liittyvistä tuomiokirjapohjaisista tutkimuksista, joita on tehty Pohjoismaissa vuosina 1990–2005. Esimerkkeinä suomalaisista tutkimuksista mainittakoon: noituutta ja taikuutta ovat tarkastelleet mm. Jari Eilola, Antero Heikkinen ja Marko Nenonen, kun taas väkivaltarikoksia ja yleisesti talonpoikien olemusta ja toimintaa paikallisyhteisössään ovat tutkineet mm. Kimmo Katajala, Anu Koskivirta, Olli Matikainen, Anu Pylkkänen, Pentti Renvall, Kustaa H. J. Viikuna ja Heikki Ylikangas. Kaupunkikontekstissa oikeuslaitoksen aineistoja ovat puolestaan hyödyntäneet mm. Piia Einonen ja Petri Karonen.

nousevia tapauksia. Aiemmasta tutkimuksesta saan tutkielmaani tarpeellisia vertailuesimerkkejä ja samaistumistukea omasta aineistostani kumpuaville tapauksille. Tutkielmani ydin on siis empiirisen aineiston paikallisessa selittämisessä, johon haen tukea aiemmista tutkimuksista ja teoriakirjallisuudesta.

Oikeusinstanssien toimintaan osallistuvien henkilöiden kanssakäymistä on tarkasteltu lähinnä talonpoikien ja maallisen esivallan sekä toisaalta porvariston ja maallisen esivallan välillä. Papistoa ja paikallisyhteisöä koskevassa väitöskirjassaan Seppo Aalto on keskittynyt siveysrikoksiin, joten hän ei tuo esiin papiston kärjätoimintaa kovinkaan monimuotoisesti. Yleisesti uuden ajan alkupuolen papistoa koskevat tutkimukset ovat keskittyneet hyvin vahvasti uskontoon ja seurakuntaelämään. Mikko Juvan Varsinais-Suomen seurakuntaelämää koskevasta tutkimuksesta samoin kuin papiston tutkimuksen ”isänä” tunnetun Gunnar Suolahden tuotannosta olen saanut työlleni tarpeellista taustatietoutta. Moni myöhempi, papistoa tai kirkollista elämää ylipäättään käsittelevä teos tuntuu kuitenkin valitettavasti pohjautuvan hieman liikaakin Suolahden ja Juvan teoksiin, joten uusien näkökulmien esittäminen on ollut vähäistä. Juvan ja Suolahden teoksista olen kuitenkin saanut hyvin perusteellista tietoa uskonnollisesta elämästä ja papiston merkityksestä, kuten myös Pentti Laasosen yleisteoksesta Suomen kirkon historia 2, Simo Heinisen ja Markku Heikkilän Suomen kirkkohistoriasta ja Esko M. Laineen monipuolisesti Suomen 1600-luvun papistoa käsittelevästä artikkelista. Papiston palkkausta ja saatavia koskevia asioita on käsitelty aika laaja-alaisesti paikallishistorioissa, mutta Hannu Välimäen kirkollisverotusta käsittelevä väitöskirja valottaa tarkemmin ja kokonaisvaltaisemmin talouspuolen asioita.

1600- ja 1700-lukujen kärjäointiä, kontrollia ja yhteisöllistä paikallistason toimintaa on tutkittu hyvin paljon muissakin Pohjoismaissa. Esimerkiksi Eva Österberg on tarkastellut paikallistason ja kruunun välistä vuorovaikutusta uuden ajan alkupuolen Ruotsissa, ja hän katsoo, että talonpoikainen paikallisyhteisö oli aktiivinen toimija, ei

vain passiivinen alamainen. Österbergin mukaan vuorovaikutus oli hyvin monimuotoista, vaikka osapuolet eivät olleet tasa-arvoisia.¹⁸

Jyväskylän yliopistossa, Suomen historian oppiaineessa on viime vuosien aikana tehty useita pro gradu -tutkielmia¹⁹, jotka linkittyvät omaan tutkimukseeni joko ajallisesti, tutkimusaiheellisesti tai muuten tutkimusperspektiivin kautta. Erityisesti voisi katsoa, että Seppo Kärpäsen gradun olevan hyvin lähellä omaa tutkielmaani – käsittelee se papistoa osana paikallisyhteisöään ja vieläpä samalla aikakaudella kuin oma työni. Kärpäsen gradussa on paljon tutkielmaani sivuavia aihepiirejä, mutta hänen tutkimusnäkökulmansa on kuitenkin painottunut nimenomaisesti vain kirkkoherrojen toimintaan ja varsinkin pitkälti seurakuntaelämään yleensä, lisäksi hänen aineistonryhmittelynsä eroaa oman työni rakenteesta.

1.4 Lähdeaineisto

1.4.1 Tuomiokirja-aineisto

Kihlakunnan- ja raastuvanoikeuden pöytäkirjojen kuvaillaan usein olevan erityisesti Ruotsin ajan tutkimusten klassinen lähdeaineisto, koska yhteisön elämä kuvastuu niissä laajasti ja värikkäästi. Tuomiokirjojen kautta on mahdollista tavoittaa aikakauden ihmisten jokapäiväistä elämää ja ajatusmaailmaa. Erityisesti 1600-luvun kihlakunnanoikeuksien tuomiokirjojen sisältö on monipuolista, koska käräjillä käsiteltiin riita- ja rikosasioiden lisäksi myös hallinnollisia asioita kuten asumista,

---

¹⁸ Österberg 1989, 73–76, 85–87; ks. myös Österberg 1992.

¹⁹ Esim. Kohonen, Heli 2000, Yhteisön pelko on viisauden alku. Virkamiesten, toimenhaltijoiden ja rahvaan elämäntapojen kohtaaminen Keuruun kärjäkunnassa 1830–1840-luvuilla; Kärpänen, Seppo 2000, Esivalta, pappi ja paikallisyhteisö. Perniön kirkkoherrat Perniön pitäjäyhteisössä 1645–1700; Terho, Susanna 2000, Puhdasoppisuuden kollektiivinen mentaliteetti ja maailmankuva 1600-luvun lopulla. Suuret kuolonvuodet (1695–1697) Vaasassa ja Mustasaarella; Paunonen, Eeva-Riitta 2005, Esivallan ja paikallisyhteisön kohtaaminen käräjillä Nousiaisissa vuosina 1753–1765; Toikkanen, Pekka 1999, Sanelupolitiikka vai vuorovaikutusta. Turun maistraatin ja porvariston suhteet keskushallintoon itsevaltiuden ajan Ruotsissa.

Ks. myös Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksen Suomen historian oppiaineessa tehdyt lisensiaatintyöt: Haikari, Janne 2006, Kreivin aikaan, kreivin valtaan: vallankäytön arki satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1651–1657 ja Saarimäki, Pasi 2006, Avioliitto-odotuksiin kytkeytyvät naimattomien ihmisten seksuaalisuus ja sen seuraukset Normit, performatiivisuus ja sukupuoli keskisuomalaisessa maaseutuyhteisössä ja käräjillä 1800-luvun jälkipuoliskolla.

elinkeinoja, liikennöintiä, paikallisten toimihenkilöiden valintaa, perintö- ja velka-asioita sekä verotusta. Tuolloin pöytäkirjoihin merkittiin usein paljon ylimääräisiä tietoja juttujen taustoista ja yksityiskohdista, joita ei asian käsittelyn vuoksi olisi ollut välttämätöntä sinne kirjata. Näin ollen pöytäkirjoista saattaa päästä hyvin läheltä seuraamaan aikakauden ihmisten elämää. 1700-luvun kuluessa asioiden käsittely ja muistiin merkitseminen muuttuivat muodollisemmaksi ja lyhytsanaisemmaksi.²⁰

Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat ovat oikeastaan ainoa säilynyt lähdeaineisto, jossa kuvataan 1600-luvun maalaispitäjissä asuneiden ihmisten kanssakäymistä. Säännöllisesti pidettyjen käräjien aikana kirjuri kirjasi ylös käräjätuvassa käsitellyt asiat ja siten muodostuneista konseptipöytäkirjoista syntyi todisteet tilaisuuden kulusta ja asianosaisten kommentteista. Näistä konsepteista lähetettiin puhtaaksikirjoitettu versio hovioikeuden tarkastettavaksi, jossa nämä renovoidut tuomiokirjat talletettiin. On todennäköistä, että nämä hovioikeudelle lähetetyt pöytäkirjajäljennökset ovat vastanneet melko hyvin alkuperäisiä tuomiokirjoja. Tutkimusta tehtäessä on kuitenkin huomioitava, että renovoiduista tuomiokirjoista on saatettu jättää pois kaikkein törkeimmät ja vaikeaselkoisimmat rikosasiat, jotka piti alistaa hovioikeuden ratkaistaviksi.²¹

Tutkimukseni lähdeaineistona toimineet Lapuan pitäjän kärjäpöytäkirjat sisältävät pääasiassa talojen ja maa-alueiden ostohuudatuksia, velkaepäselvyyksiä, peltojen ja metsien käyttöön ja rajapyykkeihin liittyviä riitoja, testamenttien ja perinnönjakojen selvittämistä, salavuoteus- ja huoruustapauksia, talonpoikien keskinäisiä kahnauksia fyysisten tappeluiden ja suunsoiton muodossa sekä jonkin verran rahvaan ja maallisen esivallan välistä kahnasta erityisesti verotukseen liittyvissä asioissa. Lisäksi aineistosta löytyy jonkin verran kreivikunnan yleisiä tiedotuksia. Lapuan käräjätuvassa käsiteltiin siis aikakaudelle hyvin tyypillisiä asioita. Jokapäiväisen elämän tapahtumat, jotka harvoin johtivat käräjille saakka vietyihin riitoihin, näkyvät tuomiokirjoissa puutteellisesti, vaikka niiden merkitys yhteisön elämässä olisi ollut

²⁰ Ks. esim. Einonen 2005, 29–30; Eilola 2003a, 43; Pitkänen 1995, 37–39; Saarenheimo, 1994, 154–155; Virrankoski 1970, 118–119.

²¹ Esim. Karonen 1994, 36–38; Karonen 1995, 107; Pitkänen 1995, 37–38; Saarenheimo 1994, 162.

keskeinen. Tuomiokirjat eivät siten kuvasta samalla tavoin kaikkia todellisuuden puolia.²²

Tuomiokirja-aineistoihin perustuva tutkimus on lisääntynyt merkittävästi viimeisten viidentoista vuoden aikana. Lisääntynyt tuomiokirjojen käyttäminen on luonnollisesti lisännyt myös keskustelua niiden lähdeluonteesta. Olli Matikainen toteaa, että keskustelussa tapahtuneet muutokset heijastelevat kysymyksenasettelujen siirtymistä tapahtumahistoriallisen ”totuuden” selvittämisestä rakenteelliseen sosiaali- ja mentaliteettihistoriaan.²³ Uuden ajan alkupuolen oikeusmateriaali onkin tarjonnut lähtökohdan monipuoliselle paikallisyhteisön tutkimukselle. Monimuotoisen runsaasta aineistostaan huolimatta (tai ehkä juuri siitä johtuen) tuomiokirjojen käyttöön liittyy monenlaisia metodologisia ongelmia ja aineiston hyödynnettävyyttä on pohdittu runsaasti.

Erityisen kriittisesti tuomiokirjoihin on suhtautunut Pentti Virrankoski, vaikka hän näkee aineistossa paljon hyvääkin. Hänen kritiikkinsä on suuntautunut etenkin siihen, että tuomiokirjojen tiedot ovat epämääräisiä, sattumanvaraisia ja osittain jopa virheellisiä.²⁴ Aineiston heikko puoli on hänen mielestään se, että asioiden käsittely käräjätuvassa on usein kirjattu puutteellisesti ja epätäsmällisesti, jolloin kirjurin tarkoitusta voi olla vaikea ymmärtää. Tuomarilla ja kärjäkirjurilla on ollut toinen käsitys siitä, mikä jutussa on itsestään selvää, kuin myöhäisellä lukijalla. Harmillista on myös se, että käräjillä esiintyvät ihmiset jäävät usein kunnollisesti esittelemättä. Kertomuksen lähdearvo riippuu tietenkin olennaisesti kertojan asiantuntemuksesta ja pyrkimyksistä, joten näiden huomioiminen on vaikeaa, jos asianomaisesta ei tiedetä muuta kuin nimi. Lähdekriittisestä näkökulmasta käsin on hyvä muistaa vielä se, että suullisesti toteutetusta käräjöinnistä käsinkirjoitetut pöytäkirjat saattavat sisältää kirjoitusvirheitä esimerkiksi nimissä.²⁵

---

²² Saarenheimo, 1994, 156.

²³ Matikainen 2002, 20.

²⁴ Virrankoski 1970, 124–129.

²⁵ Virrankoski 1970, 124–125. Kirjureiden kirjaustavoista ja sitä kautta tuomiokirja-aineiston luotettavuudesta myös esim. Eilola 2003a, 43–44; Einonen 2005, 33–34; Katajala 1994, 64–66; Saarenheimo 1994, 156.

Rankasta kritiikistään huolimatta Virrankoski toteaa, että monen aiheen kannalta on tarpeellista saada yleiskuva alueen yhteiskunnasta ja siinä vallinneista ihmissuhteista, jolloin tuomiokirjat ovat ainakin 1600- ja 1700-luvun lähteistä kaikkein antoisimmat. Näissä tapauksissa tuomiokirja ei ole pelkästään erillisten faktojen lähde vaan sen ohella kappale elävää menneisyyttä.²⁶ Vastaavasti Antero Heikkinen on todennut, että tuomiokirjat soveltuvat parhaiten kokonaiskuvan luomiseen menneisyyden tapahtumista eikä niistä pitäisi etsiä vain irrallisia, normaalista jollain tavalla poikkeavia tapahtumia.²⁷ Heikkinen on lisäksi korostanut pienyhteisöjen sosiaalisten suhdeverkostojen monisäikeisyyden tutkimisen tärkeyttä.²⁸

Virrankosken tuomiokirjoja kohtaan osoittama kritiikki on nähtävä osana kyseisen aikakauden historiantutkimuksen lähdekriittistä suuntausta. Tuolloin lähteistä vielä haettiin varmaa, oikeaa tietoa, ”totuutta”. 1990-luvun jälkipuolelta lähtien historiantutkimus on keskittynyt etsimään lähteistä informaatiota, ei niinkään lopullista totuutta asioista. Esimerkiksi Jorma Kalela on ilmaissut, että historiallisten lähteiden tarjonnassa olisi ”varman tiedon” sijaan puhuttava mieluummin ”hedelmällisestä tiedosta”.²⁹ Kalela muistuttaa myös siitä, että tutkimusaineistosta saatavan tiedon lähtökohtana ovat aina tutkijan aineistolle esittämät kysymykset. Lähde saadaan siis ”puhumaan” vasta, kun siltä on kysytty jotain.³⁰ Kustaa H. J. Vilkunakin puolustaa aineiston antia todeten, että käräjöpöytäkirjoista saatavat kertomukset ovat menneisyyden ihmisten relevantteja käsityksiä yhteisönsä jäsenten elämänmenosta ja ne avaavat miltei ainoan mahdollisen väylän rahvaan tuottamien diskurssien tarkastelemiselle.³¹

Tutkielmassani käräjätupa näyttäytyy eräänlaisena areenana sosiaalisen kanssakäymisen ilmaisemiselle ja toteuttamiselle.³² Käräjättilanne tuo siis esiin

²⁶ Virrankoski 1970, 131.

²⁷ Heikkinen 1986, 232–235. Ks. myös Matikainen 2002, 22.

²⁸ Heikkinen 1993, 23, 40–42. Ks. myös Eilola 2003a, 32.

²⁹ Kalela 2000, 90–91.

³⁰ Kalela 2000, 93 ja 96.

³¹ Vilkuna 1996a, 17; Vilkuna 1995, 212.

³² Oikeuden ja oikeuskäsittelytilanteen merkitystä paikallisyhteisön tärkeänä sosiaalisena areenana ovat tutkineet esim. Eva Österberg 1991 ja Piia Einonen 2005. Österbergin (1991, 8–10, 18–20) mukaan se, että paikallisyhteisön jäsenet toivat asian oikeuden ratkaistavaksi, on selvä merkki siitä,

yhteisön arkielämässä tapahtuneet kohtaamiset. Ihmisten käyttäytymistä ei voi ymmärtää eikä selittää ilman, että tutkittavat sijoitetaan heidän omaan sosiaaliseen kontekstiinsa. Myös tilanteen osapuolten välinen suhde voidaan katsoa kontekstiksi ja tätä kautta vuorovaikutussuhde voidaan määritellä esimerkiksi viralliseksi tai epäviralliseksi. Näin tulee myös huomioiduksi tutkimuskohteeseen mahdollisesti liittyvät valtasuhteet ja rakenteelliset tekijät. Vuorovaikutustilanteessa tuotetut viestit ja niistä tehtävät tulkinnat määrittyvät aina osittain myös ko. tilanteen pohjalta. Lisäksi konteksti synnyttää oletuksia siitä, mikä viestinnän funktio tilanteessa on.³³

Vuorovaikutuksen avulla on mahdollista esimerkiksi luoda ja ylläpitää sosiaalisia suhteita, ilmaista arvoja ja asenteita tai välittää informaatiota ja vaikuttaa kuulijoihin.³⁴ Kun tutkitaan kanssakäymistilanteita tällaisen institutionaalisen aineiston pohjalta, on syytä muistaa aineiston asettamat rajoitukset. Kyse on tuomiokirja-aineistosta, joten esiin tulevat ihmisten väliset kohtaamiset ovat tietyllä tapaa värittyneitä. Jari Eilola onkin todennut, että ”*jo epäspontaani kertomistilanne saattoi vaikuttaa siihen, mitä tai miten kerrottiin*”.³⁵ Olipa sitten kyse maallisen tai hengellisen esivallan tai talonpoikaisen rahvaan esiintymisestä oikeusistuimessa, niin tapahtumapaikka on varmasti vaikuttanut käytettyihin sanavalintoihin: asianomaiset ovat voineet inhimillisistä syistä unohtaa, kaunistella tai suoranaisesti vääristellä tosiasioita.³⁶ Toisaalta Vilkuna on aiheellisesti muistuttanut, että käräjätilanteen kollektiivisuus ja spontaani osallistumismahdollisuus johtivat varmasti siihen, että jonkun asianosaisen esittämät suoranaiset valheet on voitu heti oikaista.³⁷

---

että käräjätuvalla oli tärkeä sosiaalinen merkitys. Siellä yhteisön jäsenet ratkoivat julkisesti, muiden kuullen ja tarvittaessa osallistuen keskusteluun, keskinäisiä asioitaan. Toisaalta käräjätuvan voi Österbergin mielestä nähdä ”vallan teatterina”, koska siellä rahvas kohtasi maallisen esivallan ja joutui sen kontrolloimaksi lakien ja rangaistusten kautta.

³³ Huotari–Hurme–Valkonen 2005, 46; Burr 2004, 38, 61 ja 125; Kirkinen 1987, 148–149. Tekstien analysoimisesta ja lähteiden sitomisesta syntyaikaansa ks. myös Peräkylä, Anssi 2005, 827.

³⁴ Huotari–Hurme–Valkonen 2005, 43.

³⁵ Eilola 2000 184.

³⁶ Esim. Eilola 2000 184; Eilola 2003a, 41–44; Eino 2005, 30–33; Matikainen 2002, 20; Katajala 1994, 64–66; Kirkinen 1987, 39. Kontekstin huomioimisesta analysoinnissa ks. myös Jokinen–Juhila–Suoninen 1993, 30.

³⁷ Vilkuna 2005, 26.

Lisäksi on muistettava, että tuomiokirjat sisältävät vain kaupungin tai maaseutuyhteisön hallinto- ja oikeuslaitoksen tietoon tulleet tapahtumat. Tuomiokirjoja käytettäessä on aina pidettävä mielessä, että niissä esitetään vain se kuva, joka kärjäväen tai raadin silmien eteen avautui. Se, mitä tapahtui oikeusistuimen ulottumattomissa, jää useimmiten tutkijalta pimentoon.³⁸ Aineisto ei siten välttämättä kerro ns. positiivisista tai arkeen yleiseksi katsottavista vuorovaikutustilanteista, vaan tietyllä tapaa esiin tulevat pääsääntöisesti vain elämän ns. nurjat puolet: epäselvyydet, riidat ja rikokset. Toisaalta 1600-luvun kärjätapaukset oli suuressa määrin erilainen kuin nykypäivän alioikeuden istunnot, koska tutkimusajanjaksollani kärjillä käsiteltiin monia muitakin kuin varsinaisia riita- ja rikosasioita.

1.4.2 Lapuan kärjäpöytäkirjat

Tutkimukseni lähdeaineisto muodostuu Pohjanmaan tuomiokunnan, Etelä-Pohjanmaan kihlakunnanoikeuden kreivi- ja vapaaherrakuntien renovoiduista eli puhtaaksi kirjoitetuista Lapuan pitäjää koskevista tuomiokirjoista. Lapualla pidettiin tutkimusajanjaksollani pääsääntöisesti kahdet kärjät vuodessa, yhdet kevättalven aikana ja toiset alkusyksystä, lisäksi muutamina vuosina järjestettiin ns. ylimääräiset kärjät. Käräjien toimiala oli 1600-luvulla varsin laaja, mikä näkyikin tuomiokirja-aineistoni sisällön monipuolisuutena ja tapausmäärien runsautena. Lisäksi kärjäpäivien ajallinen välimatka johti siihen, että käsiteltäviä asioita saattoi kertyä kärjille todella runsaasti ja näin ollen istuntoa pidettiin useina päivinä peräkkäin. Pöytäkirjoja on säilynyt vuosilta 1652–1674 yhteensä 42:sta kärjäistunnosta ja niissä kirjattiin ylös yhteensä lähes kaksituhatta oikeuskäsittelyyn johtanutta tapausta.³⁹ Tutkimusaineistoa kerätessäni keskityin luonnollisesti valikoimaan tarkempaan tarkasteluun vain ne tapaukset, jotka koskevat jollain tavalla Lapuan

---

³⁸ Einonen 2005, 30; Virrankoski 1970, 126.

³⁹ Vuosilta 1659 ja 1662 ei jostain syystä ole säilynyt kärjäpöytäkirjoja, ja lisäksi vuosilta 1660 ja 1661 on säilynyt pöytäkirjat vain talvikärjiltä.

papistoa, kirkkoa, kappeleita tai seurakuntaelämää. Lopulliseksi tutkimusaineistokseni keräsinkin yhteensä 212 tapausta (ks. liite 3).⁴⁰

Tutkijan tutkimukselleen valitsemat tarkastelunäkökulmat vaikuttavat luonnollisesti aineiston keräämiseen ja tutkimuksessa lopulta käytettävän aineiston luonteeseen. Kvalitatiivisen tutkimuksen aineisto ei yleensä kuvaa suoraan todellisuutta, vaan todellisuus välittyy aina tarkasteluperspektiivien ja tutkimuskysymysten kautta. Aineistoa kerätessään tutkija siis rajaa tutkittavaa kenttää tulkinnallisen perspektiivinsä välityksellä. Tutkijan tarkasteluperspektiivi selkiytyy aineiston valitsemisen ja rajaamisen yhteydessä, ja sitä kautta hahmottuu myös tutkimuksen tulkinnallinen ydin.⁴¹ Tutkimusaineiston rajaaminen koskemaan vain käräjöpöytäkirjoja lähtee täysin tutkimuskysymyksistäni käsin, tarkastelunhan nimenomaan papiston esiintymisiä käräjillä tapauskohtaisen analyysin avulla. Tutkimusaineiston keräämisessä ja tutkimuksen aikarajauksen tekemisessä lähdin siis siitä, että kyseessä on tapauskohtainen analyysi tutkimuskohteestani tiettyinä vuosina. Näin ollen aineiston keräämistä ohjasi tietyllä tapaa hyvinkin jäsentynyt teoreettinen viitekehys: Lapuan papiston toiminta käräjillä kreivikunta-aikana.⁴²

Tutkimusaineiston keräämisen haastavuus muodostui erityisesti siitä seikasta, että useimmissa pöytäkirjoissa ei ollut minkäänlaista luetteloa pöytäkirjan sisällöistä. Lyhytsanaiset tapausluettelot löytyvät vain vuosien 1669–1674 pöytäkirjoista. Tapausluettelot olisivat varmasti helpottaneet jonkin verran papistoa koskevien tapausten löytämistä, mutta havaitsin myös, että aineiston keräämistä ei olisi kuitenkaan voinut jättää täysin tapausluetteloiden varaan, koska niissä ei yleensä mainita kaikkia jutussa esiintyviä henkilöitä. Tapausluetteloissa mainittiin vain tapauksen keskeisimmät henkilöt tai esimerkiksi talo-/maakauppaa koskevissa

---

⁴⁰ Koko tutkimusajanjaksolta löysin 216 tapausta, joissa mainitaan joku Lapuan papeista tai jotka jollain tavalla liittyvät Lapuan kirkkoon / seurakuntaelämään. Kyse on siis tapausten bruttomäärästä, eli samaa asiaa on voitu käsitellä useammillakin käräjillä. Neljä tapausta (vuosilta 1654, 1655 ja 1670) jäivät niin epäselviksi, että en pystynyt selvittämään niistä edes käsiteltyä aihealuetta. Näissä tapauksissa pöytäkirjamerkinnot olivat hyvin epäselviä tekstin suttuisuuden, käsialan tai käytettyjen sanojen epäselvyyden vuoksi, jolloin niiden suomentaminen oli ylivoimaisen vaikeaa. Lopullinen tutkimusaineistoni sisältää siten 212 käräjätapausta.

⁴¹ Kiviniemi 2001, 71–72.

⁴² Vrt. Saarimäki 2006, 30.

tapauksissa usein vain tilan/alueen nimi. Näin ollen pelkkien tapauslistojen perusteella tehty aineistonkeruu olisi tuottanut huomattavasti todellista vähemmän tapauksia, koska pappismiehet eivät aina olleet jutuissa päähenkilöinä. Aineistoa kerätessäni luinkin läpi jokaisen käräjillä käsitellyn tapauksen selvittääkseni, ketkä asianosaiset olivat ja mistä tapauksessa oli kyse. Tällä tavalla ”löysin” tuomiokirjoista ne tapaukset, joissa esiintyi papistoon kuuluvia henkilöitä tai muuten käsiteltiin tutkimusaihepiiriini jollain tavalla liittyviä asioita. Aineiston kerääminen tällä tavoin oli hidasta, mutta vain siten pystyin varmistamaan, että todellakin sain käsiini mahdollisimman todennäköisesti kaikki tutkimusaiheittani käsittelevät pöytäkirjalähteet.

Kärjäpöytäkirjojen laaja-alaista lukemista ja verraten pitkän tutkimusjakson valitsemista perustelen sillä, että mielestäni on tärkeää oppia tuntemaan tutkimuskohdettaan ja -aineistoaan mahdollisimman hyvin. Näin voi ehkä välttää tulkinnan ja aineistosta tehtävien havaintojen perustumisen rajatun aineiston satunnaisuuksiin. Halusin saada mahdollisimman kattavan kokonaiskuvan kaikista tutkimusajanjaksolla käsitellyistä tapauksista. Mielestäni vain näin on mahdollista selvittää, oliko papistoa koskevissa tapauksissa jotain selkeää eroavaisuutta suhteessa muihin tapauksiin. Mitään varsinaista vertailua papistoa koskevien ja muiden tapausten välillä en kuitenkaan tutkielmassani tee.

Tutkimusaineiston käsittelyn ja analysoimisen vaiheissa tärkeänä viitekehystenä toimi sosiaalisten suhteulottuvuuksien kahtiajako vertikaaliseen ja horisontaaliseen vuorovaikutukseen. Koottuani tuomiokirjoista ne tapaukset, joissa joku Lapuan pitäjän papistoon kuulunut henkilö esiintyi (missä tahansa roolissa), jaoin näin kertyneen lopullisen tutkimusaineistoni kahteen pääryhmään (vertikaalisiin ja horisontaalisiin vuorovaikutussuhteisiin) sen mukaisesta keiden kanssa papit tapauksissa esiintyivät.

- 1) *Vertikaalisten vuorovaikutussuhteiden* tapausryhmän muodostavat tapaukset, joissa papit esiintyivät yhdessä pitäjäläisten kanssa tai Lapuan ulkopuolelta tulevan henkilön kanssa (esivalta-pappi-talonpoikaisrahvas).
- 2) *Horisontaalisten vuorovaikutussuhteiden* ryhmän puolestaan muodostavat tapaukset, joissa käsitellään papiston keskinäistä kanssakäymistä.

Tämän karkean pääjaottelun jälkeen kävin tapaukset vielä useampaan kertaan tarkemmin lävitse ja tein näiden kahden pääluottavuuden alle jaotteluja tapauksissa käsiteltyjen aihepiirien mukaisesti (esim. todistajana toimiminen, talo- ja maakaupat, velka-asiat ja saatavien periminen). Aineiston järjestäminen aihepiireittäin ja aineistojen taulukointi auttoivat jäsentämään tutkimuskohdetta ja aineistossa esiintyviä toimijoita, mutta myös hahmottamaan kokonaisuuksia ja erityisesti toi esiin papiston toiminnan monimuotoisuutta (ks. liite 3).

Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta teemoja, joissa informantit (tutkittavat) tulevat esille. Etukäteen luokiteltujen muuttujien sijasta analysoinnissa jäsennetään aineistosta käsin sellaiset teemat, jotka ovat tutkittavan ilmiön kannalta tulkittavissa merkityksellisiksi. Aineiston käsittelyssä pyritään myös kokonaisvaltaisuuteen sikäli, että tutkittavaa ilmiötä pyritään ymmärtämään suhteessa kontekstiinsa ja tutkittujen tapahtumien erityispiirteisiin. Jokainen tutkimukseen aineistosta valittu aihealue saa merkityssisältönsä osittain itsenäisesti ja osittain suhteessa muihin valittuihin teemoihin.⁴³

Aineistonsa perusteella tutkija rakentaa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole vain kertoa jotain aineistosta, vaan tärkeää olisi rakentaa siitä myös teoreettisesti kestäviä näkökulmia.⁴⁴ Tutkielmassani en luonnollisestikaan voi tuoda esiin kaikkia aineistossa olevia tapauksia, vaan vain osan tapauksista. Koko aineistomassasta olen nostanut työssäni esiin tutkimusnäkökulmani kannalta olennaisimmat tapaukset ja aihepiirit. Esille tuomani käräjätapaukset ovat tietysti lukijalle esimerkkejä aineiston sisällöstä, mutta erityisesti niiden tarkoituksena on tukea aineistosta tehtyä tulkintaa.⁴⁵ Tutkimusaineiston teemoittelu onnistuu parhaiten siten, että teoria ja empiria

---

⁴³ Kiviniemi 2001, 68; Moilanen-Räihä 2001, 53–54, Varto 1992, 51–52. Laadullisen aineiston analysointivaiheista ks. myös Eskola 2001, 133–157. Jokinen–Juhila 2002, 57–58: Korostavat aineistokeskeistä tutkimustapaa ilman turhia etukäteisjohdatteluja, jotta aineistosta voidaan saada mahdollisimman paljon irti erilaisia näkökulmia.

⁴⁴ Eskola–Suoranta 2001, 62.

⁴⁵ Tutkimusaineiston havainnollistamisesta yksittäisillä tapauksilla, ks. esim. Katajala 1994, 64–65; Virtanen 2001, 84; Matikainen 2002, 22; Einonen 2005, 37–38; Saarimäki 2006, 30–31.

lomittuvat toisiinsa tutkimustekstissä.⁴⁶ Tutkimukseni taustalla ei ole mitään yhtä suurta teoriaa tai ennakkohypoteeseja. Tavoittelenkin työssäni teorian ja empirian vuoropuhelua nostamalla omasta aineistostani esiin jonkun havainnollistavan esimerkin ja tuomalla mahdollisuuksien mukaan samalla esille samaa teemaa käsittelevän havainnon jostain toisesta tutkimuksesta.

1.5 Tutkielman teoreettiset lähtökohdat

1.5.1 Vuorovaikutussuhteiden tutkiminen

1600-luvun kontekstissa paikallisyhteisön sisäinen yhteisöllisyys oli hyvin tärkeää ja kanssakäymistä sääntelivät monet yhteisesti muodostetut tai aikojen kuluessa itsestään muotoutuneet käyttäytymisnormit yhdessä kristinopista kumpuavien näkemysten kanssa. Puhdasoppisen kristinuskon tavoitteena oli, että ihmiset eläisivät jumalan asettamien ihanteiden mukaisesti, kuten huoneentaulussa ilmaistiin. Ihanteena oli siis Jumalaan turvaava rauhaisa yhteisö, joka kunnioitti ylempiään. Valtiovalta saikin tässä uskonnosta vahvistusta sille, että rahvaan tuli kunnioittaa ja totella ylimmän vallan eli kuninkaan edustajia paikallisyhteisössään. Hengellisen esivallan edustajina papiston tuli paikallisyhteisössään omalta osaltaan luoda seurakuntaansa yhtenäisyyttä ja harmoniaa. Puhdasoppisuuden aikakauden kirkon toiminta ja papiston kanssakäyminen paikallisyhteisönsä kanssa onkin nähtävissä kaksijakoisena: kirkon ja papiston tarkoituksena oli ylläpitää kristinopin mukaista uskonnollista elämää, mutta myös vahvistaa rahvaan sitoutumista kruunun alamaisuuteen. Aikakauden vahva yhteisöllisyys ja kollektiivisuus johti myös siihen, että yhteisö asetti rajat yksilöiden toiminnalle.⁴⁷

Sosiaalista vuorovaikutusta on tutkittu monilla eri tieteenaloilla, esimerkiksi sosiaalipsykologiassa, sosiologiassa, viestinnässä ja kielitieteissä. Tyypillisin

---

⁴⁶ Eskola–Suoranta 2001, 175.

⁴⁷ Ks. esim. Laasonen 1991, 204–207; Karonen 2001, 162 ja 168–169; Jokiaho 2002, 205–206; Einonen 2005, 93–94. Ks. Myös Viikuna 1996a, 89–94: Uskonnon merkityksestä rautaruukin pieniyhteisön arkeen ja papin alisteisesta asemasta suhteessa ruukin patruunaan, 1600-luvun kollektiivisuus ja yhteisöllisyys.

sosiaalisen kanssakäymisen tutkimisen muoto on tähdännyt kasvokkain käytyjen keskustelujen ja ryhmien sisäisen vuorovaikutuksen analysoimiseen ja hyvin usein vuorovaikutustutkimuksien aineisto on kerätty haastatteleamalla tai tarkkailemalla tutkimuskohteita (osallistuva havainnointi). Oma tutkimusaineistoni on siinä mielessä haastavaa kanssakäymistilanteiden tutkimisen kannalta, että olen täysin 1600-luvun jälkipuolella toimineen kirjurin pöytäkirjaan merkitsemien tekstien varassa.

Vuorovaikutuksella voidaan Markku Silvennoisen mukaan viitata kahteen asiaan: ”toisaalta vuoron perään tapahtuvaan toimintaan ja toisaalta vaikuttamiseen, joka kohdistuu toisen käyttäytymiseen, ajatuksiin, asenteisiin tai tunteisiin”.⁴⁸ Diskurssianalyttistä tutkimusotetta painottavat Jokinen–Juhila–Suoninen ymmärtävät vuorovaikutuksen myös hyvin laajasti: ”Se kattaa kasvokkaisen keskustelun, tekstien välityksellä tapahtuvan kommunikaation sekä historialliset vuorovaikutusketjut”.⁴⁹ Vuorovaikutusprosessissa ilmaistaan, havaitaan, luodaan ja tulkitaan erilaisia viestejä ja reagoidaan viesteihin. Tämän prosessin voidaan ajatella olevan luonteeltaan dynaamista, jolloin halutaan korostaa vuorovaikutuksen olevan jatkumo. Vuorovaikutustilanteessa ovat aina mukana osapuolten aiemmat tiedot, taidot ja kokemukset samankaltaisista ja myös kaikista muista tilanteista. Jokaisella kanssakäymistilanteella on siis jo oma historiansa, ja jokainen kohtaaminen rakentaa myös uutta perustaa tuleville vuorovaikutustilanteille.⁵⁰ Nämä nykyaikaisemman viestinnän tutkimista koskevat periaatteet on syytä muistaa myös tutkittaessa 1600-luvulla eläneiden ihmisten kohtaamisia. Käräjätuvassa tapahtunut tai käräjillä esille tulevat vuorovaikutustilanteet eivät olleet nykyajan mittapuulla vapaata keskustelua. Keskustelun vapautta rajoittivat – tai saattoivat jopa estää – hierarkkiset riippuvuussuhteet (kirkkoherra-kappalainen, pappi-talonpoikaisrahvas, pappi-maallinen/kirkollinen esivalta) ja yleisesti tunnetut käyttäytymisnormit (esim. sovelias käyttäytyminen ja totutuista säännöistä poikkeamisen aiheuttama uhka yhteisölle) sekä muut tilanteeseen vaikuttavat tekijät.

---

⁴⁸ Silvennoinen 2004, 15.

⁴⁹ Jokinen–Juhila–Suoninen 2002, 11.

⁵⁰ Huotari–Hurme–Valkonen 2005, 45–46.

Vuorovaikutusprosessiin vaikuttavat todellakin aina paitsi yksilölliset tekijät myös tilannetekijät, asiayhteys ja toimintaympäristö. Niillä on merkitystä sille, kuinka tilanteessa viestitään ja ne taustoittavat siten viestinnästä tehtäviä tulkintoja ja päätelmiä. Lisäksi sosiaaliset ja kulttuuriset merkitykset ovat osa sosiaalista vuorovaikutusta ja näin ollen vaikuttavat toimintaan kaikilla tasoilla (yksilö-yhteisö-yhteiskunta).⁵¹ Papiston vuorovaikutussuhteiden tutkimukseen vaikuttavia tekijöitä ovat tietenkin henkilöt itse (heidän persoonallisuutensa) sekä heidän asemansa ja tehtävänsä yhteisön sisällä. Tietyissä mielessä 1600-luvun jälkipuolen papisto oli johtavassa asemassa yhteisössään, joten papin arvovaltakysymys on myös huomioitava. Lisäksi aineistossa käytetty kieli ja ilmaisutavat on muistettava yhdistää oikeaan kontekstiin, jotta niitä ei lähdetä tulkitsemaan nykyhetken käsitysten valossa. Kieli on kulttuurisidonnaista eli käytetyillä sanamuodoilla ja termeillä on oma kulttuurinen merkityksensä. Sama sana saa erilaisissa kulttuureissa ja kielissä hyvinkin erilaisen merkityksen.⁵²

Historiantutkimuksessa voidaan hyödyntää myös kielentutkimusta menemättä kovinkaan syvälle kielitieteen alueelle. Kieli heijastaa ja rakentaa yhteisöjen toimintatapoja, ja sen avulla opitaan sosiaalisen kontekstin arvot, asenteet ja käyttäytymistavat. Ilman vuorovaikutusta ja sosiaalista kontekstia kieltä ei olisi olemassa. Kielellä, oli se sitten puhuttua tai kirjoitettua, on siten tärkeä merkitys sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kielen avulla saadaan kontakti toisiin ihmisiin ja pystytään vaikuttamaan heihin ja heidän käyttäytymiseensä.⁵³ Kuten edellä tuomiokirja-aineistoa käsittelevässä luvussa totesin, niin aineistoa analysoitaessa on syytä huomioida, että kieltä käytettäessä puhuja tai kirjoittaja pyrkii saamaan jotakin aikaan. Kun tarkastellaan kielenkäyttöä vuorovaikutustilanteissa, ei pelkkä diskursiivinen, kielisysteemiin pohjautuva analyysi tietenkään riitä. Mukaan tutkimukseen on otettava kielenkäyttäjät ja puhetilanne taustoineen. Puhujalla on omat tapansa, tavoitteensa ja toiveensa; se, mitä ja miten hän puhuu, riippuu mm. hänen tarkoitusperistään, puhetilanteen luonteesta, puhujan suhteesta läsnäolijoihin

---

⁵¹ Silvennoinen 2004, 18–19.

⁵² Silvennoinen 2004, 23.

⁵³ Leino 1987, 29; Luukka 2000, 140.

sekä tapahtumien siihenastisesta kulusta. On pidettävä mielessä, että kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä saavuttamaan erilaisia päämääriä. Näin ollen tekstit eivät ainoastaan kuvaile tapahtumia, vaan ne rakentavat samalla kuvaa sosiaalisesta elämästä. Lisäksi ympäröivä maailma ja vuorovaikutuksen konteksti vaikuttavat siihen, miten kieltä käytetään erilaisissa tilanteissa. Kielellinen ilmaus on siis täynnä merkityksiä ja informaatiota.⁵⁴

Tutkielmassani en niinkään keskity pöytäkirjojen kielelliseen analysointiin, vaan tavoitteenani on tutkia, millaisissa yhteyksissä papit esiintyivät kärkeillä. Diskurssianalyttinen lähestymistapa on kuitenkin ollut tärkeä osa tutkimustani, onhan tuomiokirja-aineisto mitä suurimmassa määrin luonteeltaan sellaista, että tekstien merkityksiä ja sanomisten taustamerkityksiä on syytä pohtia monitahoisesti.⁵⁵ Tutkimuksessani olen hyödyntänyt Eero Suonisen kuvailemaa diskursiivisen sosiaalipsykologian diskurssianalyysiä, jossa tarkastelun keskipisteessä ovat ne moninaiset tavat, joilla kielen käyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta. Siinä kielen käyttöä tulkitaan vuorovaikutuksellisenä, toisiin ihmisiin suuntautuneena toimintana ja vuorovaikutuksen yksityiskohtiin fokusoituvana analyysinä.⁵⁶ Aineistossa minua ei kiinnosta käytetty kieli tai yksittäiset sanat sinänsä, vaan kiinnostukseni on kohdistunut siihen, miten kieltä käytetään erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, eli mitä tilanteissa puhutaan ja miten tapahtumia kuvaillaan.

---

⁵⁴ Eskola–Suoranta 2001, 139; Leino 1987, 26, 28; Pietikäinen 2000, 192; Vilku 1996a, 16–17; Vilku 2005, 28–29. Jari Eskola ja Juha Suoranta (2001, 144) ovat todenneet myös: ”Keskustelujen ja erilaisten muiden tekstien tutkimisen mielenkiinto on niiden loputtomassa tulkinnallisuudessa ja paikallisuudessa. Puheen merkitys riippuu pitkälle sekä siitä missä puhunta tapahtuu että missä kohdassa keskustelua jokin asia tulee sanotuksi”.

⁵⁵ Ks. Niemi-Kiesilä et al. 2006.

⁵⁶ Suoninen 2002c, 372, 381. Diskursiivinen sosiaalipsykologia voidaan määritellä kielenkäytön tai muun merkityksiä kattavan toiminnan tutkimukseksi, jossa noudatetaan seuraavia neljää periaatetta: 1) Aineistolähtöisyyden tavoitteena on sukeltaa tilanteiden tarkasteluun ilman etukäteistä selittävää teoriaa; 2) Vuorovaikutuksellisuutta tarkastellaan kielenkäyttönä (kasvokaista tai tekstivälitteistä), joka suuntautuu tavalla tai toisella muihin ihmisiin, ei siis pelkkänä kuvauksena tekemisestä; 3) Kielenkäytön vaihtelevuus eli sanavalintoihin, puheen tyyliin ja sävyihin liittyvät vaihtelut otetaan analysoinnin kohteeksi; ja 4) Kielenkäytön seurauksellisuus eli analysoimalla aineistoa tehdään päätelmiä kielenkäytön monitasoisista ja vaikeastikin havaittavista seurauksista. Suoninen 2002c, 374.

Diskurssiivinen analysointitapa käy monenlaiseen kielen sosiaaliseen ja kognitiiviseen tutkimukseen, ja sitä onkin käytetty varsin monilla tutkimusaloilla. Diskurssianalyysin avulla voidaan tutkia tekstiä, puhetta tai kielen käyttöä useista erilaisista näkökulmista käsin. Näin ollen diskurssianalyysin voi käsittää ennen kaikkea väljäksi teoreettiseksi ja metodologiseksi viitekehyykseksi, jossa on tarjolla monenlaisia tutkimusmetodeja ja tekniikoita riippuen tutkimuksen tavoitteista ja tutkimusongelmista.⁵⁷ Omassa työssäni tukeudun Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen esittämään diskurssianalyysin määritelmään: ”Määrittelemme diskurssianalyysin sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”.⁵⁸ Diskurssianalyttisissä tutkimuksissa ollaankin usein kiinnostuneita kulttuurisista merkityksistä ja yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta nimenomaan ihmisten välisessä kanssakäymisessä.⁵⁹ Vastaavasti Eero Suonisen mukaan diskurssianalyysin perusajatuksena on kielen käytön tarkasteleminen tekemisenä, joka muotoutuu erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa siten sosiaalista todellisuutta.⁶⁰

Sari Pietikäinen puolestaan käyttää termiä *kriittinen diskurssianalyysi* tutkimuksesta, jossa ollaan kiinnostuneita siitä, miten kielen sosiaalinen käyttö ja valtasuhteet ovat kietoutuneet yhteen.⁶¹ Kielen käyttö on osaltaan ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin rajoittamaa, mutta sen avulla voidaan myös vaikuttaa ympäröivään yhteisöön. Erilaiset sosiaaliset rakenteet, aikakausi, kulttuuri ja muut tilannetekijät muovaavat ja osaltaan varmasti myös rajoittavat kielen käyttöä. Toisaalta taas kielen käyttö muokkaa tiedon ja uskomusten järjestelmiä, yhteisöllisiä identiteettejä ja

---

⁵⁷ Hoikkala 1990, 143; Ilmonen 2001, 100. Ks. myös Eskola–Suoranta 2001, 193.

⁵⁸ Jokinen–Juhila–Suoninen 1993, 9–10.

⁵⁹ Jokinen–Juhila 2002, 54.

⁶⁰ Suoninen 2002a, 17; Niemi-Kiesiläinen et al. 2006, 14–16.

⁶¹ Pietikäinen 2000, 193–197. Pietikäisen mukaan kriittisessä diskurssintutkimuksessa tarkastelun kohteena on kielen käyttö kontekstissaan sekä kielen ja sosiaalisten rakenteiden ja tapahtumien välinen suhde. Siinä kiteytyy ajatus kielen käytöstä osana sosiaalisia käytänteitä.

sosiaalisia suhteita.⁶² Oman aineistoni kontekstissa tämä tarkoittaa luonnollisesti sen huomioimista, että käräjätuvassa asia esitettiin koko paikallisyhteisön, mutta myös paikallisväestöstä tietyllä tapaa erillään olevien esivallan edustajien silmien ja korvien edessä. Myös käräjien merkitys yleisesti tärkeänä kyläläisten kohtaustapaikkana tulee muistaa aineistoa analysoitaessa.

Vuorovaikutuksella on tärkeä osuus siinä, millaisia merkityksiä sanoilla ja teoilla kulloinkin rakennetaan. Lisäksi keskustelijoilla on käytössään oman aikansa sanastoja, jotka tekevät ymmärrettäväksi ilmiötä kulttuurisesti tutuilla tavoilla.⁶³ Haasteellista onkin päästä tutkimusaikakauteni diskursseihin riittävän syvälle, jotta ymmärtäisin niiden merkityksiä aikalaisten kannalta ja ennen kaikkea uskaltaisin tehdä tapauksista jotain tulkintoja. Muiden tieteenalojen tutkimuksista, metodeista ja lähestymistavoista kannattaa ottaa oppia, mutta tärkeintä on kuitenkin muistaa historiantutkimuksen omat perinteet ja etenkin ne relevantit kontekstit, jossa tutkimusta tehdään. Lisäksi täytyy pitää huoli siitä, ettei tutkimuskohdetta tarkastella myöhemmän ajan käsittein tai siihen muuten sopimattomia ajatusmalleja hyödyntäen.⁶⁴

1.5.2 Kvalitatiivinen mikrohistoriallinen tutkimus

Mikrohistoriallinen lähestymistapa tarkastelee pienyhteisön sosiaalisten suhteiden verkostoa. Mikrohistorian lähtökohdaksi esitetään usein lähteiden lähiluku ja sen avulla tapahtuva yksityiskohtaisen tarkka aineiston tutkiminen. Tutkimuksessa on kiinnitettävä huomiota kaikkiin tapahtuman kulkuun vaikuttaviin toimijoihin ja asioihin, jotta voidaan saada mahdollisimman täydellinen kuvaus tapahtumista.

---

⁶² Pietikäinen 2000, 193–197. Ks. myös Vilkuna 2005, 28–29. Arja Jokinen ja Kirsi Juhila (2002, 86) näkevät *kriittisen diskurssianalyysin* hieman eri tavalla. Heidän mielestään kriittisen diskurssianalyysin lähtökohdaksi on oletus joidenkin alistussuhteiden olemassaolosta ja tutkimuksen tehtävänä on tällöin niiden (kielellisten) käytäntöjen tarkastelu, joilla näitä suhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Jokisen ja Juhilan näkemyksistä omaan tutkielmaani sopii siten parhaiten *analyttinen diskurssianalyysi*, jossa pyritään tiukan aineistolähtöisyyden kautta olemaan mahdollisimman avoimia aineistosta kumpuaville jäsenyksille. Silloin ei esimerkiksi etukäteen tehdä oletuksia mahdollisten alistussuhteiden olemassaolosta tai luonteesta, vaan vasta aineiston analyysin jälkeen otetaan kantaa näiden suhteiden rakentumiseen.

⁶³ Suoninen 2002b, 101, 109.

⁶⁴ Kalela 2000, 84.

Paikallistason tutkimus tarjoaakin hyvän mahdollisuuden lähestyä ihmistä tämän omien lähtökohtiensa, elämänehtojensa ja kokonaistilanteensa kautta.⁶⁵

Lähes klassikoksi mikrohistoriallisen tutkimuksen alalla muodostuneessa teoksessa ”*Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*” Carlo Ginzburg toteaa, että on syytä kiinnittää huomiota etenkin historian katkoksiin ja kriiseihin. Tällöin pystytään tunnistamaan valtarakenteisiin sijoittuvia toimijoita ja tarkastelemaan näiden toimintaa ja erilaisia rooleja.⁶⁶ Mikrohistoriallinen tutkimus on usein pohjautunut jollain tavalla poikkeuksellisiin lähteisiin. Lähteiden ei kuitenkaan tarvitse olla ”uusia” tai ennen tutkimattomia, vaan tutkija voi käyttää myös entuudestaan runsaasti tutkimuksessa hyödynnettyjä lähteitä uudella tavalla yhdistelemällä tai niiltä uusia kysymyksiä kysyen.⁶⁷ Oma tutkimukseni sijoittuu tavallaan ”epänormaaliin” aikaan, koska tutkimusajanjaksoni ajan Lapuan pitäjä oli läänitettyä kreiville. Aikakausi piti siis sisällään aikalaisille itselleenkin varmasti uusia ja erikoisia ilmiöitä ja kenties aiheutti muutoksia yhteisön piirissä tapahtuneissa kanssakäymisissä. Ginzburgin hahmotteleman johtolankametodin mukaan tutkimusaineiston tulkinnessa pienten ja ehkä vähäpätöisiltä vaikuttavien vihjeiden avulla pyritään päätelemään jotain niiden taustalla olevasta laajemmasta todellisuudesta.⁶⁸ Antero Heikkinen on osaltaan kannustanut mikrohistorialliseen tutkimukseen todetessaan, että paikallistasoon keskittyvä tutkimus tarjoaa todellisen mahdollisuuden lähestyä menneisyyden ihmistä hänen omasta elämäkokemuksestaan käsin.⁶⁹

Mikrohistoriallista tutkimusta on kritisoitu siitä, että keskittyminen rajattuihin ihmisryhmiin ja alueisiin tai historiallisiin murroskohtiin ei tuo kovinkaan hyvin

---

⁶⁵ Ginzburg 1996, 184. Ks. myös Heikkinen 1993, 40–42; Ollila 1995, 7–8. Aineiston ”lähilukemista” tarkoittavat varmasti monet historian tutkijat puhuessaan ”rivien välistä” lukemisesta ks. esim. Eilola 2000, 185 ja Einonen 2005, 30.

⁶⁶ Ginzburg 1996, 177–180.

⁶⁷ Elomaa 2001, 62–63.

⁶⁸ Ginzburg 1996, 45–50. Anne Ollila on todennut oivasti, että Ginzburgin esittämä lähteiden tulkintatapa ”--- vaatii tietysti hyvää perehtyneisyyttä tutkittavaan aikaan, jotta osaa kiinnittää huomiota olennaisiin kysymyksiin ja näkee asiat oikeissa yhteyksissään” (Ollila 1995, 8.). Mielestäni tällaista toimintaa on syytä vaatia tutkijalta aina riippumatta tutkimusaineiston laadusta ja käytettävistä metodeista. Ks. myös Eilola 2003a, 26.

⁶⁹ Heikkinen 1993, 42. Ks. myös Eilola 2003a, 32.

esiin historian tyypillisiä toimijaryhmiä tai kehityskulkuja. Kritiikin vastineeksi on esitetty, ettei laaja edustavuus olekaan mikrohistoriallisen tutkimuksen tavoitteena. Edustavuuden sijaan se keskittyy kuvaamaan ilmiöitä, joissa tiivistyy jotain olennaista laajemmasta kontekstista ja hakemaan sitä kautta esimerkkejä ja vertailukohteita. Toinen mikrohistorian kritiikkiä herättänyt piirre on se, etteivät sen tuotokset ole kovin yleistettäviä. Mikrohistoriallisen tutkimuksen tavoitteena onkin tuottaa uusia ja innovatiivisia tulkintoja kohteestaan, eikä tulosten pohjalta olekaan tarkoituksena tehdä laajoja yleistyksiä.⁷⁰ Yksittäinen ja epätyypillinenkin tapaus voi olla merkittävä, jos se osataan sijoittaa aikansa kontekstiin. Poikkeustilanteissa saattavat paljastua kulttuuristen ja sosiaalisten normien sisäiset epä johdonmukaisuudet. Esiin voivat nousta myös monenlaiset muut ristiriidat, jotka normaalitilanteessa pysyvät piilevinä, ja julkilausumattomat normit, jotka tulevat näkyviksi vasta, kun niitä rikotaan. Poikkeuksellisen tutkiminen paljastaa samalla tavalliselle, normaalille ja sallitulle käyttäytymiselle asetetut, tavallisesti näkymättöminä pysyvät rajat. Ei voida tietää, mikä oli tyypillistä, ellei tunneta myös poikkeuksellista, jonka kautta normaalin rajat hahmottuvat.⁷¹

Tutkielmani tavoitteena on selvittää papiston vertikaalisia ja horisontaalisia vuorovaikutussuhteita tuomiokirja-aineiston pohjalta, joten tutkimukseen soveltuu parhaiten laadullinen lähestymistapa, koska sen kautta pystytään hahmottamaan laaja-alaisesti vuorovaikutuksen maailmaa. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että monimuotoisen aineiston kokonaisvaltaisella tarkastelulla saadaan selville erilaisten sosiaalisten ilmiöiden laatua, muotoja ja sisältöjä.⁷² Laadullinen tutkimus tarkastelee asioita niiden luonnollisissa ympäristöissä pyrkien ymmärtämään tai tulkitsemaan ilmiötä sellaisena kuin yksilöt itse sen näkevät ja kunnioittaen heidän itsensä niille antamia merkityksiä. Lisäksi tämän lähestymistavan tavoitteena on sijoittaa tutkimuskohde yhteiskunnallisiin

⁷⁰ Heikkinen 1993, 27, 40; Peltonen 1999, 38–39, 62–63; ks. myös esim. Ollila 1995, 12.

⁷¹ Ks. esim. Elomaa 2001, 71; Heikkinen 1993, 40–42. Tapaustutkimuksen lähestymistavoista ks. esim. Syrjälä 1994, 15. Hän korostaa, että yksittäinen tapaus voi kertoa jotain merkittävää myös laajemmasta kokonaisuudesta, jonka osa se on. Tapaustutkimus keskittyy usein kuvaamaan tietyn ihmisryhmän yksittäisiä ongelmia luoden tilanteesta tai ilmiöstä mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan.

⁷² Alasuutari 2001a, 34–38; Virtanen 2001, 82. Ks. myös Eilola 2003a, 41.

yhteyksiinsä ja antaa siitä historiallisesti mahdollisimman yksityiskohtaisen ja tarkan kuvan.⁷³

Laadullisessa tutkimuksessa teoreettinen viitekehys ja mahdolliset hypoteesit voivat muuttua ja täsmentyä tutkimuksen edetessä sitä mukaa kuin kohde ja aineisto tulevat tutkijalle tutuksi ja eri vaiheissa saatavaa uutta tietoa peilataan aiempiin tietoihin ja käsillä olevaan tutkimukseen. Tässä tutkimussuuntauksessa puhutaankin aineistolähtöisestä analyysistä, jossa teoria rakennetaan empiirisestä aineistosta käsin, ikään kuin alhaalta ylöspäin.⁷⁴ Merkityksen tulkintaa, jossa yksittäiset osat auttavat muodostamaan eheän kuvan tutkittavasta ilmiöstä tai asiasta ja tätä kautta luotu kokonaisuus puolestaan auttaa ymmärtämään yksittäisiä osia, kutsutaan *hermeneuttiseksi kehäksi*. Hermeneuttisen kehän mukaisessa tulkinnassa korostuu idea tiedon rakentumisesta aiempien tietojen pohjalta. Tutkittavasta asiasta havaitut asiat pyritään suhteuttamaan siihen tietoon, mitä aiheesta on aiemmin tuotettu. Aiemmat tiedot vaikuttavat luonnollisesti siihen, mitä havaitaan ja miten havaintoa lähdetään analysoimaan, sekä tapaan, jolla tutkijan näkemys tutkittavasta asiasta tarkentuu.⁷⁵

Hermeneuttisella kehällä voidaan tarkoittaa myös sitä, että tutkija ryhtyy aineiston kanssa eräänlaiseen vuoropuheluun, jossa tapahtuu kehämäistä liikehdintää aineiston ja tutkijan omien tulkintojen välillä niin, että tutkijan ymmärrys aineistoaan kohtaan jatkuvasti syvenee. Tavoitteena on, että tällaisen kehämäisen prosessin seurauksena tutkija vapautuisi oman perspektiivinsä minäkeskeisyydestä ja ympäröivän ajan ja kulttuurin sidonnaisuuksista. Tällainen ”vapautuminen” on aina luonnollisesti suhteellista, mutta on silti ihanne, jota kohti tulisi pyrkiä. Timo Laineen mukaan kehämäisen liikkeen seurauksena aineistosta nousee helpommin esiin asioita, joita ei aluksi ole lainkaan huomattu tai joita on pidetty epäolennaisina. Useaan kertaan

---

⁷³ Ahonen 1994, 126; Eskola–Suoranta 2001, 18. Lähteiden sitomisesta syntyäikaansa ks. myös Peräkylä 2005, 872.

⁷⁴ Eskola–Suoranta 2001, 19.

⁷⁵ Alasuutari 2001a, 269; Littlejohn 2002, 187–188, 191.

toteutetun aineiston hermeneuttisen tarkastelun tavoitteena onkin löytää todennäköisin ja uskottavin tulkinta tutkimusaineistosta.⁷⁶

Hermeneutiikassa merkityksiä etsitään tekstistä, joten tutkijan tulee pyrkiä avoimuuteen tekstinsä antamien vihjeiden suhteen ja tiedostaa omat mahdolliset ennakkokäsityksensä aiheesta. Tavoitteena on, että huomio kiinnittyisi myös niihin kysymyksiin, joita teksti tuntuu itse ehdottavan tai nostavan esiin, sekä niihin vastauksiin, joita aineisto tarjoaa esittämiinsä kysymyksiin. Tulee siis muistaa, että teksti itse ”puhuu” lukijalleen ja tutkijan tehtävänä on selvittää, mitä se sanoo.⁷⁷ Tutkimusperspektiivi ja -menetelmät ohjaavat kohteesta tehtäviä havaintoja ja havaintojen tulkintaa. Vaikka merkityksiä haetaan itse aineistosta, ei koskaan voida saavuttaa vain yhtä merkitystä. Ei ole olemassa yhtä ainoaa, oikeaa tapaa tarkastella tutkimusaineistoa, eikä mitään aineistosta löydettyä merkitystä ja siitä tehtyä tulkintaa voida pitää täysin objektiivisena.⁷⁸ Toisaalta historian tutkijan tutkimustulokset perustuvat aina lähteenä toimiviin todistuskappaleisiin, jotka eivät välitä tietoa ilman tutkijan omia päätelmiä.⁷⁹

Hermeneuttinen päättelyprosessi on ohjannut työtäni siten, että olen luokitellut aineistoni erilaisten teemojen mukaisesti ja pyrkinyt löytämään aineistoni keskeisimmät merkitykset lukemalla aineistoani läpi useita kertoja. Tutkimuskohteen analyysi muodostuu aineiston ydinkohtien liittämistä osaksi aihepiiriäni sivuavia aiempia tutkimuksia. Pentti Moilanen ja Pentti Räihä muistuttavat osuvasti siitä, kuinka tärkeää on sitoa aineistosta tehtävät löydöt osaksi tutkimusaihepiiristä aiemmin tehtyä tutkimusta: *”Tutkijalle ei riitä pelkästään se, että hän argumentoi suppeasti, suhteuttamatta tulkintojaan muihin ilmiöihin tai tutkimuksiin. Tutkimuksen luotettavuutta – tai laadullisen tutkimuksen kohdalla paremminkin uskottavuutta – voidaan parantaa, jos on löydettävissä vastaavia ilmiöitä ja selityksiä toisista*

---

⁷⁶ Laine 2001, 34–35. Hermeneuttisen kehän kautta muodostuvista lähteiden selitysmalleista myös Alasuutari 2001b, 37–39 ja Varto 1992, 69, 108–109.

⁷⁷ Littlejohn 2002, 188, 192.

⁷⁸ Littlejohn 2002, 190. Ks. myös Varto 1992, 108–109.

⁷⁹ Kalela 2000, 144.

tutkimuksista".⁸⁰ Kihlakunnanoikeuden lähdeaineistoja ei ole laadittu myöhempiä tutkijoita silmällä pitäen, joten aikakauden ihmisille itsestään selviä asioita ei välttämättä teksteissä toistella. Osa nyt merkityksellisiksi määriteltävistä asioista on saatettu pöytäkirjassa todeta harmittavan lyhyesti tai toisinaan ohittaa kokonaan. Tutkijan onkin kehiteltävä tutkimustapansa sellaiseksi, että hän onnistuu lukemaan asioita rivien välistä. Tämä taas edellyttää laajaa ja monipuolista tutkittavan aikakauden tuntemusta.⁸¹ Jari Eilola on korostanut pöytäkirjoihin kirjattujen tietojen merkityksellisyyttä aikalaisilleen sillä, että kärjäkirjurit tuskin kirjoittivat enempää kuin oli pakko.⁸²

Tutkin Lapuan papistoa suhteessa yhteisöönsä, joten tutkimukseni on siis vahvasti toimijanäkökulmainen. Yksilöiden ja ryhmien toiminnan tutkimiseen keskittyminen on perinteisesti ollut tyypillistä toimija- ja tapahtumahistorialliselle tutkimukselle, jossa yksittäisestä tapauksesta tai pienestä joukosta toisiinsa kytkeytyviä tapauksia tuotetaan yksityiskohtaista ja intensiivistä tietoa. Yhteiskuntajärjestelmä luo puitteet ja kehukset, eräänlaisen sosiaalisen tilan, jossa eri toimijat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Vuorovaikutus voi muodostua ristiriitatilanteiksi, mutta se voi myös olla yhteisymmärrykseen perustuvaa yhteistoimintaa.⁸³ Molemmat vuorovaikutuksen muodot ovat tutkimukseni kohteena. Sosiaaliseen kanssakäymiseen kuuluvat luonnollisesti erilaiset konfliktit, joista tuomiokirja-aineisto vahvasti kertoo. Tavoitteenani ei ole kuitenkaan keskittyä vain konfliktitutkimukseen, vaan hahmottaa kokonaisvaltaisesti papiston vuorovaikutussuhteita. Yksilöiden tarkastelemiseen toimijoina on olemassa varmasti monenlaisia tapoja. Esimerkiksi Anders Florén esittelee tähän tarkoitukseen viisi erilaista lähestymistapaa, joista tutkielmaani sopii parhaiten hermeneutiikkaan pohjautuva tapa lähestyä tutkimusta historiallisten toimijoiden omasta perspektiivistä käsin.⁸⁴

---

⁸⁰ Moilanen-Räihä 2001, 59.

⁸¹ Ks. esim. Eilola 2003a, 43; Einonen 2005, 30.

⁸² Eilola 2003a, 43.

⁸³ Dahlgren-Florén 1996, 131; Matikainen 2002, 15.

⁸⁴ Dahlgren-Florén 1996, 133–137.

2 Papiston vertikaaliset vuorovaikutussuhteet

2.1 Talousasioissa riittää selvitetävää

2.1.1 Epäselvyyksiä papille suoritettavissa maksuissa

Pappien palkkauskäytännöt rakentuivat 1600-luvulla pääosin pitäjittäin tehtyjen palkkaussopimusten pohjalle. Kirkkoherrojen palkkana olivat yleensä vilja-, voi- ja kalakymmenykset sekä pääsiäisrahat, toimitusmaksut ja päivätyöt. Kruunu halusi maksuihin valtakunnallista yhtenäisyyttä erilaisin ohjein ja määräyksin. Voidakseen säädellä tarkemmin papistonpalkkoja ja -maksuja sekä niiden perusteita hallitus pyrki luomaan vanhaan kymmenysjärjestelmään perustuvan yhtenäisen palkkausjärjestelmän. Papinmaksukäytännöissä vallinnut epäselvyys johti usein erilaisiin tulkintoihin ja sitä kautta pappien ja seurakuntalaisten välisiin riitoihin. Papinmaksut lisäsivät huomattavasti talonpoikien muutenkin raskasta verotaakkaa, joten heidän pappeja kohtaan osoittama penseys ja maksujen laiminlyöminen on hyvin ymmärrettävää. Lisää tyytymättömyyttä aiheutti se, että papit saataviaan kerätessään usein vaativat talonpojilta kyydityksiä ja kestitystä. Kruunu joutuikin usein puuttumaan papiston palkkauskysymykseen sekä pappien että rahvaan valitettua niistä.⁸⁵

Vuonna 1617 annetun papiston palkkausasetuksen tarkoituksena oli yhdenmukaistaa papiston kymmenykset ja muut tulot Ruotsissa suoritettavia vastaaviksi. Asetus kokosi yhteen aiemmat määräykset vakiinnuttaen siten kymmenystenkantojärjestelmän ja papiston pakkauksen. Tähän palkkauskäytäntöön siirryttiin vuodesta 1630 lähtien, ja sen mukaan papinsaataviin kuuluivat kymmenykset, pääsiäisrahat, toimitusmaksut ja muut vähäisemmät tulot. Kymmenyksiä olivat peltokymmenykset (ruis, ohra, kaura, humala, pavut, herne, hamppu, pellava, kaali ja nauris) sekä voi-, karja-, kala- ja riistakymmenykset. Tästä

---

⁸⁵ Luukko 1945, 716–717; Välimäki 2002, 105–106; Ylönen 1951, 63–64. Saatavien keräilystä ks. Suolahti 1919, 138–141 ja 146 sekä Juva 1955, 27.

papiston palkkausasetuksesta huolimatta pitäjittäistä vaihtelua esiintyi edelleen. Lisäksi palkkausasetuksessa ei määritelty täsmällisesti papinmaksujen suuruutta, joten pappien ja maksajien välille syntyi niistä helposti riitoja. Säädöksissä sallittiin maakuntien tekevän tarpeidensa mukaisia paikallisia poikkeuksia, mikä osaltaan on varmasti lisännyt maksuihin liittyviä epäselvyyksiä. Käräjillä ratkottiinkin usein papinmaksuihin liittyviä kiistoja.⁸⁶

Lapuan kirkkoherrat saivat normaaliin tapaan palkkaa sekä kruunulta että seurakunnalta. Vuosina 1608–1613 Lapuan kirkkoherra nautti hallituksen määräysten mukaisesti kiinteää 70 tynnyrin vuosittaista viljapalkkaa. Vuodesta 1614 alkaen käytännöksi muodostui, että kirkkoherra sai vuosittain kolmasosan kruunun pitäjäläisiltä keräämistä vilja-, karja- ja lohikymmenyksistä sekä kahdeksan tynnyriä ns. korvikejyviä. Kirkkoherran saama palkka vaihteli siten vuodentulon ja pitäjän kylvöalan mukaan. Lisäksi vuoden 1681 palkkausasetuksessa papisto oikeutettiin nauttimaan ns. pikkukymmenyksiä kaikista viljalajeista, pavuista, humalista, hampusta, pellavasta, nauriista ja kaalista sekä kaikista tilojen siitoseläinten jälkeläisistä. Erkki Lehtinen on selvittänyt Lapuan kirkkoherran kymmenystulojen suuruudeksi vuosina 1643–1645 keskimäärin 38,5 viljatynnyriä. Kreivikunnan aikana tapahtui Lehtisen laskelmien mukaan hyvin jyrkkä tulojen lisäys, sillä 1670-luvun lopulla kirkkoherra sai jo yli 90 viljatynnyriä vuodessa.⁸⁷

Kirkkoherra Gregorius Raumannusta taidettiin hieman koetella hänen ensimmäisinä virkavuosinaan, koska hän joutui tuolloin useaan otteeseen ”taistelemaan” saatavistaan. Syksyllä 1655 kirkkoherra Raumannuksen esittämän vaatimuksen perusteella kehoitettiin pitäjäläisiä kuuliaisuuteen kirkkoherraansa kohtaan ja maksamaan tälle asianmukaiset kymmenykset. Asian käsittelyssä Raumannus halusi selkeästi varmistaa, että oliko pitäjäläisillä jotain erityistä syytä niskuroida häntä vastaan. Kirkkoherra halusi tietää, että oliko heillä jotain valittamista hänen opetuksestaan ja ammatinhoidostaan. Lautakunnan jäsenet ja kaikki käräjätuvassa

---

⁸⁶ Välimäki 2002, 107, 111–112; Koskimies 1908, 191–193; Juva 1955, 33–34; Laasonen 1991, 120; Laine 1995, 158–159.

⁸⁷ Lehtinen 1963, 289; Luukko 1945, 713–715; Koskimies 1908, 191.

paikalla olleet vakuuttivat kiitollisina kirkkoherran innolla ja ahkeruudella hoitaneen pappisvirkaansa ja antoivat hänestä hyvän todistuksen. Kirkkoherra ei tainnut kuitenkaan vakuuttua, koska hän halusi pitäjäläisiltä vielä vastauksen siihen, että tahtoiko joku huomauttaa jotain hänen elämäntavoistaan. Lautakunta totesi, että he eivät voineet moittia kirkkoherraansa mistään, vaikka kaikenlaista puhetta rahvaan keskuudessa olikin kuultu, mutta kukaan ei ollut pystynyt mitään todistamaan. Kirkkoherra Raumannuksen esiintyminen käräjätuvassa on varmasti ollut hyvin vaikuttava tilanne, koska pitäjäläiset erityisesti lupasivat elää jatkossa kirkkoherransa kanssa sovinnossa. Päätöksessään oikeus kehotti rahvasta kuuliaisuuteen kirkkoherraansa kohtaan ja maksamaan hänelle asianmukaisesti papilliset kymmenykset. Kirkkoherraa puolestaan kehoitettiin jatkamaan ammattinsa harjoittamista.⁸⁸

Muutama vuosi sujuikin ilmeisen hyvin, koska vasta elokuussa 1658 Raumannus esiintyi seuraavan kerran valittamassa pitäjäläisten niskuroinnista kymmenysolkien maksuissa. Talonpoikaisrahvas yritti puolustautua syytöksestä sillä, että he eivät olleet koskaan aikaisemmin joutuneet pastoreilleen sellaisia kymmenysolkia suorittamaan. Lisäksi vedottiin siihen, että Raumannuksen tullessa pitäjälle hän oli itse luvannut olla vaatimatta pitäjäläisiltä enempää maksuja kuin mitä hänen edeltäjänsä olivat saaneet. Oikeus kuitenkin määräsi lapualaiset rakentamaan kymmenysaittoja, jotta pastori mitä pikimmiten saisi tertiaalinsa pitäjän pelloilta kuten kuninkaalliset asetukset oikeuttavat.⁸⁹ Vuoden 1658 jälkeen kirkkoherra ei ole joutunut ainakaan käräjillä asti perimään hänelle kuuluvia maksuja. Neljän vuoden kirkkoherruuden jälkeen paikallisväestö lienee jo tottunut Raumannukseen ja siten ”alistuneet” nurisematta suorittamaan hänelle kruunun asetusten ja vanhojen tapojen mukaisia maksuja.

Myös kirkkoherra Carolus Prochman sai kokea virkavuosiensa alkutaipaleella rahvaan niskurointia saataviensa suorittamisessa, mutta muutamassa vuodessa tämäkin ristiriitaisuus näyttää lieventyneen. Syksyllä 1666 kirkkoherra Prochman

---

⁸⁸ LK 20.10., 22.–23.10.1655, 57 (133); Lehtinen 1963, 279.

⁸⁹ LK 26.–28.8.1658, rr10: 319v; Lehtinen 1963, 290.

tiedusteli syytä pitäjäläisten osoittamaan vastentahtoisuuteen päivätoissa. Seurakuntalaiset kertoivat pastorille, että he halusivat suorittaa työvelvollisuudet mieluummin rahassa. Samassa yhteydessä käsiteltiin myös kymmenysmaksuihin liittyneitä ongelmia.⁹⁰ Alkupalvesta 1668 kirkkoherra joutui taas kyselemään, että mitä määräystä pitäjäläiset halusivat kymmenystensä suhteen noudattaa, vanhoja vai uusia. Lapualaiset ilmoittivat haluavansa pitäytyä entisissä, vanhan tavan mukaisissa suorituksissa. Samassa istunnossa määrättiin pitäjäläiset huolehtimaan pappilan rakennusten kunnossapidosta sekä annettiin kirkkoherralle lupa hakata Kirkonkylän yhteismetsästä niin paljon halkoja kuin hän vain tarvitsi, koska pappilan tiluksilta ei ollut saatavilla hyviä polttopuita.⁹¹ Saman vuoden syksyllä kirkkoherra valitti puolestaan siitä, että osa pitäjäläisistä oli salannut häneltä kymmenyslampaista ja jättänyt kymmenysvoit maksamatta. Oikeus päätti, että niitä, jotka jatkossa saadaan kiinni moisesta vastahakoisuudesta ja vilpillisyydestä, tullaan sakottamaan kuninkaallisen majesteetin päätösten mukaisesti. Lisäksi määrättiin kivaltteri yhdessä kirkon kuudennusmiesten kanssa toimittamaan kirkkoherralle tarvittaessa ulosottojen kautta rästissä olevat maksut.⁹²

Parin vuoden kuluttua kirkkoherra Prochman oli ilmeisesti saanut tarpeekseen papinmaksuihin ja muihin saataviinsa liittyvistä epäselvyyksistä, koska hän esiintyi selkeästi närkästyneen kovaäänisesti käräjätuvassa. Pöytäkirjan mukaan ”arvoisa ja hyväksi tunnettu kirkkoherra astui kärjäväen eteen ja äänekkäästi valitti osan seurakuntalaisistaan ja erityisesti Juhani Muiluun kumppaneineen jatkuvasti muuttelevan ja vääristelevän hänelle kuuluvia kirkollisia maksusuorituksia”. Oikeus totesi, että se ei voinut asiassa muuta päättää kuin, että niiden, jotka eivät halunneet jatkaa kirkkoherran kanssa suoritusten maksuja vanhan tavan mukaisesti, tulisi jatkossa noudattaa uutta maksukäytäntöä. Lisäksi pitäjän hopmanni kehotti rahvasta noudattamaan kuninkaallisen majesteetin vahvistamaa päätöstä, jotta pastorille kuuluvat maksut tulee tarkasti suoritetuiksi.⁹³

⁹⁰ LK 12.–14.9.1666, ss1: 10–11; Lehtinen 1963, 292.

⁹¹ LK 21.–22.2., 24.2.1668, ss2: 14–15.

⁹² LK 17.19., 19.–21.10.1668, ss2: 15–16; Lehtinen 1963, 291.

⁹³ LK 28.–29.9., 1.10. ja 3.10.1670, ss2: 21.

Lapuan kappalaisista erityisesti Johannes Walleniuksella riitti ongelmia papinmaksujen ja muiden papillisten saatavien suhteen. Elokuussa 1653 määrättiin pitäjän nimismies selvittämään kappalaisen ja kauhavalaisen Salomon Matinpojan välistä riitaa koskien Walleniuksen vaatimia saatavia.⁹⁴ Parin vuoden päästä herra Johannes esiintyi käräjillä syyttämässä erästä talonpoikaa useita vuosia kestäneestä vastentahtoisuudesta papinmaksujen suorittamiseen. Yrjänä Erkinpoika määrättiinkin maksamaan kappalaiselle yksi kuparitaalari, yksi testamenttilehmä ja kaksi lammasta. Lisäksi käräjillä kuulutettiin yleisesti, että kirkon kuudennusmiehet tulevat ulosmittaamaan kappalaiselle kuuluvat maksut niiltä kauhavalaisilta, jotka jo vuosien ajan olivat kieltäytyneet niitä suorittamasta tai vääristelivät maksuvelvollisuuksiaan.⁹⁵

Pitkän uran Lapuan pitäjänapulaisena ja kappalaisena tehnyt Gabriel Gronovius esiintyi puolestaan hyvin harvoin käräjillä papillisiin saataviin ja kirkollisiin maksuihin liittyvissä asioissa. Aineistosta löytyy vain muutama tapaus, joissa Gronovius valittaa pitäjäläisten vastentahtoisuudesta maksusuorituksissa.⁹⁶ Mielenkiintoista on myös havaita, että Kauhavan jälkimmäinen kappalainen Zacharias Julenius ja Kuortaneella toiminut Elias Hållfast eivät esiintyneet käräjillä yhtään kertaa näissä kirkollisissa maksuasioissa (ks. liite 3).

Papeille maksettavien kymmenysten ja muiden maksujen lisäksi seurakuntalaisten oli maksettava heille erikseen myös jokaisesta kirkollisesta toimituksesta. Talon isännän tai emännän kuollessa annettiin hautausmaksuna ns. testamenttilehmä, jos talossa oli vähintään kuusi lehmää. Talollisen pojan, vävyn, tyttären, miniän tai palkollisen ruumiinsiunauksesta ja hautaamisesta oli maksettava 3–4 kuparitaalaria ruumisrahaa. Kihlauksesta tuli morsiamen antaa papille sukkapari, mutta avioliittoon kuuluttamisesta ja vihkimisestä jouduttiin jo maksamaan muutama taalari. Vaimojen kirkkoonotosta synnytyksen jälkeen maksettava hinta vaihteli pitäjittäin 12

⁹⁴ LK 23.–24.8.1653, rr8: 11.

⁹⁵ LK 2.–4.4.1655, 23–24 (116–117v). Vielä kerran alkutalvesta 1656 Wallenius vaati käräjätuvassa Kauhavan asukkaita suorittamaan niskoittelematta hänelle kuuluvat papilliset oikeudet. LK 27.–28.2.1656, rr9: 379v.

⁹⁶ LK 7.3.1654, rr8: 329; LK 2.–4.4.1655 rr9: 22 (116v); LK 1.3.1661, ss1: 146; LK 10.–12.1.1664, ss1: 550.

kupariäyristä yhteen kuparitaalariin. Lapsenkasteesta toiset kirkkoherrat ottivat muutaman äyriä, toiset eivät mitään. Lapualla sairaskäynneistä ei tiettävästi tarvinnut maksaa papille mitään.⁹⁷

Kristillinen, kunniallinen hautaaminen oli puhdasoppisuuden arvomaailmassa tärkeä asia.⁹⁸ Onkin kovin hämmästyttävää, että papit ovat joutuneet Lapualla erikseen käräjillä asti vaatimaan hautausmaksujen suorittamista. Keväällä 1655 kappalainen Gabriel Gronovius valitti alanurmolaisesta Tuomas Heikinpojasta, joka ei ollut vielääkään suorittanut hautausmaksua äidistään, jonka kuolemasta oli kulunut jo 10 vuotta. Oikeuden edessä Tuomas myönsi asian, mutta syytti maksamatta jäämisestä sisaruksiaan. Syiden vierittäminen muiden niskoille ei auttanut, sillä Tuomas määrättiin maksamaan herra Gabrielille kaksi hopeataalaria. Lisäksi hänen käskettiin itse selvittämään maksuasiasia sisarustensa kanssa, koska Tuomas isännöi kotitaloa.⁹⁹

2.1.2 Velkojen takaisinmaksun ongelmat

Lapuan kirkonmiehet olivat 1600-luvun jälkipuolella kohtuullisen varakkaita, koska he pystyivät lainaamaan rahaa, viljaa ja ilmeisesti muitakin hyödykkeitä pitäjänsä asukkaille. Tämä kuvastaa osaltaan pappien arvoasemaa ja merkitystä pitäjällään. Todellisia lainamääriä ei tutkimusaineiston kautta saa selville, koska käräjäpöytäkirjoista löytyy tietoa vain tapauksista, joissa ilmeni jonkinlaisia ongelmia takaisinmaksuissa. Kesäkuussa 1654 herra Johan kanteli oikeudelle sotamies Juho Klementinpojasta, joka oli luvannut maksaa papille kuusi taalaria tynnyrillisestä viljaa. Herra Johan oli kuitenkin saanut vain osan maksusta ja penäsi loppurahoja. Ilmeisesti Juholla ei ollut asiaan valittamista, koska pöytäkirjaan on vain lyhyesti kirjattu päätökseksi, että Juho tuomittiin maksamaan puuttuvat neljä taalaria ja 24 äyriä.¹⁰⁰ Aina velalliset eivät kuitenkaan pelkän kärjätuomion perusteella suostuneet maksuja suorittamaan. Lokakuussa 1669 päätettiin, että kirkon

⁹⁷ Suolahti 1919, 153–154; Lehtinen 1963, 292; Luukko 1945, 721–722. Ks. myös Ylönen 1951, 70–72.

⁹⁸ Ks. esim. Juva 1955, 69–70.

⁹⁹ LK 2.–4.4.1655, rr9: 22 (116v).

¹⁰⁰ LK 13.6.1654, rr8: 344; Airas–Pihlajaniemi 2004, 55. Papiston roolista lainanantajina ks. Suolahti 1919, 199–200.

kuudennusmiehet ja lautamiehet toimisivat kirkkoherran avustajina tämän saatavien ja velkojen perimisissä.¹⁰¹

Erityisen usein velkasaatavien periminen tuntui aktualisoituvan papin kuoleman jälkeen, kun perilliset vaativat velallisilta takaisinmaksuja.¹⁰² Kirkkoherra Kristoffer Gronovius kuoli vuonna 1652 ja jo seuraavan vuoden keväällä hänen poikansa, kappalainen Gabriel Gronovius velkoi käräjillä isänsä myöntämiä lainoja. Kirkonkyläläisellä Jaakko Tuomaanpojalla oli rästissä kohtuullisen iso velka edesmenneelle kirkkoherralle: 60 taalaria kuparirahaa, neljä tynnyriä viljaa, seitsemän luotia suolaa ja tynnyrillinen tervaa. Vastaavasti Gabriel vaati Agda Vilpuntaryttä maksamaan 45 taalaria ja 25 taalaria kuparirahaa sekä kaksi tynnyrillistä tervaa.¹⁰³ Vielä 16 vuotta isänsä kuoleman jälkeen Gabriel joutui valittamaan käräjillä naarasluomalaisesta Taavetti Taavetinpojasta, joka ei suostunut maksamaan takaisin entiseltä kirkkoherralta lainaamaansa 25 kuparitaalaria. Ilmeisesti Taavettia ei todellakaan kiinnostanut vanhan velan hoitaminen, koska hän oli jättäytynyt pois käräjiltä. Oikeus tuomitsikin Taavetille kolmen markan sakon poissaolosta. Asiaa piti käsitellä seuraavilla käräjillä, mutta Taavetin ja Gabrielin välistä käräjäntä ei löydy pöytäkirjoista.¹⁰⁴

Sielunpaimenilla esiintyi kyllä itselläänkin ”huonomuistisuutta” ja takaisinmaksujen välttelyä ottamiensa lainojen tai muiden maksusuoritusten suhteen. Räätäli Markus Pertinpoika Udestakaarlepyystä kertoi syksyllä 1670, että hän oli lainannut viisi vuotta aikaisemmin Gabriel Gronoviukselle 14 taalaria kuparirahaa, eikä ollut vielääkään saanut kappalaiselta velkarahoja takaisin. Kappalainen vastasi syytökseen, että hän ei muista moista lainaa ikinä ottaneensa. Gabriel tosin tunnusti kuitenkin olevansa velkaa räätälille enintään kuusi markkaa työpalkkana. Velkariidalle ei löytynyt todistajia. Oikeus päätti, ilman mitään erityisiä perusteluita tai tarkempia

¹⁰¹ LK 9.10., 11.–12.10.1669, ss2: 46.

¹⁰² Vuonna 1652 kuolleen kirkkoherra Christopher Johannis Gronoviuksen myöntämiä velkoja perittiin takaisin vuosina 1653, 1657 ja 1668. Vastaavasti pöytäkirjoista löytyi kaksi velan takaisin perimistä kirkkoherra Gregorius Raumannuksen kuoleman jälkeen (vuosilta 1664 ja 1666).

¹⁰³ LK 8.–9.3.1653, rr8: 53.

¹⁰⁴ LK 17., 19.–21.10.1668, ss2: 20.

selvityksiä, että kappalaisen tuli maksaa Markukselle ainakin kuusi taalaria ja kolme äyriä kuparirahaa.¹⁰⁵

Muutamissa pappeja koskeneissa tapauksissa jää hieman epäselväksi, että kummasta kappalaisesta, Gabriel Gronoviuksesta vai Johannes Walleniuksesta on kyse. Velkavaatimuksissa esiintyy juuri tällainen tapaus, jota lopulta käsiteltiin kolmilla käräjillä. Syksyllä 1655 Alakylässä asuva Yrjänä Matinpoika vaati kappalaista herra Johania maksamaan kuuden riikintaalarin, ½ hopeataalarin ja kahdeksan kuparitaalarin velkansa. Kappalainen tunnusti muut velat paitsi kahdeksaa kuparitaalaria, minkä hän väitti suorittaneensa jo viljana. Oikeuskäsittelyn aikana Yrjänä myönsi viljamaksun todeksi. Asian suhteen ei lopulta tehty käräjillä mitään päätöstä, vaan se jätettiin tutkittavaksi.¹⁰⁶ Velkatapauksen käsittely jatkui seuraavan vuoden helmikuussa, jolloin pöytäkirjaan on papiksi kirjattu herra Johannes Gronovius. Tuossakaan istunnossa ei saatu selvyyttä kappalaisen ja krouvari Yrjänän väliseen velkariitaan.¹⁰⁷ Syksyllä 1656 Yrjänä valitti jälleen käräjillä, että herra Johannes Gronovius ei ollut vielääkään maksanut kuuden riikintaalarin velkaansa. Kappalainen väitti kuitenkin kyseisen summan jo maksaneensa takaisin, mutta ei voinut esittää siitä mitään kuittia tai muuta todistusta. Oikeus myöntyi lopulta siihen, että herra Johan voisi valalla vanna itsensä syytöksestä vapaaksi, minkä jälkeen asia olisi loppuun käsitelty.¹⁰⁸ Ilmeisesti kirjurilla on sattunut nimien kohdalla kirjoitusvirhe, koska Lapuan pitäjällä ei tiettävästi tuona aikana ole ollut Johannes Gronoviuksen nimistä pappia. Kyseinen pappi voisi siis olla joko Kauhavan kappalainen Johannes Wallenius, jonka nimi usein pöytäkirjoissa on lyhennetty herra Johaniksi. Kyse voisi olla myös Lapuan kirkonkylän kappalaisesta Gabriel Gronoviuksesta, joka ilmeisesti asui krouvarin naapurissa ja oli tämän kanssa muutenkin käräjillä tekemisissä.¹⁰⁹

¹⁰⁵ 28.9, 30.9., 1.10. ja 3.10.1670, ss2: 17v.

¹⁰⁶ 20.10., 22.–23.10.1655, rr9: 57 (133); Airas–Pihlajaniemi 2004, 56.

¹⁰⁷ LK 27.–28.2.1656, rr9: 386–387v; Airas–Pihlajaniemi 2004, 56.

¹⁰⁸ LK 28.8.1656, rr9: 500–501v; Airas–Pihlajaniemi 2004, 56.

¹⁰⁹ Ks. luvut 2.3.1 ja 2.5.2; LK 7.–10.10.1667, ss1: 37–39; LK 9.10, 11.–12.10.1669, ss2: 42.

2.2 Maaseutupitäjän ydinasioita: talo peltoineen

2.2.1 Talokaupat

Kirkkoherroilla oli rikastuessaan usein tapana hankkia pappilan lisäksi itselleen omia taloja: Lapuan kirkkoherra Kristoffer Gronovius isännöi samaan aikaan kolmessa eri talossa ja myös Carolus Prochman tuli käräjillä tunnetuksi talokaupoistaan.¹¹⁰ Kuortaneen kappalainen Elias Hållfast ei kuitenkaan jää heistä jälkeen, vaan muodosti vuosiksi 1663–1671 pitkän käräjärimpsun taloasioidensa kanssa.

Kuortaneen kappalaiseksi vuonna 1660 tullut Elias Hållfast halusi asuttavakseen uuden pappilan, koska edellisen kappalaisen leski lapsineen asutti entistä Sysilammin pappilan tilaa. 11.7.1663 käräjillä ilmoitettiin ensimmäisen kerran, että Jaakko Erkinpoika Haapakauppi oli myynyt puolet yhden manttaalin talostaan kuortanelaisille, jotta he voisivat osoittaa sen kappalaisensa asunnoksi. Kreivikunnan paikallinen virkamies, hopmanni Juhana Forsman esitti asiaan vastalauseen. Koska mainittu tila oli ollut pidemmän aikaa veronmaksukyvytön (*i skattvrak*), Forsman tahtoi pidättää itselleen nautinto-oikeuden tilaan. Asiaa ei kuitenkaan voitu käsitellä, koska talokauppias Haapakauppi ei ollut käräjillä paikalla.¹¹¹ Ilmeisesti Forsman kuitenkin perui vaatimuksensa taloa kohtaan, koska seuraavan vuoden tammikuussa käräjillä todettiin kappalaisen Elias Hållfastin ajautuneen riitaan Jaakko Erkinpojan kanssa yhdestä peltokappaleesta, joka kuului talolle, jonka pitäjäläiset olivat ostaneet Jaakolta kappalaisensa virkataloksi. Jaakko Erkinpoika ei tosin taaskaan ollut käräjillä, vaikka hänen olisi pitänyt olla siellä lautamiehen ominaisuudessa.¹¹²

Muutaman vuoden päästä Hållfastin virkataloa käsiteltiin taas käräjillä. Ilmeisesti pappilalle ei myönnetty verovapautta, vaan kappelilaisten tuli suorittaa kreiville veroja taloa ympäröiviltä pelloilta ja tiluksilta. Tämän ”ylimääräisen” veromaksun suorittaminen ei tainnut Kuortaneen asukkaita kiinnostaa, koska heitä piti siihen käräjillä kehottaa. Kuortanelaiset määrättiin lokakuussa 1667 maksamaan kreivilliset

¹¹⁰ Luukko 1945, 683; Lehtinen 1963, 278 ja 283; Laine 1995, 159.

¹¹¹ LK 11.7. ja 13.7.1663, ss1: 470; Klemetti 1932, 134.

¹¹² LK 10.–12.1.1664, ss1: 548; Klemetti 1932, 134.

verot sen talon puolesta, jota kappalainen Elias Hällfast oli monen vuoden ajan hallinnut, koska he olivat kyseisen talon ostaneet kappalaisensa virkataloksi.¹¹³

Ilmeisesti Haapakaupin pappilarakennus ei kuitenkaan ollut kappalaiselle mieleinen tai sen maa-alueet olivat viljelyksen kannalta huonoja, koska kappalainen halusi muuttaa sieltä pois. Lokakuussa 1668 käräjillä luettiin kamreeri Måns Pietarinpojan kirjelmä, jossa kamreeri ilmoitti Elias Hällfastille oikeuden asua Kuortaneella sijaitsevalla Porkkusenahon tilalla, jonka kappelikyläläiset olivat häntä varten hankkineet. Asia vahvistettiin käräjillä, ja lisäksi kiellettiin Porkkusenahon entistä omistajaa Juho Eskonpoika Mäyryä häiritsemästä kappalaisen oikeuksia. Entisen pappilan myymisestä saadut 200 taalaria määrättiin säilytettäväksi kirkonarkussa siihen asti, kunnes päätettäisiin rahojen jakamisesta kyläläisten kesken.¹¹⁴

Porkkusenahon tilaan liittyen kappalaiselle ja Juhani Mäyrylle kehkeytyi kuitenkin jonkinlaista riitaa, koska helmikuussa 1669 oikeus määräsi hopmannin ja muutamat lautamiehet tutkimaan heidän erimielisyyksiään. Tuolloin todettiin myös uudestaan, että herra Elias oli saanut kamreerilta kirjeen, jossa oli vahvistettu kappalaisen oikeus asua kyseisessä talossa.¹¹⁵ Mitään erityistä kiirettä talojen lainhuudatuksilla ei ilmeisesti tarvinnut pitää, koska vasta helmikuussa 1671 kappalainen vahvistutti oikeudessa Porkkusenahon omistusoikeuttaan. Hällfast esitti käräjillä hänen ja tilan entisen omistajan Juhani Mäyryn välisen sopimuksen, ja kertoi jo rakentaneensa sinne talon. Lautamiehet olivat suorittaneet kauppaa koskevan tarkastuksen eikä kukaan esittänyt asiassa valituksia. Todettiin kuitenkin, että asiaa ei voitu lopullisesti päättää, vaan ensin oli suoritettava lailliset kuulutukset. Kappalaiselle vahvistettiin oikeus pysyä huudatusten välillä Porkkusenahon omistajana kuten tähänkin asti.¹¹⁶

¹¹³ LK 7.-10.10.1667, ss1: 32; LK 12.-13.2., 15.-16.2.1669, ss2: 22; Koskimies 1908, 132.

¹¹⁴ LK 17.10., 19.-21.10.1668, ss2: 14; Klemetti 1932, 134-135; Luukko 1945, 680.

¹¹⁵ LK 12.-13.2., 15.-16.2.1669, ss2: 10. Samoilla käräjillä käsiteltiin myös Kuortaneen kappalaisen edellistä virkataloa, jonka ostaja Jooseppi Heikinpoika haki käräjiltä vahvistusta talokaupalleen. Oikeus totesi kaupan lailliseksi ja myönsi Joosepille oikeuden asua talossa ja huolehtia siitä parhaan kykynsä mukaan (LK 12.-13.2., 15.-16.2.1669, ss2: 22.). Kuitenkin saman vuoden lokakuussa talo siirtyi jo uudelle omistajalle, Markus Jaakonpojalle, koska Jooseppi oli avioliiton kautta saanut itselleen paremman talon (LK 9.10., 11.-12.10.1669, ss2: 36-37.).

¹¹⁶ LK 25.2., 27.-28.2.1671, ss2: 13; Klemetti 1932, 135.

Kirkkoherra Prochman puolestaan osti vuonna 1669 nimismies Juhani Martinpojalta Härsilän talon. Käräjäpöytäkirjoista ei käy ilmi, että hän olisi myynyt kyseistä taloa pois, joten kirkkoherralla oli ilmeisesti muutaman vuoden päästä kaksi taloa omistuksessaan, kun hän osti itselleen Hannulan tilan. Kyseiselle talolle olisi ollut muitakin ostajia tai tilaan liittyi jotain muuta riitaa, koska syksyllä 1668 todettiin, että kaksi kirkonkyläläistä talonpoikaa eivät olleet pystyneet selvittämään Hannulan taloon liittyvää kiistaa, jossa osapuolina olivat kirkkoherra Prochman, nimismies Juhani Martinpoika, Prusi Krekonpoika ja Nuutti Juhaninpoika.¹¹⁷ Miesten välinen kiista lienee selvinnyt käräjien ulkopuolella, koska seuraavan kerran Hannulan taloasioihin palataan kahden vuoden kuluttua, jolloin kirkkoherra Prochman esitti käräjillä kauppakirjan Hannulan talon ostamisesta. Kauppakirjassa todettiin, että Jaakko Heikinpoika oli myynyt vaimonsa kanssa Hannulan puolen manttaalin verotilan kirkkoherralle ja saanut siitä 300 kuparitaalaria ja yhden lehmän.¹¹⁸

Kappalainen Gabriel Gronovius esiintyi käräjillä taloasioissa vain muutaman kerran, tosin silloinkin asiat koskivat sukulunastusoikeuksia hänen isänsä, Lapuan entisen kirkkoherran, omistamiin taloihin. Sen sijaan syksyllä 1672 Gabriel kertoi, kuinka kova tulipalo oli tuhonnut häneltä kaksikamarisen tuvan lisäksi 150 taalaria kuparirahaa, kirjat, sängyn liinavaatteineen sekä tinaa ja kuparia. Kappalainen anoi pitäjäläisiltä armeliaasti hieman avustusta tulipalon aiheuttamien vahinkojen vuoksi. Paloapua ei voitu häneltä kieltää, koska lautakunta oli vahvistanut palon aiheuttamat tuhot eikä kukaan esittänyt asian suhteen valituksia. Oikeus päättikin tuomita kappalaiselle rakennuskaaren mukaisesti paloapuna jokaiselta savulta yhden kaban viljaa tai kahdeksan äyriä kuparirahaa, jonka keräämiseen määrättiin kirkon kuudennusmiehet.¹¹⁹ Tulipalo ei ilmeisesti tuhonnut täysin Gronoviuksen taloa tai palovahingot pystyttiin korjaamaan, koska uuden talon ostopuuhiissa ei kappalaista käräjillä mainita.

---

¹¹⁷ LK 17.10., 19.–21.10.1668, ss2: 22.

¹¹⁸ LK 28.9., 30.9, 1.10. ja 3.10.1670, ss2: 19v. Kirkkoherra piti vauhtia Hannulan lainhuudatuksilla, koska kauppa vahvistettiin jo seuraavan vuonna. LK 25.2., 27–28.2.1671, ss2: 14; LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 19v–19.

¹¹⁹ LK 19.10, 21.–23.10.1672, ss2: 19v.

2.2.2 Maa-alueita koskevat kaupat

Lapuan papisto pyrki ilmeisesti maanviljelyn kautta vahvistamaan taloudellista hyvinvointiaan, koska kirkkoherra Raumannusta lukuun ottamatta kaikki muut pitäjällä vaikuttaneet pappismiehet esiintyivät useita kertoja käräjillä joko ostamassa maa-alueita, riitelemässä alueiden käyttämisestä tai valittamassa mailleen aiheutuneista vahingoista. Erityisen aktiivisia peltokaupoissa olivat kirkkoherra Prochmanus ja kappalainen Gronovius. Ilmeisesti heidän taloudellinen tilanteensa oli sen verran muita parempi, että heillä oli mahdollisuuksia toteuttaa hankintoja muita enemmän.

Kirkkoherra Prochman esiintyi käräjillä pariin otteeseen laillistamassa maakauppoja, joita hän oli tehnyt nimismies Juhani Martinpojan kanssa. Huudatettavat pellot ja niityt liittyivät Härsilän taloon, jonka nimismies vaimonsa kanssa oli myynyt kirkkoherralle 170 taalarilla marraskuussa 1669.¹²⁰ Talokauppa sujui miehillä ongelmitta, mutta vuosien 1672–1674 aikana he riitelivät muutamien peltomaiden raivaamisesta Hannulan tilan kaskimailta.¹²¹ Lopulta maaliskuussa 1674 kaksi tarkastusmiestä esitti todistuksen peltoalueiden kuulumisesta kirkkoherran omistaman Hannulan talon maihin.¹²² Lisäksi kirkkoherra joutui käräjoimään useaan otteeseen molempiin taloihinsa kuuluvista peltomaista muutamien talonpoikien kanssa.¹²³

Monimutkaisin riita peltoalueista muodostui kirkkoherra Prochmanin ja alanurmolaisen Prusi Ilkan välille. Syksyllä 1671 määrättiin koko lautakunta selvittämään kirkkoherran ja Prusi Ilkan välillä olevaa erimielisyyttä muutamasta peltopientareesta.¹²⁴ Seuraavan vuoden talvikäräjillä kolme lautamiestä todisti, että selvityksen perusteella peltopientareet kuuluivat kirkkoherran isännöimälle Hannulan

¹²⁰ LK 28.9., 30.9., 1.10. ja 3.10.1670, ss2: 19v; LK 25.2., 27.–28.2.1671, ss2: 13–14.

¹²¹ Maa-alueiden kuulumisia Härsilän talolle käsitelty sopuisasti: LK 5.3., 7.–8.3.1670, ss2: 8v–8; LK 28.9, 30.9., 1.10., 3.10.1670, ss2: 19v.; LK 25.2., 27.–28.2.1671, ss2: 13–14.

¹²² LK 19.10., 21.–23.10.1672, ss2: 21; LK 15.–18.10.1673, ss3: 24; LK 23.–24.3., 26.–27.3.1674, ss3: 88.

¹²³ LK 7.–10.2.1672, ss2: 8v; LK 19., 21.–23.10.1672, ss2: 14 ja 21–22v; Koskimies 1908, 64.

¹²⁴ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 17v.

talolle. Prusi Ilkka väitti kuitenkin edelleen omistavansa kyseiset pellot ja anoi itselleen lisääikaa, jotta voisi löytää itsellään olevan todistuskirjeen maa-alueista.¹²⁵ Syyskäräjillä kirkkoherran vaatiessa Prusi Ilkkaa esittämään todisteensa, kävikin ilmi, että todistuskirjettä ei ollut vielääkään löytynyt. Oikeus antoi Prusille lisääikaa todisteiden löytämiselle seuraavaan päivään asti, jolloin lopulta lautamiesten tutkinnan perusteella kiistanalaiset peltopientareet tunnustettiin Hannulan talon omistukseen ja siten kirkkoherran käytettäväksi.¹²⁶

Kirkkoherra Prochmanilla riitti peltomaita myytäväksi asti, sillä hän myi Kristian Räätille aidatun niityn 70 taalarilla.¹²⁷ Vastaavalla tavalla kappalainen Gabriel Gronovius myi hallussaan olleita maita, esimerkiksi kappalainen myi talvella 1665 kaksi peltoaluetta 50 kuparitaalarilla haapakoskelaiselle Erkki Martinpojalle.¹²⁸ Gronoviuksella oli kuitenkin myös maankäyttöön liittyviä kahnauksia kirkonkyläläisten kanssa. Syksyllä 1666 määrättiin kolme selvitysmiestä tutkimaan kappalaisen ja kirkonkyläläisten välistä riitaa erään kytömaan käyttämisestä sekä maiden aitaamisesta.¹²⁹ Seuraavan vuoden lokakuussa herra Gabrielin vaatimuksesta asetettiin koko lautakunta suorittamaan välittömästi katselmus rajapyykeistä. Kyse oli ilmeisesti samoista peltoalueista kuin syksyllä 1666, koska pöytäkirjassa todetaan, että herra Gabriel ei ollut tyytyväinen aiempaan rajapiirien tarkastukseen.¹³⁰

Kuortaneen kappalainen Elias Hållfast esiintyi pappilansa ja toisen talonsa lisäksi käräjillä tiloihin kuuluvien maa-alueiden vuoksi. Erään peltoalueen käsittely kesti jostain syystä viisi vuotta. Ensimmäisen kerran oikeudessa todettiin tammikuussa 1664, että kappalainen oli ajautunut riitaan haapakoskelaisen Jaakko Erkinpojan kanssa eräästä peltokappaleesta, joka kuului pitäjäläisten kappalaistaan varten ostaman virkatalon maihin. Asian käsittely ei kuitenkaan tällä kertaa edistynyt, koska Jaakko ei ollut käräjillä läsnä, vaikka hänen olisi pitänyt olla siellä lautamiehenä.

¹²⁵ LK 7.–10.2.1672, ss2: 8v.

¹²⁶ LK 19.10., 21.–23.10.1672, ss2: 21–22v.

¹²⁷ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 24v; LK 7.–10.2.1672, ss2: 5v–5.

¹²⁸ LK 10.–11.2.1655, ss1: 7–9 (792–793v); LK 14.–16.2.1666, ss1: 6; LK 14.–16.2.1666, ss1: 11. Tässä pöytäkirjassa kauppakirjan päiväykseksi esitetään 7.1.1665, eikä 7.2.1665.

¹²⁹ LK 12.–14.9.1666, ss1: 3.

¹³⁰ LK 7.–10.10.1667, ss1: 34.

Luvottomasta poissaolosta Jaakolle määrättiin kolmen markan sakkorangaistus. Lisäksi määrättiin kuortanelainen Heikki Erkinpoika kertomaan Jaakolle, että tämä ei saisi käyttää kyseistä peltoaluetta ennen kuin oli maksanut sakkonsa ja vastannut asiasta oikeudessa herra Eliakselle.¹³¹ Ilmeisesti Jaakko Erkinpoika ja kappalainen Hållfast sopivat riitansa käräjien ulkopuolella, koska seuraavan kerran heidät mainitaan vuoden 1668 käräjöpöytäkirjassa. Tuolloin he esittivät kuulutettaviksi ensimmäistä kertaa Kuljunsuun niityn ja siihen kuuluvat raivausmaat, jotka Jaakko oli myynyt kappalaiselle yhdeksästä tynnyrillisestä viljaa.¹³²

2.2.3 Vahingonkekoja niityillä ja metsissä

Kappalainen Gabriel Gronovius esiintyi käräjillä ostamassa ja riitelemässä pelto- ja niittyosuuksista, mutta erityisen paljon hän on valitellut erilaisista tihutöistä ja peltovahingoista. Tammikuussa 1664 kaksi kirkonkyläläistä määrättiin maksamaan kappalaiselle kaksi tynnyriä viljaa ja kolme markkaa sakkoo peltovahingoista, joita heidän karjansa oli aiheuttanut Gronoviukselle.¹³³ Saman vuoden syksyllä kolme talonpoikaa puolestaan vapaaehtoisesti ilmoittivat antavansa kappalaiselle neljäsosan yhteismetsän kaskistaan, koska he olivat hakanneet luvattu puita kappalaisen mailta.¹³⁴ Seuraavanakin vuonna kappalainen esiintyi käräjillä vaatimassa korvauksia peltovahingoista ja niittyheinien tuhoamisesta.¹³⁵ Syksyllä 1665 käräjillä palattiin osaan näistä aiemmista peltovahinkotapauksista, koska kappalainen valitti niiden jatkuvan. Oikeus päätti määrätä kolme lautamiestä selvittämään toisaalta herra Gabrielin ja hänen naapuriensa ja toisaalta Gabrielin ja kirkonkyläläisten välisiä peltoriitoja.¹³⁶ Tarkastusmiesten määräämisen jälkeen ”rauha” lienee palannut, koska seuraavan kerran kirkonkylän kappalainen mainitaan peltovahinkoasioissa käräjillä vasta vuoden 1673 syksyllä.¹³⁷

¹³¹ LK 10.–12.1.1664, ss1: 548.

¹³² LK 17.10., 19.–21.10.1668, ss2: 17. Niittykaupan vahvistuksia käsiteltiin vuonna 1669: LK 12.–13.2., 15.–16.2.1669, ss2: 10 ja LK 5.3., 7.–8.3.1670, ss2: 2. Ks. myös Klemetti 1932, 135.

¹³³ LK 10.–12.1.1664, ss1: 550.

¹³⁴ LK 25.–27.10.1664, ss1: 602v (20).

¹³⁵ LK 10.–11.2.1665, ss1: 9 (793); LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 6 (821v).

¹³⁶ LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 10–11 (823v–823).

¹³⁷ LK 15.–18.10.1673, ss3: 17v.

Monenlaista ilkivaltaa tuntui myös muiden kirkonmiesten pelloilla ja metsissä tutkimusajanjaksolla tapahtuneen. Elokuussa 1658 kappalainen Johannes Wallenius valitti Martti Erkinpoika Topparista, että tämä olisi polttanut kappalaisen aitauksia. Martti vannoi kuitenkin valalla itsensä vapaaksi syytöksestä kertomalla, ettei hänen tulensa ole ikinä polttanut herra Johanin aitaa.¹³⁸ Samainen Martti Erkinpoika syyllistyi Tapani Krekonpojan kanssa aiheuttamaan vahinkoja myös seuraavalle Kauhavan kappalaiselle herra Zachariakselle. Asiaa käsiteltäessä syksyllä 1672 todettiin, että he olivat syyllistyneet aiemminkin tuhotöihin.¹³⁹ Miehet määrättiin 40 markan uhkasakolla korvaamaan kappalaisen ruispelloille aiheutuneet vahingot.¹⁴⁰ Muutaman vuoden päästä Kauhavan kappalainen valitti puolestaan eräästä sotilaan vaimosta, Riitta Matintyttärestä, joka oli kesällä vienyt heiniä hänen niityiltään ja päästänyt karjan tuhotöihin pellolle. Lisäksi herra Zacharias valitti yleisesti muista Kauhavan talollisista, jotka hakkasivat luvatta pappilan metsiä. Oikeus päätti asettaa niin sotilaan vaimolle kuin muillekin talollisille 40 markan uhkasakon, etteivät he aiheuttaisi kappalaisensa pelloille tai muille tiluksille enää vahinkoa. Lisäksi Riitta Matintytärtä sakotettiin vahingonteostaan kolmella markalla.¹⁴¹

Kirkkoherra Carolus Prochmanilla oli puolestaan ongelmia Alakylän asukkaiden kanssa, jotka tuntuivat jatkuvasti häiritsevän hänen niittyjään. Vuonna 1663 alakyläläisille oli asetettu 40 markan uhkasakko, jotta he korjaisivat kirkkoherran niityille ja aitauksille aiheuttamansa vahingot. Samaan aiheeseen palattiin lokakuussa 1668, jolloin päätettiin sakottaa niitä alakyläläisiä, jotka luvatta hyödynsivät

¹³⁸ LK 26.–28.8.1658, rr10: 322.

¹³⁹ LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 7–8 (821–822v) ja LK 12.–14.9.1666, ss1: 12–13: Syyskuussa 1665 Zacharias valitti Tapani Krekonpojan ja Jaakko Hannunpojan hakkaavan luvatta puita ja vievän tuohia hänen metsästään sekä raivaavan kappalaiselle kuuluvia kaskimaita. Tuolloin nimettiin kolme tarkastusmiestä selvittämään asiaa. Vuoden päästä asia oli taas käsittelyssä, kun selvitysmiehet olivat suorittaneet tarkastuksensa. Ilmeisesti kyseiset metsä- ja kaskialueet olivat yleisemminkin huonosti rajattuja, mikä siis aiheutti ongelmia omien alueiden tunnistamisessa, koska käräjillä määrättiin kaikki merkitsemään omat alueensa. Jaakolle, Tapanille tai kenellekään muullekaan ei kuitenkaan esitetty mitään rangaistusta. Samassa yhteydessä määrättiin sen sijaan kappeliseurakuntalaiset hoitamaan pappilan korjaukset ja rakennustyöt seuraavan talven aikana.

¹⁴⁰ LK 19.10., 21.–23.10.1672, ss2: 15v.

¹⁴¹ LK 28.9, 30.9. ja 1.10.1674, ss3: 99–100.

kirkkoherransa niittyjä ja metsiä.¹⁴² Muutama vuoden ajan alakyläläiset malttoivat pysyä poissa Prochmanin mailta. Kuitenkin talvella 1672 kirkkoherra valitti jälleen kerran Alakylän asukkaiden päästävän elukoitaan hänen niityilleen parhaana heinänkasvuaijana ja aiheuttavan siten suurta tuhoa. Tässä yhteydessä ketään kyläläisistä ei mainittu nimeltä ja oikeuskin esitti kollektiivisen varoituksen asettaen 40 markan uhkasakon niille, jotka jatkossa tällaiseen vahingontekoon syyllistyvät.¹⁴³

Keväällä 1674 kirkkoherra Prochman valitti vielä Kreko Joosepinpojasta, joka ei ollut innokas korjaamaan aitauksiaan, vaikka häntä oli siihen jo aiemmin käräjillä kehotettu. Asiaa käsiteltäessä tuli ilmi, että kun kirkkoherra tai muut kyläläiset olivat muistuttaneet Krekoa aitausten korjaamisesta, niin hän oli lausunut heitä kohtaan vihaisia ja epäkohteliaita sanoja. Kreko myönsi näin tehneensä, joten häntä päätettiin sakottaa ja lisäksi pistää hänet istumaan jalkapuuhan. Asiaa harkittuaan oikeus päätti kuitenkin tyytyä vain kehottamaan häntä vakavasti, 40 markan sakon ja häpeärangaistuksen määräämisen uhalla, rakentamaan aitauksensa kuntoon.¹⁴⁴

2.2.4 Pappilan rakennuksista ja maista huolehtiminen

Seurakuntalaiset joutuivat huolehtimaan kirkon sekä pappilan rakentamisesta ja kunnossapidosta. Kappelikyllillä oli huolehdittavanaan lisäksi omat kirkko- ja pappilarakennukset sekä kappalaisensa ylöspito, joten on kovin luonnollista, että heistä alkoi tuntua turhalta rasitukselta samojen velvollisuuksien täyttäminen Lapuan kirkonkylän emäkirkolle ja kirkkoherralle. Rakennus- ja kunnostamisvelvollisuuksien täyttämisestä jouduttiin usein muistuttamaan käräjillä ja laiminlyönneistä määrättiin myös sakkoja.¹⁴⁵ Kirkon kunnossapitotapauksia ei tutkimusaineistossani ole, mikä johtunee siitä syystä, että Lapualle rakennettiin uusi kirkko vuonna 1650. Pitäjänkirkko ei siten tarvinnut ihan heti kunnostusta. Kappelikuntiin oli myös rakennettu omia kirkkorakennuksia ennen

¹⁴² LK 5.-7.2.1663, 490-491v; LK 17.10, 19.-21.10.1668, ss2: 15.

¹⁴³ LK 7.-10.2.1672, ss2: 4; Koskimies 1908, 82.

¹⁴⁴ LK 23.-24.3., 26.-27.3.1674, ss3: 91-92.

¹⁴⁵ Ks. Juva 1955, 14 ja 34-35; Laine 1995, 143 ja 160; Koskimies 1908, 143-145, 189; Luukko 1945, 686; Lehtinen 1963, 269-270.

tutkimusajanjaksoani, joten niissäkään ei ilmennyt korjaustarpeita kreivikunta-aikana.¹⁴⁶ Huolenpito keskittyikin 1600-luvun jälkipuoliskolla pääasiallisesti pappiloiden rakennuksiin ja peltoalueisiin.

Kauhavan kappalaisella Johannes Walleniuksella tuntui todellakin olleen hankaluuksia suhteissaan seurakuntalaistensa kanssa. Papinmaksujen lisäksi hän joutui oikeusteitse vaatimaan kyläläisiä pappilan kunnostustöihin. Keväällä 1653 Wallenius nuhteli kärjärahvasta siitä, että he eivät olleet totelleet korkeimman esivallan määräyksiä pappilan talon ja tilusten korjaamisesta.¹⁴⁷ Seuraavan vuoden kesäkuussa käskettiin Kauhavan talonpoikia ja muita pitäjäläisiä saamaan pappilansa valmiiksi tulevaksi juhannukseksi.¹⁴⁸ Ilmeisesti tämäkään määräys ei tehonnut, koska parin vuoden päästä kappelikuntalaisia nuhdeltiin jälleen oikeudessa ja heidät määrättiin 40 markan uhkasakolla huolehtimaan kappalaisensa talon rakennustöistä.¹⁴⁹

Kauhavalalaisten niskurointi pappilan rakennusten suhteen ei kuitenkaan loppunut Walleniuksen poistuttua kylältä. Lokakuussa 1672 kappalainen Zacharias Julenius valitti kahden kauhavalaismiehen niskuroivan virkatalonsa rakennuspuuhissa. Käräjillä todettiin, että piispa oli syksyllä 1655 määrännyt kyseiset miehet huolehtimaan kappalaisensa virkatalon rakentamisesta. Myös rovasti oli helmikuussa 1659 määrännyt heidät rakennustöihin, kuten myös saman vuoden toukokuussa pitäjän edellinen hopmannikin. Syytetyt Tapani Krekonpoika Passi ja Jaakko Hannunpoika esittivät puolustukseksaan, että he eivät olleet pystyneet kuljettamaan rakennustyömaalle hirssiä, koska joessa oli liian vähän vettä. Käräjillä päätettiin kuitenkin, että miesten tuli saada rakennukset valmiiksi seuraaviin talvikäräjiin mennessä tai heille määrättäisiin 40 markan sakkorangaistus. Uhkasakkomääräyksen

---

¹⁴⁶ Esim. Kauhavalle oli valmistunut jonkinlainen kirkkorakennus vuonna 1643 ja Kuortaneelle pari vuotta myöhemmin. Koskimies 1908, 142–143.

¹⁴⁷ LK 8.–9.3.1653, rr8: 54v.

¹⁴⁸ LK 13.6.1654, rr8: 342 (22).

¹⁴⁹ LK 28.8.1656, rr9: 498.

lisäksi kumpaakin miestä sakotettiin kolmella markalla niskoittelusta ja vastentahtoisuudesta.¹⁵⁰

On aika yllättävää, että kauhavalaiset niskuroivat noin paljon kappalaisensa pappilan rakennustöissä. Myös papinmaksuihin liittyen Kauhavan kappalainen on joutunut käräjillä asti vaatimaan saataviaan Jos kyse olisi ollut vain Johannes Walleniukseen kohdistuneista ongelmista, niin niskuroinnin olisi voinut päätellä johtuneen hänen persoonastaan, mutta samat ongelmat jatkuivat myös seuraavan kappalaisen aikana. Samaan aikaan kauhavalaiset kuitenkin tavoittelivat kirkollista omavaraisuutta eli eroamista Lapuan pitäjän kirkosta omaksi seurakunnakseen. Olisi siis luullut, että heillä olisi riittävä mielenkiintoa oman kappelinsa ja kappalaisensa hyvinvoinnin edistämiseen ilman, että heitä tarvitsi siihen käräjillä määrätä.

Pappiloiden kunnossapitoon liittyvät tapaukset eivät koskeneet ainoastaan kappeliseurakuntia, vaan myös kirkkoherrat joutuivat käräjillä muistuttelemaan virkatalojensa korjauksista. Kirkkoherra Raumannuksen aikana pappila on ilmeisesti ollut hyväkuntoinen tai kunnostustöissä ei ole tuolloin esiintynyt ongelmia, koska hän ei ole niistä käräjillä valitellut. Sen sijaan Raumannus katsoi kirkkoherruutensa alkuvuosina tarpeelliseksi selvittää pappilalle kuuluvat tilukset, koska helmikuussa 1656 kirkkoherran kohtuulliseksi todetun pyynnön jälkeen määrättiin kaikki pitäjän miehet seuraavana kesänä kuudennusmiesten ja kirkkoherran läsnä ollessa osoittamaan ja merkitsemään kukin osansa pelloista ja niityistä, jotka kuuluisivat jatkossa pappilan nautintaoikeuteen. Sanktioksi niille, jotka eivät noudattaisi tätä ohjetta, asetettiin 3 markan uhkasakko.¹⁵¹

Pitäjän seuraava kirkkoherra, Carolus Prochman, joutui heti virkakautensa alkutaipaleilla huomauttamaan pappilan korjaustöistä. Pitäjäläiset eivät pastorin mukaan olleet huolehtineet riittävästi pappilasta, kellarista ja riihestä, vaan ne olivat niin huonossa kunnossa, että hän ei voinut siellä asua. Pitäjäläisiä kehoitettiin suorittamaan pappilan kunnostustyöt valmiiksi seuraaviin käräjiin mennessä, jotta

---

¹⁵⁰ LK 19.10., 21.–23.10.1672, ss2: 15v.

¹⁵¹ LK 27.–28.2.1656, rr9: 382v–382.

kirkkoherralla ei olisi enää aihetta valitukseen.¹⁵² Ilmeisesti korjaustöitä ei kuitenkaan ainakaan täysin toteutettu, koska lokakuussa 1664 määrättiin lapualaiset taas kunnostamaan pappilaansa, erityisesti sen leivintupaa ja riihtä. Tällä kertaa sanktioksi tottelemattomuudesta ja niskoittelusta esitettiin sakkoja.¹⁵³ Kuitenkin taas seuraavilla käräjillä huomautettiin samoista korjaustöistä.¹⁵⁴ Lopulta syyskuussa 1665 päätettiin, että kaikkien pitäjän miesten tuli seuraavana päivänä saarnan jälkeen kerääntyä pappilaan, jossa hopmanni Juhana Forsman jakaisi rakennustyövelvollisuudet pitäjäläisten kesken.¹⁵⁵ 1600-luvun rakennusmateriaaleissa ja korjaustavoissa lienee ollut toivomisen varaa, koska vajaan kymmenen vuoden päästä Prochman valitti jälleen pappilansa olevan huonossa kunnossa ja kaatumaisillaan. Pitäjäläiset määrättiin 40 markan uhkasakolla huolehtimaan pappilan kunnossapidosta. Lisäksi oikeus nimesi päällysmiehen huolehtimaan kunnostusten asianmukaisesta toteuttamisesta, jotta kirkkoherralla ei olisi enää jatkossa aihetta valittaa tästä asiasta.¹⁵⁶

2.3 Papin roolit luottamushenkilönä

2.3.1 Tarkastusmiehenä ja todistajana

Papiston merkitys 1600-luvun paikallisyhteisössä on ollut tärkeä hengellisten asioiden hoitamisen lisäksi myös maallisissa asioissa. Sielunpaimenet on usein katsottu luotettavimmiksi pitäjäläisiksi, kun johonkin asiaan on tarvittu selvitysmiestä tai todistajaa. Tutkimusajanjaksollani Lapuan papeista erityisesti pitkäaikainen kappalainen Gabriel Gronovius ja kirkkoherra Carolus Prochman saavuttivat hyvin luottamuksellisen aseman paikallisyhteisönsä keskuudessa, koska heidät mainitaan usein käräjillä erilaisissa luottamustehtävissä. Heidän lisäks

¹⁵² LK 5.–7.2.1663, 490–491v; Lehtinen 1963, 270.

¹⁵³ LK 25.–27.10.1664, ss1: 601v (18).

¹⁵⁴ LK 10.–11.2.1665, ss1: 5–6 (791–792v).

¹⁵⁵ LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 2 (819v). Syksyllä 1668 pastori valitti pari vuotta aikaisemmin tulipalossa tuhoutuneen vesimyllyn korjaamattomuudesta. LK 17.10, 19.–21.10.1668, ss2: 15; Lehtinen 1963, 270. Vastaavia pappilan kunnossapitomääräyksiä on käsitelty Vähässäkyrössä vuosina 1666 ja 1670 sekä Isossakyrössä 1662 ja 1665 (Luukko 1945, 686–689.).

¹⁵⁶ LK 23.–24.3., 26.–27.3.1674, ss3: 79. Vrt. Juva 1955, 35–37.

pöytäkirjoissa todetaan kirkkoherra Raumannuksen laatineen kaksi kertaa testamentin ja vastaavasti Kuortaneen kappalainen Elias Hållfastin todisti kerran perinnönjakoa.¹⁵⁷

Papiston virkatehtäviin kuului testamenttien todistaminen sekä muut perinnönjakoihin liittyvät tehtävät. Tällaiset tapaukset käsitellään pöytäkirjoissa usein tarkasti ja pitkällisesti, mutta papin rooli niissä on yleensä ollut pieni: hän on yleensä laatinut testamenttikirjelmän tai ollut mukana tarkistamassa perintöosuuksia. Esimerkiksi syyskuussa 1665 kirkkoherra Prochman nimettiin yhdessä kahden kuortanelaisen talonpojan kanssa selvittämään omaisuuden jakamista Kreko Joosepinpojan ja tämän veljen Jaakko Joosepinpojan kesken.¹⁵⁸ Testamentit ja perinnönjaot usein aiheuttavat riitaa, niinpä Lapuan käräjilläkin käsiteltiin useita pitkällisiä perintöriitoja, mutta näissäkin tapauksissa pappien osallistuminen todistajina on mainittu vain lyhyesti.

Gronoviuksen ja Prochmanin merkityksestä paikallisyhteisössään kirkollisten asioiden ulkopuolellakin osoittavat useat tapaukset, joissa he ovat toimineet todistajina tai selvitysmiehinä.¹⁵⁹ Silminnäkijänä tai muunlaisena todistajana riita- tai rikosasioissa he sen sijaan olivat hyvin harvoin. Aineisto ei myöskään tuo esiin tapauksia, joissa kirkkoherralle tai kappalaiselle olisi käyty tunnustamassa jokin rikollinen teko ja sitä kautta asia olisi tullut oikeuden käsiteltäväksi.¹⁶⁰

Gronovius todisti kirkonisännän puolesta tapauksessa, jossa kirkonisäntä oli joutunut herjauksen kohteeksi kappalaisen asunnossa. Lokakuussa 1669 kirkonisäntä Heikki Tyynelä kertoi, että edellisenä kesänä herra Gabriel Gronovius oli kutsunut hänet todistamaan lapsensa kastetta ja toimimaan kummina, mihin tehtävään Heikki olikin mennyt. Kastetilaisuuden jälkeen Gronoviuksen luokse oli saapunut humaltunut Yrjänä Krouvari. Kun Yrjänä oli tullut kamarin ovesta sisälle, oli Heikki hyväntuulisesti sanonut: ”Tässä tulee kloppi” (*heer kommer klåppi*). ”Kloppi” oli

¹⁵⁷ Ks. liite 3.

¹⁵⁸ LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 15 (825). Ks. myös Juva 1955, 26–27.

¹⁵⁹ Perinnönjakojen lisäksi papit todistivat jonkin verran talokauppoja tai selvittivät peltoriitoja.

¹⁶⁰ Huoruustapauksessa, jota käsitellen luvussa 2.3.3., kuolemaantuomittu mies oli lopulta tunnustanut lapsenmurhan Gabriel Gronoviukselle.

pitäjällä yleisesti tunnettu liikanimi Yrjänälle. Kirkonisännän sanat kuultuaan Yrjänä oli kuitenkin vastannut hänelle: ”Istutko sinä täällä, sinä saatanan paholaisen ihminen, sinä pyövelin ruoka ja kelmi (*sathan diefwulsk mäniskia, du böfwels maat och skielm*).¹⁶¹ Näiden Yrjänän herjaussanojen takia Heikki esitti kärjätuvassa, että tämän pitäisi nyt todistaa hänestä moiset sanat tai Yrjänää pitäisi sakottaa. Yrjänä kielsi puhuneensa edellä esitettyjä asioita. Mutta kappalainen herra Gabriel, jonka Heikki oli todistajaksi asiaan nimennyt, vakuutti Yrjänän tuollaisilla sanoilla Heikkiä nimitelleen. Gronoviuksen mukaan krouvari oli käyttänyt muitakin sanoja, mutta niitä kappalainen ei enää tarkemmin muistanut. Lisätodistajaksi kutsuttiin Jaakko Joosepinpoika, joka oli ollut paikalla kappalaisen luona, kun herjaussanoja väitettiin esitetyn. Jaakko ei kuitenkaan pystynyt esittämään mitään lisää, mutta vakuutti kuulleensa herjaussanat. Yrjänä ei pystynyt todistamaan syytöksiään Heikistä, vaan päätyi anomaan anteeksiantoa. Lopputulemana Yrjänä Krouvari tuomittiin vain kolmen markan sakkoon, koska hän oli oikeuden edessä peruuttanut sanansa. Yrjänä määrättiin kuitenkin sakkorangaistuksen lisäksi vastaamaan puheistaan kirkolliselle tuomioistuimelle.¹⁶²

Kirkkoherra Prochman ja Kauhavan jälkimmäinen kappalainen, Zacharias Julenius, mainitaan todistajina tapauksessa, jossa selvitettiin peruuntunutta avioliittoa. Alakylässä asuva Prusi Krekonpoika kertoi kärjätuvassa, kuinka kauhavalainen Pertti Heikinpoika oli kirkkoherran ja kappalaisen läsnä ollessa ilmaissut halunsa naida hänen tyttärensä, mihin Prusi oli vaimonsa kanssa suostunut. Kirkkoherra todisti näin tapahtuneen. Prusi valitti kärjillä, että Pertti halusi perua sopimuksen. Oikeus ei voinut kuitenkaan tehdä asian suhteen minkäänlaista päätöstä, koska Pertti ei ollut paikalla, vaan hän oli hävinnyt jonnekin. Pertti tuomittiin poissaolosta kolmen markan sakkoon. Lisäksi oikeus päätti siirtää asian jatkokäsittelyn sen

---

¹⁶¹ Humaltunut krouvari saattoi tulkita Heikin humoristisen kloppi-nimittelyn pilkaksi ja heitti siksi siihen vastauksena herjaussanat. Kustaa H. J. Vilkuna (2000, 229.) on todennut, että hyvää tarkoittava pilailu saatetaan kokea häpäisevänä silloin, kun puhe kohdistuu yhteen ihmiseen ja muut nauravat sille.

¹⁶² LK 9.10., 11.–12.10.1669, ss2: 42; Koskimies 1908, 177. Kunnianloukkaamisesta ja solvaamisesta ks. esim. Jokiaho 2002, 210–212; Matikainen 2002, 49; Einonen 2003, passim.

oikeammalle foorumille (*remitteres till sitt egentlige forum att sluttas*).¹⁶³ Tapauksesta ei käy ilmi, että oliko Pertti luvannut naida Prusin tyttären kenties sen takia, että he olivat ajautuneet esiaviolliseen suhteeseen ja avioitumalla he olisivat välttyneet siveysrikoksen oikeuskäsittelyltä. Joka tapauksessa Prusi halusi selkeästi puhdistaa tyttärensä maineen tuomalla avioliittolupauksen peruuntumisen pitäjäläisten ja pappien tietoon käräjätuvassa.¹⁶⁴

2.3.2 Itsemurhat on selvitettävä huolella

Itsemurha koettiin uuden ajan alun maaseudulla selkeästi koko yhteisöä koskettavana tekona, jonka syyt oli tärkeä selvittää yhdessä. Jos joku paikallisyhteisön jäsenistä oli uskaltanut tekemään niin julman, Jumalaa vastustavan teon, että oli ottanut Jumalalle kuuluvan etuoikeuden ja päättänyt itse, omakätisesti päivänsä maan päällä, niin moinen asia tuli tarkoin tutkia. Takana on jälleen ajatus synnistä (selvittämätön rikos), joka voisi ajaa selvittämättömänä Jumalan vihan koko yhteisön päälle. Tutkimusaineistostani löytyi kaksi tapausta, joissa kirkkoherra oli aktiivisesti mukana selvittämässä itsemurhan syitä.

Kesällä 1668 järjestettiin ylimääräiset käräjät, jotta saataisiin selvyys erään irtolaisnaisen kuolemalle. Pöytäkirjassa kerrotaan ylänurmolaisen Matti Laitikaisen palveluksessa olleesta Petronella-nimisestä naishenkilöstä, jonka oli todettu vuonna 1663 sairastuneen spitaaliksi epäiltyyn tautiin (*skulle hon wara beladd medh spetelska*). Kirkkoherra Prochman oli käynyt katsomassa naista, mutta hän ei ollut pystynyt varmistumaan taudin laadusta. Tauti puhkesi pian selvemmin näkymään, mikä johti siihen, että kyläläiset eivät uskaltaneet enää olla naisen lähellä. Petronella olikin eristäytynyt muista kyläläisistä ja asusteli metsäladossa. Yhteisö ei kuitenkaan täysin hylännyt naista, mikä välittyy pöytäkirjatekstissä siitä, että naiselle oli viety metsään ruokaan.¹⁶⁵

¹⁶³ LK 2.9., 4.–5.9.1665, ss1: 8 (822v).

¹⁶⁴ Avioliittolupauksista ks. esim. Saarimäki 2006, 76–77.

¹⁶⁵ Yhteisön jäsenistä huolehtimisesta ks. esim. Viikuna 1996, 76.

Petronellan äidin hartaiden pyyntöjen jälkeen kirkkoherra oli saanut seurakuntalaiset rakentamaan metsään jonkinlaisen asumuksen naista varten. Mutta kun tupa oli saatu talvella valmiiksi, niin havaittiin naisen kadonneen oudosti. Hän oli jättänyt latoon kaikki vaatteensa ja sinne häntä varten viedyt leivät. Naista ei etsinnöistä huolimatta löydetty. Katoamisen jälkeen kirkkoherra oli saarnastuolista kuuluttanut, että jos joku löytää Petronellan paleltuneena ladosta tai muualta itsensä tappaneena, niin hänen ruumiiseensa ei saisi koskea. Löytäjän olisi lukittava ladon ovi tai peitettävä ruumis risuilla, jotta villieläimet eivät söisi häntä. Lumen sulamisen jälkeen vapunpäivänä naisen alaston ruumis löydettiin rannasta ja niin asia tuotiin käräjillä kaikkien tietoon. Petronellan ruumis oli peitetty kuusen havuilla, mutta sitten Matti Laitikaisen vaimo oli piikansa kanssa raahannut vainajan siihen latoon, jossa hän oli aikaisemmin asustellut. Asianomaiset myönsivät näin tehneensä, mutta sanoivat tarkoittaneensa menetellä kirkkoherran puheen mukaisesti. Kärjäkäsitteilyn aikana lautamiehet ja kaikki yläurmolaiset todistivat Petronellan työskennelleen ja asuneen kylällä moitteettomasti 14 vuotta, joten epäilyt mielenhäiriöstä voitiin unohtaa. Kuoleman syitä selvitettyä päädyttiinkin lopulta siihen, että nainen oli päätenyt itsemurhaan täysin tietoisesti. Tätä päätelmää tukivat kaksi kylän naista, Marketta Pertintytär ja Raakel Tapanintytär, jotka todistivat oikeudelle Petronellan sanoneen heille ennen katoamistaan tappavansa mieluummin itsensä kuin asettuvansa pirttiin yksikseen.¹⁶⁶ Lopulta todettiin Petronellan tehneen itsemurhan omasta tahdostaan, ja lisäksi päätettiin, että naisen ruumis hävitettäisiin metsässä polttamalla.¹⁶⁷

Toinen tapaus antaa itsemurhan lisäksi hieman tietoja papin sielunpaimenen työstä. Lokakuussa 1671 kruunun nimismies Juhani Martinpoika tiedotti kärjäväelle, että kirkonkyläläisen Prusi Krekonpojan miniä, Riitta Jaakontytär, oli tehnyt itsemurhan hirttäytymällä omaan vyöhönsä. Asiaa selvitettyä lautamiehet ja naapurit ilmoittivat tietävänsä Riitasta sellaisia asioita, jotka liittyivät tapahtumaan. Kärjäätuvassa kerrottiin, kuinka nainen oli useita kertoja tullut raskaaksi, mutta aina

¹⁶⁶ LK 4.6.1668, ss2: 36: "för ähn iagh gifwit migh i det pörtet, och sådan ensligheet alt blifwa, förre afljfwer och dräpen iagh migh sielf".

¹⁶⁷ LK 4.6.1668, ss2: 35–36; Klemetti 1932, 120–121; Mäntylä 1969, 123–125; tapauksen on lyhyesti sairauden osalta maininnut myös Eilola 1999, 100.

menettänyt lapsensa. Ennen joulua Riitta oli jälleen odottanut lasta ja tämä raskaus oli edistynyt niin pitkälle, että hän oli varustanut itseään lapsivuodetta varten. Jonkin ajan kuluttua nainen oli kuitenkin menettänyt lapsen kohdustaan niin, ettei hän itsekkään tiennyt, kuinka ja missä se oli kadonnut. Tämä asia oli käynyt kovasti Riitta-vaimon sydämelle. Hän oli vaipunut ajatukseen, että hän ei ollut arvollinen kuulumaan muiden kunniallisten naisten joukkoon ja oli siksi eristäytynyt muista. Yksinäisyyteen vetäytyessään paha henki oli saanut tilaisuuden hyökätä naiseen niin, että se oli aina iltaisin esiintynyt hänen edessään. Varsinkin silloin, kun talonväki oli käynyt makuulle, oli paha henki kulkenut tuvan lattialla. Riitta oli itse kertonut tämän kirkkoherralle: ”*Waicka mun miehen walwo, niin hän käfwi ja tassutteli lattialla eli permanåll*”. Kuitenkaan hänen miehensä tai kukaan muukaan talonväestä ei pystynyt pahaa henkeä havaitsemaan, vaan vain hän yksin. Ilmeisesti vaimon hyvämaineisuuden korostamiseksi pöytäkirjassa mainitaan, että huolistaan huolimatta Riitta oli aina tehnyt työnsä hyvin. Lisäksi hän oli kestänyt tätä kiusausta kauan ennen kuin uskaltanut siitä kertomaan. Riitta oli lopulta mennyt pappilaan, istunut eteiseen ja huokaillut niin kuin sellainen, jolla on suuri suru. Kirkkoherra Prochmanin kuullessa huokailut, oli hän kutsunut naisen lukukamariinsa ja tiedustellut tältä syytä raskaille huokailuille ja yksinäisyyteen vetäytymiselle. Riitta oli vastannut kirkkoherralle: ”*Jumala rankaisee minua, minulla ei ole rauhaa eikä lepoa, vaan paha henki ahdistelee minua heti pimeään tultua*”.¹⁶⁸ Tämän jälkeen pastori oli lohduttanut häntä Jumalan sanalla niin, että nainen sai hyvän olon ja oli nukkunut siitä lähtien paremmin.

Mutta kun kesä oli vaihtunut syksyksi, niin vaimon heikkous oli taas lisääntynyt jopa siinä määrin, että hänen puolestaan rukoiltiin sekä Lapuan emäkirkossa että Kauhavan kappelissa. Lokakuun 3. päivänä Riitta Jaakontytär oli mennyt pihapiirinsä saunatupaan, jossa räätäli Kristian Matinpoika oli istunut työskentelemässä. Räätäli ei ollut kiinnittänyt Riittaaan sen suurempaa huomiota muuta kuin sen, että nainen oli

---

¹⁶⁸ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 26v: Gudh bötter migh, jagh har ingen roo eller lysa uthan den onde andan anfeehlar migh och i synnerheet sedhan det mörkt blifwar.

huokaissut ovesta tullessaan: ”*Oi herra Jumala, autha minua*”.¹⁶⁹ Tämän jälkeen nainen oli mennyt omaan tupaansa ja hirttänyt siellä itsensä. Kärjäkäsitelyssä todettiin, että niin kirkkoherra, lautamiehet kuin naapuritkin tiesivät naisen tulleen hyvin toimeen miehensä ja muun talonväen kanssa eikä heidän välillään ollut mitään riitaa. Lopulta, tarkan tutkimuksen jälkeen, oikeus totesi, että Riitta Jaakontytär oli suuressa pään heikkoudessaan syyllistynyt itsemurhaan. Lisäksi päätettiin, että hänen ruumiinsa voitaisiin haudata laillisesti kirkkoherran ja perillisten läsnä ollessa.¹⁷⁰

Toivo Nygård on tarkastellut itsemurhia osana 1800-luvun suomalaista yhteiskuntaa ja hän on todennut, että itsemurha toteutettiin tuolloin tyypillisesti normaaliin elämäntyyliin kuuluvassa ympäristössä.¹⁷¹ Vastaavanlainen menettelytapa lienee ollut tyypillistä myös 1600-luvun jälkipuolella, koska lapualainen Riitta Jaakontytärkin päättyi vaimoihmisenä toteuttamaan tekonsa normaalissa elinpiirissään eli asuintupansa sängyssä. Nygårdin mukaan mielisairauden tai jonkin muun syyn vuoksi lähiyhteisönsä silmällä pidon alaiset hakeutuivat usein toteuttamaan tekonsa metsään, ja näin oli laita Lapualla kevättalvella 1668 itsemurhaan ajautuneen irtolaisnaisen kohdalla.¹⁷²

Riitta Jaakontyttären tapauksessa itsemurhaan saattoi esitetyn mielenvikaisuuden lisäksi ajaa ahdistus siitä, että hän ei kokenut pystyvänsä täyttämään luterilaisen puhdasoppisuuden osoittamaa normia ja ihannetta eli täyttämään vaimollisia ”velvollisuuksiaan” suvun jatkumisen suhteen. Tästä asiastahan pöytäkirja antaakin viitteitä toteamalla, että useita keskenmenoja kokenut Riitta eristäytyi muista naisihmisistä, koska ei tuntenut olevansa oikeutettu muiden joukkoon. Säätöyhteiskunnassa normeihin perustuvat käyttäytymisvaatimukset ja niiden kontrolloiminen kohdistuivat naisiin erittäin vahvasti.¹⁷³

¹⁶⁹ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 26.

¹⁷⁰ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 25–27v. Tapausta ovat käsitelleet lyhyesti myös: Mäntylä 1969, 62–63; Koskimies 1908, 174; Lehtinen 1963, 284.

¹⁷¹ Nygård 1994, 60.

¹⁷² Nygård 1994, 61.

¹⁷³ Nygård 1994, 97. Naisen lisääntymiskyvyn tärkeydestä katso esim. Jokiaho 2000, 133 ja 153.

Tutkimusajanjaksollani itsemurhaajan hautaamistavasta päättäminen on ollut kirkon edustajien ja maallisten viranomaisten päätettävissä. Voimassa ollut kirkkojärjestys vuodelta 1571 kielsi itsemurhaajien kristillisen hautaamisen. Lievennyksenä kuitenkin oli, että mielenhäiriöstä itsemurhaan ajautuneen sai haudata siunattuun maahan. Vasta vuoden 1686 kirkkolaki antoi ratkaisuvallan hautaamisasiassa yksin maalliselle oikeudelle, mutta yleiseen lainsäädäntöön itsemurhan tehneiden hautausprosessi tuli vasta vuoden 1734 lain myötä.¹⁷⁴ Mielenkiintoista näissä Lapuan tapauksissa onkin nähdä se, miten itsemurhaan syyllistyneiden hautaamiseen suhtauduttiin. Yhteisöstään jo valmiiksi eristäytyneen (tai spitaalisairautensa vuoksi eristetyn) Petronellan ruumis päätettiin hävittää polttamalla metsässä, kun taas yhteisössä ”hyvin” elänyt vaimohenkilö haudattiin lopulta kirkkomaahan.

Ensimmäisestä tapauksesta voisi myös päätellä, että Petronella ei ollut pitkään aikaan osallistunut yhteiseen seurakunnalliseen elämään ja näin ollen hän ei ollut esimerkiksi osallistunut synninpäistään ennen kuolemaansa. Sovittamattoman synnin uskottiin levittävän huono karmaa koko yhteisön päälle, joten ruumiin hävittäminen polttamalla metsässä oli tässä mielessä hyvin perusteltua. Suurin syy kuitenkin ruumiin polttamiselle lienee ollut Petronellan kantamassa taudissa, jonka varmasti pelättiin tarttuvan yhteisön muihin jäseniin.¹⁷⁵ Riitta Jaakontytär sen sijaan sai oikeuden tulla haudatuksi kirkkomaahan. Päätös sallia hänelle kristillinen hautaaminen perustuneen ilmeisesti siihen, että yhteisö tunsu hänet pohjimmiltaan hyväksi ihmiseksi ja että yhteisö kirkkoherra Prochmania myöten oli tietoinen Riitaa vaivanneesta mielenhäiriöstä (aiheutui epäonnistumisesta vaimon roolissa), jonka sitten katsottiin ajaneen hänet epätoivoiseen tekkoon.

---

¹⁷⁴ Nygård 1994, 121 ja 111–112.

¹⁷⁵ Paikallisyhteisössä pelättiin tarttuvia tauteja, kuten ruttoa ja spitaalia. Spitaali muutti ulkonäköä ja tarttumispelossa sairastunut yleensä eristettiin tai poistettiin yhteisöstään. Ks. Eilola 1999, 99–100; Jokiaho 2000, 171, alaviite 55.

2.3.3 Papin osuus siveysrikosten käsittelyssä

Uskonnollisen puhdasoppisuuden myötä kirkonmiesten valvonta kansan hengellistä elämää kohtaan kiristyi. Kirkkokuri ei kuitenkaan tarkoittanut vain kirkollisten tapojen noudattamista vaan kokonaisvaltaisesti ”oikeanlaista” toimimista yhteisön jäsenenä, minkä myötä ihmisten henkilökohtainen elämänalue kaventui entisestään. Papisto ohjeisti yhteisöään säädyllyiseen ja yhteisten tapojen mukaiseen elämään erityisesti saarnajulistusten kautta. Erilaiset rangaistuskeinot (julkinen nuhtelu, häpeärangaistukset, tärkeältä ehtoollissakramentilta poissulkeminen tai asian vieminen käräjille) auttoivat merkittävästi kirkonmiehiä laumansa ohjailussa ja vääränlaisen toiminnan poiskitkemisessä. Siveellisyys ei ollut yksityisasiasia eikä synnin tekeminen koskenut vain rikkonutta itseään, vaan kristillisten normien mukainen elämä katsottiin koko yhteisön menestyksen ehdoksi ja yksityinen synti tuotti sovittamattomaksi jäädessään Jumalan langettaman rangaistuksen kaikille.¹⁷⁶

Kruunun ja kirkon yhdenmukaistamispolitiikka näkyi paikallistasolla muun muassa kansa sukupuolisuhteiden kontrolloimisena. Salavuoteus- ja huoruustapauksia käsiteltiinkin hyvin runsaasti 1600-luvun käräjillä, jolloin esiaviolliset ja avioliiton ulkopuoliset suhteet kriminalisoitiin.¹⁷⁷ Siveysrikosten aihepiiriä 1600–1700-luvun suomalaisessa kontekstissa runsaasti tutkinut Seppo Aalto on todennut, että avioliiton ulkopuolisten seksuaalisten kanssakäymisten leimaaminen rikokseksi Raamatun lakeja vastaan oli yksi lisäkeino esivallalle tiukentaa otettaan talonpoikaisrahvaasta.¹⁷⁸ Tuolloin kirkonmiehet ryhtyivät entistä aktiivisemmin ilmiantamaan maalliselle oikeudelle huoruuteen ja salavuoteuteen syyllistyneitä. Tällainen kontrolli kohdistui etenkin maaseudun rahvaaseen: talonpoikiin, palkollisiin ja irtolaisiin. Pitäjien kuudennusmiehet oli sakon uhalla velvoitettuja ilmiantamaan siveetöntä elämää viettävät kirkkoherralle. Jos kirkkoherra ei saanut salavuoteuteen syyllistynyttä paria avioitumaan, tuli hänen saattaa asia käräjien

¹⁷⁶ Ks. esim. Juva 1955, 74–84, 126–133; Laasonen 1991, 79 ja 169–172; Laine 1995, 148–149. Siveys- ja seksuaalirikoksista 1600-luvulla ks. Aalto 1996a ja 1996b.

¹⁷⁷ Aalto 1996a, 192; Aalto 1996b, 55; Jokiahho 2000, 117, 121 ja 158.

¹⁷⁸ Aalto 1996a, 192 ja 214–215.

käsiteltäväksi. Jos ”rikokseen” syyllistyneestä parista tuli aviopari, niin he selvisivät kirkkoneuvoston langettamalla sakolla enneaikaisesta makaamisesta. Huoruuteen syyllistyneiden tapaukset tuli aina käsitellä maallisessa oikeudessa.¹⁷⁹

Kirkon antamia elämänohjeita vastaan rikkoneita ei voitu pitää kunniallisina yhteisön jäseninä ennen kuin he olivat hyvittäneet tekonsa ja kärsineet siitä aiheutuneen rangaistuksen. Aikakauden kirkkokurijärjestelmän mukaan erilaisia hairahduksia ja rikkomuksia hyvää kristillistä tapaa ja kirkon säädöksiä vastaan sovitettiin rahasakolla. Esimerkiksi lievemmänluontoiset salavuoteusasiat ja enneaikainen avioparin yhdessä eläminen olivat pitkään kirkolle maksettavan sakon alaisia rikkeitä. Kuitenkin yleensä vaadittiin lisäksi, että syyllinen nöyrtyi ja katui syntiään, joten hyvin usein salavuoteushairahduksiin syyllistyneet joutuivat sakkorangaistuksen lisäksi kärsimään jonkinlaisen kirkkorangaistuksen. Tämä häpeärangaistus toteutettiin useimmiten istumalla häpeäpenkissä tai seisomalla kirkon oven suussa tai muulla näkyvällä paikalla seurakuntalaisten katseltavana.¹⁸⁰ 1660-luvulta lähtien kruunun virkamiehet ryhtyivät näyttelemään tärkeämpää osaa seksuaalirikoksiin liittyvien lakien ja oikeudellisten määräysten toteutumisessa. 1600-luvun jälkipuoliskolla kirkonmiehet toimivat harvoin itse käräjillä salavuoteus- ja huoruusjutuissa syyttäjinä, vaan tapauksen toi käräjätuvassa esille nimismies tai kruununvouti.¹⁸¹

Siveysrikoksia käsiteltiin Lapualla vuosina 1652–1674 melkein jokaisessa käräjäistunnossa. Itselleni yllätys oli se, että salavuoteus- ja huoruustapauksissa hyvin harvoin tulee nimenomaisesti kirkkoherra tai kappalainen esille pöytäkirjateksteissä. Ilmeisesti kirjuri ei katsonut tarpeelliseksi kirjata pappia syyttäjäksi/ilmiantajaksi tai sitten käytäntönä on tuolloin ollut se, että joku muu kuin kirkkoherra tai kappalainen nostaa asiasta syytteen.

---

¹⁷⁹ Aalto 1996b, 56.

¹⁸⁰ Koskimies 1908, 153–154; Lehtinen 1963, 302–304; Laasonen 1991, 170; Pylkkänen 1990, 232–236.

¹⁸¹ Aalto 1996a, 19; Aalto 1996b, 56–57.

Loppukesällä 1658 käsiteltiin käräjillä kirkkoherra Raumannuksen renkiä koskenutta siveysrikosta. Tässä tapauksessa kirkkoherra mainitaan vain asian käsittelyn alussa, kun todetaan syytetyn olleen ”Kirkkoherran, arvoisan ja hyväksi tunnetun herra Grels Raumannuksen renki”. Pöytäkirjaan ei ole kirjattu mitään tietoja papin osallisuudesta tapauksen käsittelyyn. Renki selvisi huoruudesta oman tunnustuksensa perusteella kovilla sakoilla ja kirkkorangaistuksen suorittamisella.¹⁸² Samaan tapaan kirkkoherra Prochmanuksen renki ja pappilan piika tuomittiin salavuoteudesta, mutta tämänkään tapauksen käsittelyssä ei pappia mainita.¹⁸³

Salavuoteus- ja huoruustapauksia, joissa pappi olisi selkeästi esiintynyt syyttäjän roolissa, oli aineistossa vähän. Kirkkoherra tai kappalainen osallistui vain kahdeksaan sellaiseen tapaukseen, jossa jotakuta syytettiin luvottomasta sukupuolisuhteesta (ks. liite 3). Aineistossa on vain muutama tapaus, jossa kirkkoherra tai kappalainen on toiminut ilmiantajina. Näissä tapauksissa jompikumpi syytetyistä tai molemmat osapuolet eivät ole olleet paikalla. Mika Jokiahon mukaan käräjiltä poisjääminen olikin tehokas keino vastustaa esivallan seksuaalikontrollia. Suurin osa oikeutta pakoilleista oli palkollisväkeä tai naimattomia irtolaisia, joiden oli kohtuullisen helppoa poistua paikkakunnalta, kun rikos paljastui.¹⁸⁴

Lokakuussa 1669 Carolus Prochman ilmiantoi naimissa olevan sotilas Nuutti Fosdin. Kirkkoherra väitti tämän puuhailleen kahden naimattoman naisen kanssa, joista toinen oli Sofia Yrjöntyttä ja toinen Riitta Auroi. Kumpikaan naisista ei ollut synnyttänyt lasta, mutta molemmat tunnettiin huonomaineisina naisina. Kukaan kolmikosta ei ollut käräjillä läsnä, joten asian käsittely lykättiin siihen, kunnes heidät

---

¹⁸² LK 26.–28.8.1658, rr10: 320. Kirkkoherraa Raumannuksen rengin Heikki Anttoninpoika todettiin syyllistyneen salavuoteuteen ja huoruuteen sekä saaneen lapsen irtolaisnainen Kerttu Sigfridintyttären kanssa. Nainen ei ollut oikeuskäsittelyssä paikalla. Renki tuomittiin oman tunnustuksensa jälkeen 40 markan sakkoon ja suorittamaan kirkkorangaistuksen.

¹⁸³ LK 28.9., 30.9. ja 1.10.1674, ss3: 97. Syksyllä 1674 kirkkoherran naimaton renki Matti Mikonpoika tunnusti olleensa sukupuolisuhteessa pappilan naimattoman piikatyön Maria Tuomaantyttären kanssa. Matti ilmoitti oikeudelle, että ei halua naida Mariaa. Matille tuomittiin sakkorangaistus. Maria, joka oli syytettynä ensimmäistä kertaa, selvisi teosta sakoilla, minkä lisäksi hänet määrättiin suorittamaan kirkkorangaistus.

¹⁸⁴ Jokiahon 2000, 143.

saataisiin oikeuden eteen.¹⁸⁵ Tässä tapauksessa pappi toi siis asian oikeudelle tietoon, koska syylliset olivat poissa istunnosta. Vastaavasti kaksi vuotta myöhemmin kirkkoherra Prochman esiintyi taas ilmiantamassa kahta naishenkilöä luvottomasta sukupuolilyhteydestä kahden sotilaan kanssa. Syytetyt naiset olivat kyllä istunnossa läsnä, mutta miesten paikalla olosta ei mainita mitään.¹⁸⁶

Tyypillisesti luvatonta sukupuolista kanssakäymistä käsittelevät tapaukset on kirjattu pöytäkirjoihin hyvin lyhyesti ja ytimekkäästi niin, ettei varsinaista ”syyttäjää” mainita ollenkaan.¹⁸⁷ Hyvin usein jompikumpi osapuolista ei syystä tai toisesta ollut istunnossa läsnä (esimerkiksi tuore äiti pysytteli vielä lapsivuoteessa tai mies oli sotilaana jossain pitäjän ulkopuolella). Näissä tapauksissa läsnä olevalle langetettiin asianmukainen rangaistus ja poissaolevan osalta todettiin, että tapaukseen palataan seuraavilla käräjillä tai sitten, kun ko. henkilö on seuraavan kerran läsnä. Tällaisissa lyhyesti käsitellyissä, selvissä tapauksissa eivät papit tule mitenkään esille. Ainut kirkkoon tai seurakuntaelämään viittaava asia on kirkkorangaistuksen langettaminen.

Mielikuvaa siitä, että ”selvissä” tapauksissa pöytäkirjaan ei ole merkitty lainkaan pappia syyttäjänä tai muuten osallisena asian käsittelyyn, tukee se, että tapauksissa joihin papit jollakin tavalla osallistuivat, olikin kyse hieman monimutkaisemmista asioista kuin vain salavuoteuden toteamisesta syyllisten oman tunnustuksen jälkeen. Maaliskuussa 1654 varapastoriksi tituleerattu herra Gabriel ilmiantoi Kirkonkylällä asustavan huonomaineisen, naimisissa olevan Tapani Erkinpojan syyllistyneen salavuoteuteen samalla kylällä asuvan naimattoman Malin Martintyttären kanssa.

¹⁸⁵ LK 9.10, 11.–12.10.1669, ss2: 28. Vrt. Aalto 1996a, 152.

¹⁸⁶ LK 13.–14.10., 16.10.1671, ss2: 27v. Lokakuussa 1671 kirkkoherra Carolus Prochmanus ilmiantoi Marketta Mikontyttären Kirkonkylästä ja Marketta Jaakontyttären Alakylästä, joiden huhuttiin antautuneen laittomaan sukupuolilyhteyteen kahden sotilaan, Juhani Tuomaanpojan ja Pertti Pertinpojan kanssa. Naisia nuhdeltiin oikeuden edessä teoistaan, mutta molemmat naiset kieltäytyivät tiukasti myöntämästä syyllisyyttään. Lopulta lautakunta päätti antaa molemmille mahdollisuuden laillisesti vapautua esitetyistä huhupuheista seuraavilla käräjillä ja jos he eivät sitä pysty tekemään, niin heitä tullaan sitten sakottamaan. Vuoden 1672 käräjillä ei ole käsitelty kummarkaan naisen tapausta.

¹⁸⁷ Esimerkki tyypillisestä tapauksesta, LK 20., 22.–23.10.1655, rr9: 132v (54): Lucia Teräväinen Naarasluoman kylältä kertoi syyllistyneensä salavuoteuteen renki Erkki Jaakonpojan kanssa, joka ei ollut käräjillä paikalla. Koska naisen tiedettiin jokin aika sitten syyllistyneen salavuoteuteen Matti Matinpojan kanssa, niin oman tunnustuksensa jälkeen hänet tuomittiin asiasta kuuden markan sakkoon ja suorittamaan kirkkorangaistuksen. Rengin osalta asiaa päätettiin käsitellä seuraavilla käräjillä.

Suhteesta oli todisteeksi syntynyt lapsi. Kun syytetyiltä tiedusteltiin tätä arkaluontoista asiaa, niin molemmat kielsivät sen kokonaan. Malin tunnusti kuitenkin olleensa suhteessa erään Heikki Nyrhisen kanssa, joka ei ollut käräjillä läsnä. Tunnustuksen jälkeen useat kirkonkyläläiset todistivat, kuinka Malin oli tehnyt kolme matkaa pois kylältä. Malinin ja Heikki Nyrhisen mahdollinen luvaton kanssakäyminen päätettiin tutkia, jotta oikeus pääsisi selvyyteen siitä, oliko asia niin kuin Malin nyt itse kertoi. Gabriel Gronoviuksen salavuoteudesta ilmiantama ukkomies ei pystynyt esittämään minkäänlaisia todisteita syyttömyydestään, mutta ei halunnut tunnustaa asiaa. Oikeudelle kelpasi kuitenkin se, että Tapanin vaimo vannoi miehensä vapaaksi huoruussyytöksestä ja niinpä lautakunta tunnusti Tapani Erkinpojan vapaaksi esitetyistä syytöksistä.¹⁸⁸

Tutkimusaineistossa on lisäksi kaksi tapausta, joissa kirkkoherra halusi estää mahdollisen kaksinnaimisrikoksen. Kesällä 1663 kirkkoherra Prochman kertoi ratsumies Pauli Nuutinpojasta, joka oli tullut Lapuan pitäjälle Mikkelistä. Pauli oli asettunut Kuortaneelle Simo Pertinpojan palvelukseen ja halusi naimisiin erään lapualaisen naisen kanssa. Kirkkoherralle oli kuitenkin jostain syystä herännyt epäily Paulin naimisiinmenon suhteen, ja hän halusi käräjillä selvittää, oliko Paulilla Mikkelin pitäjässä jo entuudestaan vaimo vai ei. Kuortanelaiset selvitysmiehet Mikko Markunpoika ja Heikki Erkinpoika esittivät tietävänsä Paulin olevan jo laillisesti naimisissa. Oikeus tuomitsi Paulin sakkoihin.¹⁸⁹ Toinen samanlainen tapaus käsiteltiin tammikuussa 1664, kun Viitasaarelta pitäjälle tullut Markus Heikinpoika valitti kirkkoherran suhtautuvan epäileväisesti hänen avioitumisaikeisiinsa. Markus oli asettunut Erkki Pesoisen taloon apumieheksi ja hänelle oli pian herännyt mielenkiinto naida Erkin tytär Marketta. Kirkkoherra oli kuitenkin estellyt asian toimittamista, koska hän epäili miehen olevan jo naimisissa. Asiaa tutkittaessa lautakunta saikin tietää, että Markuksella oli vaimo Viitasaarella. Markukselle

---

¹⁸⁸ LK 7.4.1654, rr8: 328v–328 (8v–8). Malinin rikoksen mahdollisesta jatkokäsittelystä minulla ei ole tietoa. Jos asiaa on myöhemmin käräjillä selvitetty, niin pöytäkirjaan ei ole merkitty mukaan ketään pitäjän papeista.

¹⁸⁹ LK 11.7. ja 13.7.1663, ss1: 476v–476.

määrättiin sakkotuomio ja kirkkoherra vapautettiin Markuksen valituksista.¹⁹⁰ Nämä tapaukset ilmentävät hyvin sitä, että puhdasoppinen kirkko lisäsi 1600-luvulla seksuaalisuuskontrolliaan aiempaa enemmän myös miehiin. Mika Jokiahon mukaan miesten tekemien aviorikosten kontrolloimisen lisääntyminen näkyi erityisesti rangaistuskäytännön tiukentumisena, kun miehet eivät enää selvinneet siveellisyysrikoksista muutaman markan sakkorangaistuksella.¹⁹¹

Tutkielmaa varten kerätyssä aineistossa on kaksi tapausta, joissa epäiltiin huoruusteon lisäksi, että syntisen toiminnan seurauksensa syntynyt lapsi oli surmattu. Erityisesti jälkimmäisen tapauksen käsittelyssä tulee hyvin esille papiston merkitys luotettuina todistajina paikallisyhteisön jäsenten syyllisyyskysymysten selvittelyssä. Lokakuussa 1667 nimismies kertoi Sofia Jaakontyttären ajautuneen, aviomiehensä poissa ollessa, sopimattomaan suhteeseen erään naimattoman sotilaan, Kreko Martinpojan, kanssa ja tulleen tälle raskaaksi. Lapsi oli kuitenkin kuollut heti synnytyksen jälkeen, joten Sofian epäiltiin syyllistyneen huoruuden lisäksi myös lapsenmurhaan. Kirkkoherra Carolus Prochman mainitaan jutun käsittelyssä vain kerran ja tällöinkin hyvin lyhyesti. Alanurmolainen Agda Prusintytär vahvisti oikeudessa Sofia Jaakontyttären kertomuksen siitä, että tämä oli ollut raskauden loppuvaiheilla kovin sairas. Ilmeisesti tästä sairaudesta johtuen lapsi oli lopulta syntynyt kuolleena. Kirkkoherra Prochmanin kerrotaan suorittaneen välittömästi synnytyksen jälkeisenä aamuna muutaman lautamiehen kanssa tarkastuksen Sofialle ja lapsen ruumiille. Ilmeisesti tarkastuksesta ei käynyt ilmi todisteita vauvan surmaamiselle, koska oikeus päätyi siihen, että lapsenmurhaa ei ollut tapahtunut, vaikka kuolemalle ei löytynytäkään selitystä. Sofialle tuomittiin yksinkertaisesta huoruudesta 80 taalarin sakkorangaistus. Sotilas Kreko Martinpojan osalta rangaistusta ei voitu määrätä, koska hän ei ollut paikalla.¹⁹²

Toinen tapaus oli niin vakava ja monimutkainen, että sen käsittelyä varten pidettiin ylimääräiset käräjät. Maaliskuussa 1667 selvitettiin kuortanelaisen Agneta

¹⁹⁰ LK 10.–12.1.1664, ss1: 547–548v.

¹⁹¹ Jokiahon 2000, 134.

¹⁹² LK 7.–10.10.1667, ss1: 39–40. Ks. aiheesta esim. Aalto 1996a, 84–86; Pylkkänen 1990, 108–111; Eilola 2000, 189–191; Eilola 2002, 106–107.

Tuomaantytären mahdollista syyllisyyttä kaksinkertaiseen huoruuteen ja lapsenmurhaan. Nimismies kertoi, että sotilaan vaimo Agneta oli vuonna 1661 saanut lapsen naimissa olevan Pertti Sigfredinpojan kanssa. Pariskunta oli kuitenkin hävittänyt lapsen ruumiin ja karannut sen jälkeen pitäjältä. Pertti Sigfredinpoika oli kuitenkin saatu kiinni ja hänen osaltaan asiaa oli käsitelty vuoden 1662 talvikäräjillä.¹⁹³ Hovioikeuden päätöksellä Pertti oli tuomittu kuolemaan. Kruununvoudin avustuksella myös Agneta saatiin Lapuan käräjille, jossa häneltä tiedusteltiin: 1) Tunnustaako hän salavuoteuden Pertti Sigfredinpojan kanssa? Agneta ei täysin myöntänyt asiaa, vaan kertoi paholaisen viettelemänä syyllistyneensä sellaiseen syntiin Jumalan edessä. 2) Tiesikö hän Pertin olleen naimisissa? Tämän nainen myönsi tienneensä. 3) Tiesikö Pertti hänen miehestään? Agneta ei vastannut tähän suoraan, vaan kertoi, että hänen aviomiehensä, sotilas Heikki Niilonpoika, oli jokin aika sitten kuollut ruttoon Riikassa. Mieheensä kuoleman jälkeen hän oli ollut kahdeksan vuoden ajan suhteessa erään toisen sotilaan, Isonkyrön pitäjällä syntyneen Henrikin kanssa. Agneta ei kuitenkaan halunnut tunnustaa olevansa Henrikin kanssa laillisesti yhdessä, vaikka he olivat eläneet kuin aviopari.¹⁹⁴

Kuortaneen kappalainen Elias Hållfast todisti kuitenkin, että kyröläinen Henrik oli Agneta aviomies ja että pariskunta oli vihitty Riikassa. Lisäksi Hållfast kertoi, että kun Henrik oli palannut Riikasta, niin hän oli tiedustellut kappalaiselta todistussanaa siitä, kuinka hänen vaimonsa Agneta ”oli hänen poissa ollessaan avioliitossa muistanut olla”. Kappalainen oli todistanut miehelle huhupuheet, jotka Henrik olikin asiasta jo kuullut. Lisäksi Hållfast kertoi oikeudelle, että ennen Agnetan ja Pertin pakenemista Lapualta hän oli rukoillut Jumalalta heille apua ja keskustellut Agnetan kanssa tapahtuneesta sekä ilmoittanut haluavansa ottaa tämän takaisin seurakuntaan. Kappalaisen puheenvuoron jälkeen Agneta edelleen kielsi saaneensa lasta Pertin kanssa. Seuraavaksi todistajalausunnon Agnetan raskaudesta esitti kuortanelainen Kalle Kittoinen, joka oli kertonut kirkkoherra Prochmanille tietävänsä jotain asiasta.

¹⁹³ Lapuan pitäjän käräjäpöytäkirjoja ei ole säilynyt vuodelta 1662.

¹⁹⁴ LK 28.3.1667, ss1: 33.

Kittoinen kertoi oikeudelle, kuten oli kertonut aiemmin kirkkoherrallekin: ”*Jo hän hullu äli, joca eij ymmertänjytt ia havaidzit henen sill aialla lapsen kanssa ollun*”. Lisäksi Matti Sallinen, Matti Torvinen ja Jaakko Erkinpoika kertoivat oikeudessa Kuortaneella liikkuneen huhuja siitä, että Agneta olisi ollut ”täysinäinen”. Agneta kielsi kuitenkin edelleen tiukasti raskautensa.

Asian käsittelyyn osallistui vielä kolmaskin Lapuan pappi, Gabriel Gronovius, kertomalla Pertti Sigfredinpojan tunnustuksen. Kun Gronovius oli lohduttanut Perttiä Jumalan sanalla, niin Pertti oli tunnustanut hänelle syyllistyneensä Agnetan kanssa lapsenmurhan niin, että nainen oli kuristanut vauvan hiusnauhallaan. Ruumiin he olivat haudanneet erään ladon alle. Tähän kappalaisen todistajalausuntoon Agneta ei vastannut mitään.

Lopulta todettiin, herra Eliaksen ja kahden lautamiehen todistuksella, että Agneta Tuomaantytär oli kyröläisen sotilaan Henrikin vaimo, vaikka nainen oli itse sen kovasti kieltänyt. Lisäksi todettiin Agnetan tehneen syntiä ja antautuneen huoruuteen Pertti Sigfredinpojan kanssa, mistä asiasta Pertti oli vuonna 1662 saanut oman rangaistuksensa ja menettänyt henkensä. Lautamiesten tutkinnan perusteella Agneta Tuomaantytär oli siis syyllistynyt kaksinkertaiseen huoruuteen, mistä rangaistukseksi esitettiin kuolemantuomiota. Lisäksi oikeus katsoi Agnetan syylliseksi lapsenmurhaan seuraavin perustein: 1) Kappalainen herra Elias Arvidi Hållfast ja Pertti Filpunpoika Kuortaneelta yhdessä muutamien muiden kanssa kertoivat huhuista, joiden mukaan Agneta oli ollut raskaana. 2) Agnetan kanssa huoruudessa ollut Pertti Sigfredinpoika oli tunnustanut herra Gabrielille suorittaneensa Agnetan kanssa lapsenmurhan. 3) Tutkinnan aikana selvisi, että koko kappelikunta oli tietoinen huhujen kautta syyllisyydestä, mitä pariskunnan pakeneminen pois pitäjältä osaltaan todisti. Agnetan omia syyttömyysvakuutuksia ei siten uskottu, vaan oikeus tuomitsi hänet lapsenmurhaajana poltettavaksi. Hovioikeuden päätöstä naisen lopullisesta kohtalosta ei kerrota myöhemmillä käräjillä.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ LK 28.3.1667, ss1: 32–35; Klemetti 1932, 97–98. Vastaavanlaisia tapauksia esim. Pylkkänen 1990, 108–111; Aalto 1996a, 198–201; Jokiaho 2000, 117–118; Eilola 2002, 106–107.

2.4 Seurakuntaelämään liittyvät tapaukset

2.4.1 Kirkkorauhan rikkominen

Seurakunnallinen toiminta pyrittiin 1600-luvulla keskittämään kirkkoon. Papin keskeisiin velvollisuuksiin jumalanpalvelusten yhteydessä kuului juuri kirkollisen järjestyksen ylläpito, joka kietoutui tiukasti osaksi yleistä yhteiskunnallista järjestystä. Erityisen rangaistavaksi katsottiin kirkon, kristillisen opin, jumalanpalveluksen tai papin virkatehtävien halventaminen ja häiritseminen tavalla tai toisella.¹⁹⁶ Uuden ajan alkupuolella jumalanpalvelus oli, muinakin kuin merkittävänä kristillisinä pyhäpäivinä, varsin kokonaisvaltainen tilaisuus. Samalla kertaa suoritettiin usein erilaisia kirkollisia toimituksia (seurakuntalaisten ripittäytyminen ennen kirkollista hetkeä, itse jumalanpalvelustapahtuma saarnoineen, virsineen ja ehtoollisineen sekä lisäksi mahdolliset tiedotukset pitäjäläisiä koskevista asioista ja muita tärkeitä uutisia), jolloin jumalanpalvelus saattoi kaikkienensa kestää aamuvarhaisesta pitkälle iltapäivään. Tämän huomioiden ei olekaan ihmeellistä, että pyhäpäivän aikana kirkossa ja kirkonmäellä sattui erilaisia häiriöitä.¹⁹⁷

Suomen kirkoissa ryhdyttiin Piispa Rothoviuksen määräyksestä 1630-luvulta lähtien noudattamaan penkkijärjestyssääntöjä, joiden mukaan seurakuntalaisille varattiin arvojärjestyksen perusteella paikat kirkossa. Kirkkokurin merkitys näkyi siinä, että penkeissä noudatettiin tarkkaan talojen arvojärjestyksestä. Penkki paikka kuvasi siten haltijansa statusta ja niinpä palkolliset ja irtain väki istuivat kirkon perällä tai seisovivat käytävillä. Kirkkoherran laatimaa penkkijärjestyksestä oli ehdottomasti noudatettava. Ne, jotka eivät siihen tahtoneet alistua, pakotettiin jalkapuulla, häpeäpenkillä tai sakoilla kuuliaisuuteen. Tämä ennalta määrätty istumajärjestys ei tietenkään miellyttänyt kaikkia ja koska oma penkkisija oli kunnia-asia, niin ei ole mikään ihme, että kirkoissa usein syntyi riitoja istumapaikoista. Penkkiriidat onkin

¹⁹⁶ Laine 1995, 143 ja 149; Luukko 1945, 734; Matikainen 2002, 81.

¹⁹⁷ Esim. Laasonen 1991, 162–163, 169–170; Juva 1955, 78–79. Vrt. Vilkuna 1995, 213 ja 262.

määritelty tyypillisimmiksi kirkkohäiriötapauksiksi uuden ajan alkupuolella.¹⁹⁸ Tutkimusajanjaksolla penkkiriitatapauksia ei käsitelty lainkaan käräjillä.¹⁹⁹

Tutkimusaineistostani löytyykin oikeastaan vain yksi suoraan kirkkohäiriköinniksi luokiteltava tapaus. Loppukesästä 1653 Matti Juhaninpoika Kalliokoskelta valitti, että Heikki Hemmingin vaimo Ingeborg Niilontytär oli nimitellyt hänen tytärtään Marketta Matintytärtä hävyttömin sanoin ja aiheuttanut siten suurta melua kirkossa ennen jumalanpalveluksen alkamista. Asia päätettiin siirtää kirkkoherran ja piispan käsiteltäväksi, koska tapahtumalle ei löytynyt käräjätuvasta todistajaa.²⁰⁰

2.4.2 Ei olutta kirkonmenojen aikana nauttiman pidä

Sinänsä yllättävää ei ole se, että käräjäpöytäkirja-aineistosta tuli esiin tapauksia, joissa käsiteltiin alkoholin käyttöä kirkonmenojen aikana. Alkoholin nauttiminen ja päihtyneenä esiintyminen yhteisön ”julkisissa” tiloissa, kuten kirkonmäellä tai käräjätuvassa, oli tiukasta kontrolloinnista ja sanktioinnista huolimatta hyvin yleinen tapa 1600-luvulla. Alkoholi oli tuolloinkin luonnollinen osa ihmisten arkea ja juhlaa, mutta sen julkiselle toteuttamiselle ja juopumisesta usein seuraavalle holtittomalle käyttäytymiselle haluttiin vetää tiukat rajat. Ennen juopumuksen varsinaista kriminalisointia, mikä tapahtui 1700-luvun alkupuolella, humaltuminen oli rangaistavaa vain tietyissä, yhteisön tärkeiksi ja osittain ehkä jopa pyhiksi katsotuissa paikoissa.²⁰¹

Erityisesti pyhäpäivinä ja muina kirkollisina erityishetkinä nimismiehet, lukkarit, kuudennusmiehet ja muut esivallan edustajat esiintyivätkin tarkkasilmäisinä ja saattoivat viinahakuiset herkästi käräjätupaan. Viinan juomisen aiheuttamien pahennusten takia papisto ja viranomaiset yrittivät estää väkevien juomien myymistä

¹⁹⁸ Karonen 2001, 246–247; Luukko 1945, 727–728.

¹⁹⁹ Vuonna 1650 Lapualle valmistui uusi pitäjänkirkko. Samana vuonna käsiteltiin kahta penkkiriitaa. LK 10.9.1650, rr7: 189v-190; Koskimies 1908, 169. Vuosina 1652–1674 kirkkopaikkoihin liittyviä asioita ei käsitelty käräjillä ollenkaan.

²⁰⁰ LK 23.–24.8.1653, rr8: 145 (13).

²⁰¹ Esimerkiksi vuoden 1686 kirkkolakiin kirjattiin kielto esiintyä juopuneena kirkonmenojen aikana. Alkoholin nauttimisen sallimisesta ja kieltämisestä ks. Vilkuna 1995, 219–223, 239 ja 254.

pyhisin ja kirkon läheisyydessä.²⁰² Tiukka kontrolli seurakunnan ytimessä on osoitus siitä, kuinka rahvaalle haluttiin osoittaa sopimattoman alkoholikäyttötymisen seuraukset. Lisäksi valvonnan takana on nähtävissä niin maallisen kuin hengellisenkin esivallan huoli oman arvovaltansa säilymisestä tilanteissa, joissa rahvas rohkaistui rikkomaan heidän asettamiaan normeja. Lapualla juopottelu tai alkoholin myyminen ja niistä johtuvat negatiiviset seuraukset kappelikirkoissa tai emäkirkossa näyttävät olevan tutkimusajanjaksolla harvinaisia.²⁰³

Huhtikuussa 1655 kuulutettiin käräjätuvassa, että oluenkäytöstä kirkonmenojen aikana aiheutui ikävää häiriötä, minkä vuoksi sellaisen toiminnan harjoittaminen kiellettiin. Oikeus määräsi kuudennusmiehet valvomaan pitäjäläisten toimintaa kirkonmäellä ja takavarikoimaan kiellon rikkojilta oluet köyhien hyväksi.²⁰⁴ Juopottelupuuhien negatiivisuutta korostettiin vielä toteamuksella, että niitä, jotka tällaista menoa ja juominkeja harjoittavat tullaan sakottamaan.²⁰⁵

Kirkkoherra Carolus Prochman näki helmikuussa 1671 tarpeelliseksi huomauttaa seurakuntalaistensa huonoista elämäntavoista. Kirkkoherra valitti yleisesti, nimiä mainitsematta, pitäjäläisistä, jotka pyhäpäivien edellä ja jopa kirkonmenojen aikana kehtasivat kaupitella olutta, paloviinaa ja tupakkaa. Tällaisesta toiminnasta aiheutui suurta häiriötä ja paheksuttavaa käyttäytymistä. Käräjätuvassa päätettiinkin esittää tiukka kielto moisten puuhien harjoittamiselle: ”jos joku sellaiseen toimintaan täällä jatkossa syyllistyy, niin heidän oluensa ja paloviinansa tullaan takavarikoimaan ja syylliset tuodaan oikeuden eteen”.²⁰⁶

Osoitus siitä, että sinänsä humaltumista ja juopottelua ei pidetty ”kotioloissa” kiellettyinä toimintana, käy ilmi tapauksesta, jossa muutaman pitäjäläisen kerrotaan

²⁰² Vilkuna 1995, 239; Laine 1995, 161; Koskimies 1908, 178.

²⁰³ Tutkimusaineistossani on vain kaksi tällaista tapausta. Muissa yhteyksissä ja paikoissa tapahtunutta juopottelua kyllä käsiteltiin käräjillä, mutta niihin en tämän työn puitteissa katsonut tarpeelliseksi perehtyä, koska ne eivät kosketelleet pappeja ja/tai kirkkoa/seurakuntaelämää.

²⁰⁴ Juho Koskimies (1908, 178) väittää, että käräjillä olisi neuvottu myymään oluet köyhien hyväksi. Pöytäkirjassa ei mainita mitään myymisestä, vaan todetaan vain, että oluet tulee takavarikoida köyhien hyväksi (*confisera öflat till dhe fattigas behafs*).

²⁰⁵ LK 2.-4.4.1655, nr9: 29-30 (119-120v) (*dhen angafwa som där medh omgåå och dryckenskap öfwa, adt dhe plichta efter lagh*).

²⁰⁶ LK 25.2., 27.-28.2.1671, ss2: 12v. Vrt. Laine 1995, 161.

istuneen iltaa kappalaisen, Gabriel Gronoviuksen, luona juoden ja korttia pelaten. Tämä tapaus tuli käräjillä esille, koska tilanne oli, ilmeisesti liiallisesta humaltumisesta johtuen, kärjistynyt kahden talonpojan väliseksi riitelyksi, jossa oli heitetty solvauksia puolin ja toisin. Mielenkiintoista on se, että kun tapausta käsiteltiin käräjillä, niin kappalaista ei tuoda käsittelyssä mitenkään muuten esiin kuin toteamalla, että talonpoikien välinen yhteenotto oli tapahtunut kappalaisen luona iltaa istuttaessa. Gronovius ei esiinny tapauksessa syyttäjänä eikä edes todistajana. Tapauksesta voisi päätellä, että pelkkä juominen ”yksityisessä” tilassa, siis jopa kappalaisen asunnossa, ei ole ollut varsinaisesti kiellettyä tai edes paheksuttavaa toimintaa. Tilanne aktivoitui kielletyksi vasta, kun siihen liittyi jotain muuta, negatiivista toimintaa, kuten tässä tapauksessa nimittelyyn johtanut sanaharkka. Mielenkiintoista tapauksessa on myös se, että nimenomaan kappalaisen luona kerrotaan tapahtuneen moista toimintaa, sillä tuona aikana kirkko erityisesti saarnasi epäsiiveelliseen käytökseen, mihin juopottelukin laskettiin, liittyvästä synnillisyydestä.²⁰⁷

2.4.3 Syytöksiä kirkkovarkaudesta

Yrjänä Simonpoika Syrinen kertoi kesäkäräjillä vuonna 1654 kylällä kiertävästä huhusta, jonka mukaan hän olisi varastanut rahaa kirkonarkusta ja vaivaistukista. Normaaliin tapaan huhupuheiden alkuperäinen lähde piti selvittää, joten kärjärahvaalta tiedusteltiin, oliko tuollaista puhetta ollut ilmassa. Tähän joku ilmaisi uskomuksen, että Prusi Heikinpoika Ilkka olisi sellaista saattanut jutella. Kun Prusia sitten vaadittiin kertomaan, mistä hän oli moista saanut tietää, niin Prusi vastasi kuulleensa sen veljeltään Simo Heikinpojalta, joka puolestaan oli saanut tiedon rengiltään Matti Sigfredinpojalta. Renki tunnusti oikeuden edessä nostaneensa kirkkovarkauhuhun. Hän oli halunnut kostaa Yrjänälle sen, että tämä oli aikonut kirjoittaa hänet sotamieheksi. Matti totesi myös, että hän ei pysty osoittamaan vihastuksissaan esittämänsä syytöstä todeksi. Kun kärjäväkikään ei voinut todistaa

---

²⁰⁷ LK 25.2., 27.–28.2.1671, ss2: 11v–11; Koskimies 1908, 177. Vrt. Laine 1995, 161–162. Ks. myös Vilkuna 1995, 224–225 ja 228–229.

Yrjänän tai kenenkään muun syyllistyneen kirkkovarkauteen, Yrjänä julistettiin vapaaksi syytöksistä, ja renki Matti Sigfredinpoika tuomittiin 40 markan sakkoon.²⁰⁸

Toinen tapaus, jossa sivutaan kirkkovarkautta, on kuitenkin humalassa tapahtunutta suunsoittoa. Vakavista syytöksistä huolimatta asiaa käsiteltiin käräjillä yllättävän lyhyesti eikä siinä esiinny kukaan paikallisista papeista. Tammikuussa 1657 kirkonisäntä yhdessä kuudennusmiesten kanssa toi tietoon, kuinka kauhavalainen Erkki Mäyri oli rovastintarkastuksen yhteydessä Kuortaneen kappelissa huudellut syytöksiä ja kutsunut heitä kirkkovarkaiksi. Käräjätuvassa luettiin ääneen rovasti Jaakko Brennerin kirjelmä, jossa hän vahvisti Erkin sellaista tehneen. Erkiltä tiedusteltiin, haluaisiko hän tunnustaa epäkohteliaat sanansa ja kirkkovarkaussolvauksensa tai voisiko hän todistaa syytöksensä todenperäisyyden. Puolustukseksi Erkki vetosi sanailunsa johtuneen juopumuksestaan. Lisäksi hän totesi, että ei pysty sanomaan eikä todistamaan kirkonisännän tai kuudennusmiesten epärehellisyyttä, vaikka oli julkisesti, rovastin läsnä ollessa syyttänyt heitä varkaudesta. Oman tunnustuksensa myötä Erkki sai rangaistukseksi vain 40 markan sakon loukkaavasta ja sopimattomasta käytöksestä sekä mekkalan aiheuttamisesta kolmen markan sakon.²⁰⁹ Asian julkinen käsittely puhdisti näin ollen kirkonisännän ja kuudennusmiehet varkaussyytteestä.

---

²⁰⁸ LK 13.6.1654, rr8: 340–341v; Koskimies 1908, 158–159.

²⁰⁹ LK 19.–20.1.1657, rr9: 56v; Klemetti 1932, 119; Koskimies 1908, 159.

2.5 *Rahvaan ja maallisen esivallan välissä*

2.5.1 Kappalaisesta halutaan kirkkoherra

Papinura oli 1600-luvulla hyvin suosittu, koska sielunpaimenen asema yhteiskunnassa oli merkittävä ja takasi siten konkreettisia vaikutusmahdollisuuksia ainakin paikallisyhteisön tasolla. Mielenkiintoa pestiä kohtaan lisäsivät viran pitkäkestoisuus (kirkkoherruus ja kappalaisuus säilyivät yleensä henkilön kuolemaan asti) sekä se, että kirkolliseen virkaan oli mahdollista ”kohota” talonpoikaisuudelta. 1600-luvun puolivälissä kehittyneen syntyperäoikeuden²¹⁰ soveltaminen Pohjanmaan papinpaikkoja täytettäessä ei merkinnyt kuitenkaan sitä, että niistä ei olisi käyty kovaa kilpailua maakunnan omien miesten kesken. Tungosta esiintyi varsinkin Pohjanmaan suurimpien pitäjäen kirkkoherran virkoihin. Pappien perheellistyminen johti puolestaan siihen, että seurakunnan papinvirat pysyivät saman suvun hallussa sukupolvesta toiseen. Jos papin ja seurakunnan välille oli kehittynyt molemminpuolinen, tiivis luottamussuhde, seurakuntalaiset mielellään ottivat uudeksi papiksi vanhan papin jälkeläisen. Suvun jatkuvuudesta tosin saattoi olla seurakunnalle myös taloudellista hyötyä, sillä papin poika tai vävy yleensä huolehti viran vastaanottaessaan edeltäjänsä perheestä, joka ei tällöin jäänyt seurakuntalaisten niskoille. Yleistä oli myös se, että pappi sai viran menemällä naimisiin aiemman papin lesken kanssa.²¹¹

Pappi oli jatkuvasti seurakuntalaistensa tarkkailtavana, joten hänen luonteensa ja tekonsa tunnettiin hyvin. Jos seurakunnalle oli työnnetty pappi, jota se ei sietänyt, sai

---

²¹⁰ Pohjanmaan maakuntaan kerrotaan muodostuneen runsaasti pappissukuja. Tämä ”Pohjanmaan papistoksi” kutsuttu ryhmittymä ajoi usein valtiopäivillä oman maakuntansa etuja erillään Turun hiippakunnan muusta papistosta. Yksi osoitus heidän aktiivisesta toiminnastaan on se, että Pohjanmaan pappisvirkoihin ei enää 1600-luvun jälkipuolella juurikaan nimitetty muualta kotoisin olevia pappeja. Tällaiseen syntyperäoikeuteen oli päästy, kun kuningas Kaarle X Kustaan aikana hallitus sitoutui siihen, että maakunnan papinpaikkoja täytettäessä otettaisiin ennen muita huomioon ”maan lapset”. Tämän sitoumuksen vahvisti vuonna 1675 Kaarle XI. Pohjanmaan papisto sai siten etuoikeuden alueen papinvirkoihin, vaikka heidän virkavuotensa tai muut ansionsa eivät aina olisikaan vetäneet vertoja ”sivullisille” hakijoille. Ks. esim. Suolahti 1919, 25–34; Laasonen 1991, 119–120; Luukko 1945, 694–695 ja 700.

²¹¹ Ks. esim. Suolahti 1919, passim.; Luukko 1945, 691–700; Heininen–Heikkilä 1996, 106–109.

hän kokea monenlaista väheksyntää ja ylenkatsetta seurakuntalaisiltaan. Paikallisyhteisöllä oli papinvaalissa melkoinen sananvalta ja sen mielipidettä tuomiokapitulikin useimmiten noudatti, joskin se saattoi vielä 1600-luvun jälkipuolella tyrkyttää Pohjanmaan papinvirkoihin Etelä-Suomen miehiä. Lopullisesti virkanimitykset ratkaisi kuningas, sillä Pohjanmaan seurakunnat olivat ns. kuninkaanpitäjiä. Poikkeuksen tästä teki lyhyt läänitysaika, jolloin pappien nimittämiseen osallistui tuomiokapitulin lisäksi myös alueen kreivi tai vapaaherra.²¹² Tutkimusajanjaksolla Lapualla ehti olla kaksi uuden kirkkoherran valintaprosessia, joissa kummassakaan ei lopulta päädytty valitsemaan pitäjäläisten itsensä toivomaa henkilöä.

Lapuan kirkkoherrana vuodesta 1627 lähtien toiminut Kristoffer Gronovius kuoli vuonna 1652. Pitäjäläiset olivat selvästikin pitäneet Gronoviuksesta, koska toivoivat uudeksi kirkkoherraksi hänen poikaansa Gabrielia. Myös lääninrovasti kannatti kappalaisen nimittämistä kirkkoherraksi, mutta virkaan nimitettiin kuitenkin Lapväärtissä ja Uudessakaarlepyyssä kappalaisena toiminut Gregorius Bartholdi Raumannus. Kesällä 1654 käräjätuvassa julkistettiin kuninkaallisen majesteetin, kreivin ja tuomiokapitulin yhteinen valtakirja, jossa myönnettiin Raumannukselle oikeus kirkkoherran virkaan.²¹³ Erkki Lehtinen on todennut, että Raumannuksen virkaan tulon ajoittuminen juuri kreivikunta-ajan alkupuolelle ei varmasti ole lisännyt pitäjäläisten suopeutta häntä kohtaan, koska kirkkoherraksi ei valittu heidän itsensä toivomaa, entuudestaan tuttua mies.²¹⁴

1660-luvun alussa Lapualla oltiin jälleen ilman pastoria. Kirkkoherra Raumannuksen kuoleman jälkeen seuraavaksi kirkkoherraksi oli ehdolla seitsemän miestä. Yksi ehdokkaista oli Raumannuksen lesken ensimmäisestä avioliitosta syntynyt poika Andreas Jacobi Neostadius, joka oli hankkinut kokemusta triviaalikoulun kollegana ja sotapappina. Toinen ehdokas oli Kauhajoen kappalainen Eskil Stutaeus.

---

²¹² Luukko 1945, 700; Laasonen 1991, 117. Papin valitsemisesta ks. Suolahti 1919, 54–57, 96–111 ja 121–127.

²¹³ LK 13.6.1654, nr8: 342; Koskimies 1908, 198; Lehtinen 1963, 278–279. Papinviran periytymisestä ks. Suolahti 1919, 71–75. Tuomiokapitulista esim. Karonen 2001, 244.

²¹⁴ Lehtinen 1963, 279.

Itsenäisesti virkaa hakivat Vaasassa opettajana toiminut Carolus Prochman, Mustasaaren kappalainen Peter Jesenhaus sekä Vöyrin kappalainen Kristian Wernberg. Kreivikunnan hopmanni Juhana Forsman sekaantui myös papin valintaan ehdottamalla kirkkoherraksi lankoaan, Kemin kappalaista, Canutus Magni Gammalia. Hopmanni perusteli kreivin kamreerille ehdotustaan sillä, että pitäjällä vallitsi suurta omavaltaisuutta, joten sinne tarvittaisiin sellainen hengellinen esimies, joka pitäisi paikallisyhteisön tiukemmin kurissa ja siten mahdollistaisi maallisten viranomaisten toiminnan ilman ylimääräisiä häiriöitä. Edellä mainittujen ehdokkaiden lisäksi pitäjäläiset itse halusivat ilmaista mielipiteensä ja lähestyivät ”salaa” tuomiokapitulia. Lapualaiset esittivät pitäjänsinetillä vahvistetulla kirjeellä haluavansa kirkkoherrakseen Gabriel Gronoviuksen. Tällainen pitäjäläisten itsenäinen toiminta ei hopmanni Juhana Forsmania näemmä innostanut, koska hän päätyi käräjillä valittamaan asiasta.²¹⁵

Maaliskuussa 1661 kreivin virkamies Juhana Forsman tiedusteli lautakunnalta syytä siihen, miksi he olivat sivuuttaneet hänen kreivillisen armonsa, eivätkä siten olleet pyytäneet neuvoa häneltä, vaan olivat lähettäneet itsenäisesti tuomiokapitulille pitäjänsinetillä varustetun kirjeen ja anoneet siinä kirkkoherrakseen kappalaistaan Gabriel Gronoviusta. Forsman vaati käräjillä julkistamaan niiden henkilöiden nimet, jotka olivat uskaltaneet tuolla tavoin käyttämään pitäjän sinettiä. Lautamiehet tunnustivat käyttäneensä sinettiä yhdessä kaikkien yksimielisellä päätöksellä. Tämän yhteistoiminnan vuoksi ketään ei voitu asettaa syytteeseen omavaltaisesta sinetin käyttämisestä. Pitäjäläisten omatoimisuudesta huolimatta tälläkään kertaa kirkkoherraksi ei valittu Gabriel Gronoviusta, vaan viran sai tuomiokapitulin kannattama Carolus Prochman.²¹⁶

---

²¹⁵ Koskimies 1908, 131 ja 199–200; Jokipii 1960, 131; Lehtinen 1963, 163 ja 280–281; Luukko 1945, 335 ja 702–703. Pitäjänsinettiä käytettiin asiakirjojen virallisuuden vahvistamiseen, ks. esim. Jokipii 1960, 39–41.

²¹⁶ LK 1.3.1661, ss1: 146; Jokipii 1960, 40 ja 131.

2.5.2 Pappeihin kohdistuneet syytökset

Lapuan pitäjän papisto esiintyi käräjillä myös syytetyn roolissa. Tosin tällaiset tapaukset olivat tutkimusajanjaksolla kovin harvinaisia.²¹⁷ Se, että paikallinen rahvas on uskaltanut esittämään papeistaan huhuja, valituksia ja syytöksiä kertoo siitä, että papiston ja talonpoikien välinen vuorovaikutus on ollut kaksisuuntaista. Pitäjän sielunpaimenista ei ole muodostunut niin merkittävää, talonpoikaisrahvaasta erillään olevaa, ”yläluokkaa” etteikö heistä vastaan olisi uskallettu esittää herjauksia ja huhupuheita.

Keväällä 1655 oikeuden eteen kutsuttiin alanurmolainen Matti Prusinpoika, jonka oli kuultu sanovan Yrjänä Simonpojalle, että kappalainen herra Johan oli puuhailut hänen tyttärensä, Anna Yrjänäntyttären, kanssa (*skulle hafwa haft beställa medh hans dotter*). Asian todenperäisyyttä selvitettäessä Matti kertoi kuulleensa sellaista kirkonkyläläiseltä Marketta Jaakontyttäreltä. Kukaan kärjäkäsittelyä seuranneista ei kuitenkaan voinut vakuuttaa Matin puolesta, että Marketta olisi moista puhunut. Sitä vastoin muutama todistaja esitti, että Matti itse oli sellaista sanonut. Koska Matti Prusinpoika ei pystynyt esittämään vastatodisteita, niin oikeus tuomitsi hänet 40 markan sakkoon ja vapautti herra Johanin ja Anna Yrjänäntyttären huhutusta syytöksestä.²¹⁸

Tapauksessa oli ilmeisesti siis kyse perättömästä huhusta, jolla oli tarkoitus horjuttaa kappalaisen mainetta ja kunniaa. 1600-luvulla käsiteltiin oikeudessa kohtuullisen paljon tapauksia, joissa huhujen tai perättömien ilmiantojen perusteella herjattiin jotakuta syyllistymisestä sopimattomaan toimintaan. Tällaisissa tapauksissa oli aina tärkeää pyrkiä selvittämään puheiden alkuperäinen esittäjä, koska hänellä oli

---

²¹⁷ Ks. liite 3.

²¹⁸ LK 2.–4.4.1655, rr9: 21 (115). Därföre emädhen Matz Brusiusson hadhe inga beskedh medh sigh till denna beskylningh, ny heller wiste sin sagusman, dy fälttes Matz till saak 40 marker efter 20 capl. i Tingh: B. efter samptlige nämbdmans sententz och doom. Och Her Johan medh pygan Anna Jöransdotter sadhes frya. Esko M. Laine (1995, 160.) on todennut, että talonpoikaisrahvaalle ominaiset esiaviolliset tai avioliiton ulkopuoliset sukupuoli-suhteet olivat 1600-luvulla papiston keskuudessa harvinaisia.

luonnollisesti vastuu puheidensa totuudellisuudesta.²¹⁹ Jokiahon mukaan suurin osa kunnianloukkausjutuista koski aiheettomia syytöksiä aviorikokseen tai varkauteen.²²⁰ Huhupuhe kappalaisen syyllistymisestä ilmeisesti sukupuoliseen kanssakäymiseen talonpojan tyttären kanssa on käsitelty käräjillä yllättävän ”kevyesti”. Teko, mihin kappalaisen oli huhuttu syyllistyneen, ilmaistaan pöytäkirjassa kovin yleisellä tasolla häveliäästi ja epämääräisesti, ilman, että eksplisiittisesti olisi kerrottu, mitä todella epäiltiin tapahtuneen. Toki Matin rangaistukseksi saama 40 markan sakko ei ollut tuolloin pieni summa, mutta odotin, että tällaisen tapauksen käsittelyssä itse pappi olisi ollut aktiivisemmin puolustamassa omaa kunniaansa.

Samoilla käräjillä käsiteltiin toistakin tapausta, joka liittyi Kauhavan kappalaisen kunniaan. Kappalainen reagoi itseään kohtaan esitettyihin pilkkasanoihin vetämällä asian käräjille. Herra Johan nimittäin haastoi Yrjänä Erkinpojan oikeuteen muutamista jumalanpilkkasanoista, jotka Yrjänä oli hänelle osoittanut. Kappalainen vaati tutkittavaksi, voiko häneen moisia pilkkasanoja kohdistaa. Oikeus päätti kuitenkin siirtää asian korkea-arvoisen piispan päätettäväksi.²²¹ Kunnian loukkaaminen vaati aina jonkinlaista puolustautumista tai vastaamista takaisin. Jos loukkaaviin sanoihin tai tekoihin ei reagoinut mitenkään, niin se nähtiin helposti yksilön omana tunnustuksena ja siten hän saattoi menettää maineensa koko yhteisön silmissä.²²²

Elokuussa 1657 Kruununkylän rovasti Jaakko Brenner puolestaan esitti pitkähkön valituslistan, jonka kauhavalaiset olivat tehneet edellisenä talvena kappalaisestaan, Johannes Walleniuksesta. Valitukset kuulutettiin ja merkittiin ylös. Ensimmäisenä kerrottiin, että kappalainen oli jouluaamuna soittanut lehmänkellolla seurakuntalaiset kirkkoon. Herra Johan ei myöntänyt tekoa, vaan kertoi antaneensa renkinsä soittaa lehmänkellolla kutsun kirkkoon jouluaamuna. Kappalainen puolustautui tehneensä näin, koska kauhavalaisilla ei ollut kenelläkään kelloa. Seuraavaksi Walleniusta vastaan esitettiin syytös, että hän olisi sulkenut Mikko Markunpojan miniän pois

²¹⁹ Eilola 2003b, 128 ja 145; Einonen 2003, 82–83.

²²⁰ Jokiaho 2000, 137–138.

²²¹ LK 2.–4.4.1655, nr9: 24 (117v).

²²² Jokiaho 2000, 139–140. Ks. myös Vilkuna 2000, passim.

ehtoolliselta siitä syystä, että tällä oli morsiusukkapari maksamatta eikä nainen osannut kristinopin kappaleita riittävän hyvin. Lautamiehet Tuomas Erkinpoika ja Iisak Ollinpoika todistivat kappalaisen tueksi, että herra Johannes oli jättänyt kyseisen naisen pois synninpäästöstä sen takia, että nainen ei ollut maksanut kappalaiselle kuuluvia kymmenyksiä.²²³

Kesäkäräjillä 1657 esitetyn syyteryöpyn kolmantena kohtana kerrottiin, että herra Johannes oli lyönyt erästä paimentyttöä, Kerttu Erkintytärtä, koska tämä oli kerran erehtynyt ajamaan karjansa kappalaisen niityn poikki. Kerrottiin, että Kertun emäntä, Matti Joosepin vaimo, oli ollut mukana etsimässä hajallaan herra Johanneksen mailla ollutta karjaa. Tämän tapauksen takia herra Johan oli sitten jättänyt niin emännän kuin paimentytönkin pois ehtoolliselta. Lisäksi kerrottiin, että herra Johan oli ilmiantanut naiset siitä, että he olivat käyttäneet hänestä sopimatonta kieltä kirkonmäellä. Kappalainen ei pystynyt käräjillä kuitenkaan todistamaan paimentytön sanoneen muuta kuin: ”*Kaikij minä ollen papelle muith tehnut paidzi sittä ychtä*”. Neljäs kappalaista kohtaan esitetty syytös koski sitä, että herra Johannes oli antanut liikanimiä seurakuntalaisilleen ja kutsunut mm. Tapani Pelkoista ”näkkitaudiksi” siksi, että hänellä oli huono näkö.²²⁴

Samoilla käräjillä Walleniusta kohtaan esitettyjen valitusten perään jatkoi vielä pitäjäläinen Kalle Paulinpoika kertoen, että jos herra Johan ei saanut niin isoja ja hyviä vero-osuuksia tai niin paljon viljaa kuin halusi, niin kappalainen kosti heittämällä lihan koirille ja viljan sioille. Tällaista väitettä Wallenius ei suostunut tunnustamaan. Kappalainen kertoi, että liha oli ollut suolaamatonta ja että hän oli heittänyt viljaa säkistä mutaiselle pihamaalle vain sen takia, että hän ei ollut saanut niin paljon kuin hän vaati. Tämän Yrjänä Matinpoika todisti pitävän paikkaansa.²²⁵

Johannes Walleniusta kohtaan elokuussa 1657 esitetyn syyteryppään käsittely jäi kuitenkin tuossa kärjäistunnossa oikeastaan vain toteamisen tasolle. Minkäänlaista oikeudellista päätöstä ei asioista ole kirjattu, mutta toisaalta kaikkiin tapauksiin

²²³ LK 13.–14.8.1657, rr10: 67v; Luukko 1945, 710–711.

²²⁴ LK 13.–14.8.1657, rr10: 67v–67.

²²⁵ LK 13.–14.8.1657, rr10: 67–68v.

kappalainen pystyi esittämään pätevän puolustuksen, joten häntä ei siten voitu mistään tuomitakkaan. Elokuun käräjillä käsiteltiin myös kappalaisen ja kirkkoherran välistä sanaharkkaa, joka oli lopulta äitynyt fyysiseksi tappeluksi.²²⁶

Myös Lapuan kirkonkylän kappalaista, Gabriel Gronoviusta, vastaan esitti eräs talonpojista epämääräisiä syytöksiä. Syksyllä 1667 Gronovius toi pitäjäläisten tietoon, että hän oli ollut juhannuksen jälkeen naapurinsa Martti Pertunpojan häissä vieraana. Kesken juhlahumun toinen naapurismies, Yrjänä Matinpoika Krouvari, oli alkanut soittaa suutaan sielunpaimenelle niin kovasti, että herra Gabrielin oli ollut pakko poistua paikalta Yrjänän uhkarohkeiden puheiden vuoksi. Yrjänä oli sanonut: ”*Sina pappi sarnat pärkelain woihmast*”. Muutakin Yrjänä oli kappalaisesta nurissut Gabrielin poistuttua juhlapaikalta. Oikeuden edessä herra Gabriel vaati äänekkäästi, että Yrjänää tulisi rangaista tuollaisista raskaista syytöksistä tai tämän tulisi todistaa ne laillisesti ja jos hän ei sitä tee, niin varoitukseksi miestä pitäisi sakottaa.

Yrjänä Matinpoika ei pystynyt kieltämään sanomisiaan, koska lautamies Sigfridh Tuomaanpoika todisti hänen syyllistyneen suunsoittoon. Ilmeisesti lievemmän tuomion toivossa, Yrjänä yritti kuitenkin käräjillä selitellä sanojaan. Hän kertoi menneensä edellisenä juhannuksena muutaman muun miehen kanssa kirkkoon saarnan aikana, jolloin herra Gabriel oli julistanut: ”kirottuja ovat sinun sisään ja ulos tulemisesi”. Yrjänä oli käsittänyt tämän kappalaisen lausahduksen kohdistuvan itseensä. Seurakuntalaiset todistivat kuitenkin yksimielisesti, että kappalainen ei ollut sellaista sanomisillaan tarkoittanut, vaan hänen esittämänsä kirous oli koskenut niitä, jotka eivät olleet kuuliaisia Herran lakeja kohtaan. Kun Yrjänä ei voinut tätä lausahdusta käyttää kappalaista vastaan, niin hän lisäsi puolustukseensa sen, että sopimattomat puheet häissä johtuivat hänen päihtymyksestään ja siten anoi nöyrästi anteeksiantoa. Lopulta kappalainen myöntyi Yrjänän aneluun, mutta vaati kuitenkin oikeudelta päätöstä asialle. Lopulta päädyttiin siihen, että koska Yrjänä Matinpoika todisteiden ja oman tunnustuksensa nojalla oli hyökännyt ja vahingoittanut kappalaisen viranhoitamista, eikä pystynyt esittämään minkäänlaisia todisteita

---

²²⁶ Ks. luku 3.2.

puheilleen ja koska koko seurakunta yhdessä pastorin kanssa vannoi herra Gabrielin vapaaksi herjaamisesta, niin Yrjänä tuli tuomita sakkoihin. Lisäksi tapauksesta päätettiin pyytää lausunto korkea-arvoiselta kuninkaalliselta hovioikeudelta.²²⁷

Kunnioituksen puutetta huhujen levittämisen muodossa esiintyi myös kirkkoherraa kohtaan. Lokakuussa 1668 kirkkoherra Prochman ilmiantoi oikeudelle naarasluomalaisen Erkki Kunnarin, joka oli levittänyt pitäjällä huhuja, että kirkkoherra olisi edellisenä kesänä Vaasassa pidetyssä kuninkaallisen komission tarkastuksessa otettu pois virasta ja määrätty lukkariksi. Erkki ei myöntänyt huhujen levittämistä, mutta tunnusti, että kyseisen asian oli hänelle joku kertonut. Erkki ei kuitenkaan pystynyt esittämään todisteita väittämästään, joten hän päätyi pyytämään anteeksi antoa. Pastori oli tiukkana ja totesi, että hän ei tuollaisia puheita anna anteeksi, vaan halusi asialle oikeuden päätöksen. Erkki Kunnari tuomittiin lopulta 40 markan sakkoon valheiden ja perättömien puheiden vuoksi.²²⁸ Kirkkoherra toi asian luonnollisesti käräjille, koska näin hän pystyi puhdistumaan syytöksistä ja osoittamaan huhupuheet perättömiksi. Mutta mikä ajoi Erkki Kunnarin moisiin puheisiin kirkkoherrasta? Tämä tapaus on hyvä osoitus siitä, kuinka joissain käräjätapauksissa asia kirjattiin harmillisen lyhyesti ja ilman taustatietoja, jolloin tapauksen taustat ja syyt jäävät vain arvailujen varaan.

2.5.3 Kirkkoherran roolit talonpoikien vastarinnassa

Lapuan pitäjää koskeissa historiateoksissa kerrotaan, että Kaarleporin kreivikunta-aikana pitäjäläisten ja maallisen esivallan (kruunun ja kreivin virkamiesten) välillä oli usein erilaista kannausta.²²⁹ Pappien osallisuus tällaisiin tapahtumiin ei kuitenkaan tule kovinkaan hyvin ilmi käräjäpöytäkirja-aineistosta. Muutamissa tapauksissa kirkkoherra Prochman on joutunut osalliseksi muutaman aktiivisen

---

²²⁷ LK 7.–10.10.1667, ss1: 37–39; Luukko 1945, 735; Airas–Pihlajaniemi 2004, 58. Vastaavanlainen häājuhlan yhteydessä tapahtunut pappiin kohdistettu solvailu erinäisin haukkumasanoin tapahtui esimerkiksi Ilmajoella vuonna 1674 (Pihlajaniemi–Piirto–Airas 2003, 21–22.). Kunnianloukkauksesta syytetyn puolustautumisesta ks. esim. Einonen 2003, 95–96.

²²⁸ LK 17.10, 19.–21.10.1668, ss2: 17–18; Lehtinen 1963, 283.

²²⁹ Ks. Luukko 1945, 606–631; Lehtinen 1963, 224–250; Jokipii 1960, 209–216; Katajala 2002, 355–365.

pitäjäläisen vastarintatoimintaan.²³⁰ Seuraavassa käsittelen lyhyesti niitä kärjätilanteita, joissa kirkkoherra on mainittu pitäjäläisten ja kreivin virkamiesten välisissä kahnauksissa.

Kirkkoherra Prochman ajautui henkilökohtaisten kärjäjuttujensa lisäksi monimutkaisiin kanssakäymistilanteisiin muutaman pitäjän ”aktiivisen” talonpojan kanssa. Näistä erityisesti kahdella varakkaalla isännällä, Heikki Vakkurilla ja Heikki Hyytiäisellä näyttää olleen tavoitteena toimia Lapuan pitäjäläisten edustajina suoraan kreiville ja siten syrjäyttää paikalliset virkamiehet. Molempien miesten toimien taustalla on nähtävissä suuttuminen yksityisissä kärjäasioissaan kokemiinsa vääryyksiin. Vakkuri päätyi keräämään pitäjältä pitkän valituslistan, jossa syyteltiin Lapuan virkamiehiä monenlaisista asioista. Hyytiäinen puolestaan riitautui ensin kirkkoherran kanssa ja siitä suivaantuneena hänkin päätti kerätä pitäjäläisiltä valituksia kirkkoherrastaan ja saattaa ne kreivin tietoon. Lisäksi Hyytiäinen otti tavoitteekseen edistää Kuortaneen kappelikunnan itsenäistymistä.²³¹

Vuoden 1664 alussa kirkkoherra Carolus Prochman esitti kärjillä todistuskirjelmän, jonka olivat 2.11.1663 allekirjoittaneet lautamiehet Antti Markunpoika ja Elias Erkinpoika. Kirjelmä käsitteli Uudenkaarlepyyn pitäjältä lähtöisin olevan Heikki Vakkurin kiertelyä Lapualla yhdessä Uudenkaarlepyyn kaupunginkirjurin pojan, Hannu Niilonpoika Carlingin, kanssa. Kirjelmässä todettiin, että Vakkuri ja kirjurinaan toiminut Hannu olivat esiintyneet pitäjällä korkea-arvoisen kreivin palvelusmiehinä ja ilmaisseet tehtävänänsä olevan kerätä pitäjäläisiltä valituksia mm. pitäjän kirkkoherrasta ja hopmannista. Erityisesti Hannu Niilonpoika oli ilmoittanut haluavansa tarkistaa kirkkoherran keräämän lehmivoin suuruutta ja saatavien keräystilanteisiin liittyviä kirkkoherran kyydityksiä paikasta toiseen. Miehet olivat

---

²³⁰ Esim. Kimmo Katajala (1994 ja 2002) on tutkinut talonpoikien kapinointia Karjalassa 1600-luvun lopulla. Hän on tarkastellut myös paikallisen papiston ja porvariston rooleja talonpoikaiskapinoiden yhteydessä. Käkisalmen läänin talonpoikien toiminnassa on paljon yhtäläisyyksiä Lapuan muutaman aktiivisen talonpojan toimintaan.

²³¹ Vakkurin ja Hyytiäisen moninaisista toimista Lapualla: Luukko 1945, 606–625; Lehtinen 1963, 281–283; Katajala 2002, 359–365. Vakkurin ja Hyytiäisen toimia käsiteltiin useilla Lapuan kärjillä. Olen huomioinut niistä vain ne tapaukset, joissa pitäjän papisto tulee jotenkin esille. Kuortaneen kappelikunnan itsenäistymistavoitteita koskevia asioita ei ole käsitelty lainkaan Lapuan kärjillä.

kyselleet pitäjäläisiltä myös, kuinka paljon he vuosittain suorittavat erilaisia maksuja kreivin paikallisille virkamiehille ja papeille. Vastauksen kuullessaan Vakkuri oli kirjurinsa kanssa väittänyt, että kreivi ei oikeasti kerää niin suuria maksuja. Tällaista häiritsevää käytöstä Heikki Vakkuri ja Hannu Niilonpoika olivat harjoittaneet Kauhavan kappeliseurakunnan lisäksi koko pitäjällä ja kyselyillään sekoittaneet talonpoikien päitä. Käräjöpöytäkirjassa kerrotaan myös kuinka miesten tullessaan Kuortaneen kappelikuntaan, kappalainen Elias Hällfast oli tavannut heidät tiellä ja tiedustellut miesten matkakohdetta. Miehet olivat kertoneet matkaavansa kylälle keräämään arvioita herra Eliaksesta.²³²

Kärjäkäsitelyssä tiedusteltiin pitäjäläisiltä, olivatko Vakkuri ja Hannu Niilonpoika esiintyneet kuten esitettiin. Tähän kärjärahvas vastasi myöntävästi. Lisäksi pitäjäläiset kertoivat, miehet olivat saaneet heiltä rahaa ja viljaa, jotta voisivat viedä keräämänsä valitukset Tukholmaan ja tavata siellä hänen kreivillisen armonsa. Pöytäkirjasta ei käy ilmi, olivatko Heikki Vakkuri ja Hannu Niilonpoika käräjillä läsnä. Mitään loppupäätöstä tai tuomioita ei istunnossa miehiä vastaan esitetty. Kreivin virkamies Juhana Forsman ilmoitti lopulta, että asiasta järjestettäisiin ylimääräiset käräjät Uudessakaarlepyyssä, jonne Vakkurin kumppaneineen velvoitettiin osallistumaan.²³³

Heikki Vakkurin ja Hannu Niilonpojan tapauksen käsittely ei kirkkoherran osalta jatku Lapuan käräjillä. Sen sijaan syksyllä 1664 Prochman valitti eräästä Kuortaneen isännästä. Kirkkoherra kertoi Heikki Hyytiäisen syytelleen häntä ja muutamia kuninkaallisen kreivin palvelusmiehiä monenlaisista asioista. Kirkkoherran esittämiä valituskohteita ei voitu kirjata, koska Hyytiäinen ei suostunut saapumaan oikeuteen. Hyytiäinen ilmoitti kolmen lautamiehen välityksellä saapuvansa käräjille vasta, kun puolueettomat miehet suorittaisivat asiassa tarkastuksen. Mainettaan ja kunniaansa varjeleva kirkkoherra kääntyi kärjärahvaan puoleen ja kysyi, olivatko he Hyytiäisen kanssa samaa mieltä tämän kreiville esittämistä syyöksistä. Pitäjäläiset vastasivat, että he olivat samaa mieltä vain siitä, että Hyytiäisen tulisi anoa kreiviltä

²³² LK 10.–12.1.1664, ss1: 545. Vrt. Katajala 1994, 282–283.

²³³ LK 10.–12.1.1664, ss1:545–546. Ks. Jokipii 1956, 90–91.

kymmenysvoin perimisen lopettamista. Lisäksi todettiin, että kirkkoherralla oli tapana käyttää ”isoa mittaa” kymmenysviljaa kantaessaan. Muuhun kärjärahvas ei halunnut sitoutua; Hyytiäinen saisi itse vastata sanomisistaan.²³⁴

Samoilla käräjillä kirkkoherra totesi, että hänen oli väitetty antaneen pitäjän sinetin hopmanni Juhana Forsmanille ilman pitäjäläisten lupaa. Kärjärahvaalta kysyttiin tiukasti, kuka pystyisi todistamaan väitteen todeksi. Lapualaisten yhteinen vastaus oli, että syyte oli väärä ja että he eivät epäilleet kirkkoherraansa sellaisesta asiasta. Tässä yhteydessä myös hopmanni astui oikeuden eteen ja tiedusteli läsnäolijoilta jyvistä ja päivätyörahoista, joita Heikki Hyytiäinen oli väittänyt hopmannin kantavan liikaa. Kärjäväki kielsi tällaista tapahtuneen ja vapautti Forsmanin syytöksistä. Sellaisia puheita jyvistä ja rahoista oli rahvaan mukaan esittänyt pitäjänkirjuri Mikko Pietarinpoika, joka saisi itse vastata puheistaan.²³⁵

Kirkkoherran Hyytiäiseen kohdistamien syytösten jatkokäsittelyjä ei Lapuan kärjäpöytäkirjoista löydy. Neljän vuoden kuluttua, syksyllä 1668 kirkkoherra saapui kuitenkin jälleen käräjille Heikki Hyytiäisen vuoksi. Kirkkoherra kertoi, että Hyytiäinen ja alanurmolainen Prusi Ilkka olivat edellisenä vuonna ryöstäneet Kauhavan kappelin vaivaistukin rahat. Miesten tarkoituksena oli matkata Tukholmaan esittämään suoraan korkea-arvoisen kreivin virkamiehille valituksia pitäjällä mukamas vallitsevista levottomuuksista, joiden syypääksi nimettiin kirkkoherra Prochman. Kirkkoherra vaati asian selvittämistä, mutta turhaan, sillä kumpikaan syytetyistä miehistä ei ilmaantunut oikeuteen: Hyytiäisen kerrottiin karanneen Savoona ja Ilkan piiloutuneen metsään.²³⁶

---

²³⁴ LK 25.–27.10.1664, ss1: 597–598v (11–12). Heikki Hyytiäisestä käytetään Lapuan historiakirjoissa myös sukunimeä Hyttinen, esim. Klemetti 1932, 114–117. Katajalan (2002, 177.) mukaan talonpojilla oli yleisesti tapana esittää kuninkaalle tai muulle paikallisyhteisön ulkopuoliselle esivallan edustajalle valituksia ja anomuksia erityisesti verotukseen liittyen. Valitusten merkityksestä ks. myös Einonen 2005, 140–143.

²³⁵ LK 25.–27.10.1664, ss1: 597–598v (11–12); Koskimies 1908, 139–140; Lehtinen 1963, 163 ja 282–283.

²³⁶ LK 17.10., 19.–21.10.1668, ss2: 15; Koskimies 1908, 140; Lehtinen 1963, 283. Tämänkään tapauksen lopullinen päätös ei tule ilmi tutkimusaineistostani eikä siitä ole mainintoja Lapuan historiaa käsittelevissä teoksissakaan.

Vuoden 1668 syyskäräjien aikana Prochman palasi vielä pitäjän sinetin luvattomaan käyttöön. Kirkkoherra totesi, että jotkut pitäjäläiset olivat epäilleet hänen käyttäneen pitäjänsinettiä väärin ja siten asiasta esiintyi epäselvyyttä. Sinetti tuotiinkin nyt käräjäpöydälle, josta se käräjärahvaan ja lautakunnan läsnä ollessa laitettiin kirkonarkkuun. Arkun säilyttämisestä vastasi kirkkoherra ja siihen oli kolme avainta: yksi vanhimmalla lautamiehellä, toinen kirkon kuudennusmiehillä ja kolmas kirkkoherralla.²³⁷

Kirkkoherra ei näiden 1660-luvun tapahtumien seurauksena ajautunut sen suurempiin ongelmiin pitäjäläisten kanssa, koska muita syytöksiä kirkkoherraa kohtaan ei ole esitetty eikä kirkkoherraa ole tuomittu mistään rikkeistä. Paikallisyhteisön ja kirkkoherran välisten suhteiden toimivuudesta kertoo sekin, että pitäjäläiset olivat rohkeasti pyytäneet kirkkoherraltaan lainaksi rahaa, jotta he pystyisivät lähettämään erään pitäjäläisen anomaan kreiviltä verohuojennusta. Velan takaisinmaksu sen sijaan tuotti ongelmia, koska kevään 1670 käräjäpöytäkirjaan merkittiin kirkkoherran vaatineen pitäjäläisiään maksamaan hänelle velkansa. Kirkkoherra kertoi, että Lapualla vallinneen suuren köyhyyden ja puutteen vuoksi oli ollut pakko lähettää eräs pitäjäläinen korkea-arvoisen kreivi Klaus Tottin luokse Tukholmaan anomaan nöyrästi häneltä apua toimeentuloon sekä mahdollisuutta veronhuojennukseen, koska lapualaiset eivät sellaisessa hätätilanteessa pystyneet suorittamaan verojaan. Niinpä muutamat pitäjän edustajat, erityisesti Sigfridh Mikonpoika, olivat pyytäneet kirkkoherraa lainamaan tämän matkan kustannuksiin 30 taalaria kuparirahaa, jonka kirkkoherra oli hyväntahtoisesti tehnyt. Sigfridh Mikonpoika tunnusti asian käräjillä. Oikeus tuomitsi Sigfridh Mikonpojan muiden osallisten kanssa antamaan kyseiset 30 taalaria takaisin kirkkoherralle ja keräämään maksun pitäjänmiehiltä tai muilta asianosaisilta.²³⁸

Heikki Vakkuria ja Heikki Hyytiäistä koskeneiden tapausten lisäksi kirkkoherra Prochman ajautui monimutkaiseen kanssakäymiseen pitäjänkirjuri Mikko

²³⁷ LK 17.10., 19.–21.10.1668, ss2: 16; Luukko 1945, 335; Lehtinen 1963, 162–163. Ks. myös Jokipii 1960, 39–41.

²³⁸ LK 5.3., 7.–8.3.1670, ss2: 5v.; Koskimies 1908, 133; Lehtinen 1963, 283. Ks. myös Katajala 1994, 297 ja 300; Laine 1995, 164; Karonen 2001, 260.

Pietarinpojan ja hopmanni Forsmanin kanssa. Vuonna 1661 kreivi Klaus Tott nimitti Lapuan pitäjänkirjuriksi Mikko Pietarinpojan ja myönsi tälle normaalia laajemmat toimivaltuudet. Armas Luukko kertoo uumajalaisen Mikon tulleen Lapuan pitäjälle vastoin talonpoikien tahtoa eli nimittämisessä oli loukattu pitäjäläisten itsehallinto-oikeuksia. Tämä johtikin pian siihen, että Mikko Pietarinpoika sai osansa talonpoikien kreivin virkamiehiin osoittamasta vastentahtoisuudesta ja häntä kohtaan esitettiin erilaisia syytöksiä virkatoimiensa laittomuuksista. Vuosina 1663–1664 lapualaiset yrittivät saada Mikon erotetuksi ja toisen henkilön hänen tilalleen, mutta eivät siinä onnistuneet.²³⁹ Mikko Pietarinpoika ajautui jostain syystä riitoihin myös kirkkoherra Prochmanin ja hopmanni Forsmanin kanssa. Helmikuussa 1672 Juhana Forsman nimittäin valitti, että pitäjänkirjuri Mikko Pietarinpoika oli joulukuussa 1671 haukkunut häntä Lapuan pappilassa ja esittänyt hänestä häpeällisiä syytöksiä. Forsman vaati käräjillä ensin, että kirkkoherra Carolus Prochman todistaisi pitäjänkirjurin sopimattomat puheet. Kirkkoherra vastasi kuitenkin, että hän ei ollut itse suoraan kuullut mitään, vaan oli saanut muilta tietää, että Mikko oli väittänyt hopmannin syyllistyneen huoruuteen. Kirkkoherran vaimo oli kuullut Mikon puheet ja varoittanut häntä ajautumasta Heikki Vakkurin kaltaisiin tekoihin.²⁴⁰

Mikko Pietarinpoika ei tästä varoituksesta kuitenkaan piitannut, vaan oli käsenyt ruustinnan painua sinne, minne hänen jalkansa kantaisivat (*swarade henne toga den som sin foot stiger till baaka.*). Tässä vaiheessa kirkkoherra oli puuttunut pitäjänkirjurin puheisiin komentamalla Mikkoa häpeämään sanojaan. Kärjäkäsitelyssä todettiin Mikon puhuneen pitäjän papeistakin sopimattomasti. Vuoden 1670 käräjien jälkeen pitäjänkirjuri oli nimittäin tokaissut Juhana Forsmanin vaimolle, että käräjillä ei tapahtunut ”mitään muuta kuin, että häijyt papit kilpailivat jatkuvasti talonpoikiaan vastaan” (*intz annat, uthan den elaka prästen täflar altidhens sina bönder*). Hopmanni Forsman vaatikin nyt, että Mikkoa pitäisi sakottaa esittämistään perättömistä puheista. Pitäjänkirjuri ei suostunut myöntämään häneen kohdistettuja syytöksiä,

²³⁹ Luukko 1945, 327–328; Jokipii 1956, 144; Lehtinen 1963, 174–176.

²⁴⁰ LK 7.–10.2.1672, ss2: 8 (Michel, Michell kastar bort sådat, achter eder för Wackurens fared; Mikko elä syytä tuollaisesta, varo joutumasta Vakkurin tielle); Luukko 1945, 328; Lehtinen 1963, 174–175.

vaan vannoi, että kirkkoherra oli itse keksinyt kaiken. Tälle perusteeksi Mikko esitti, että kun kirkkoherra oli hakenut kreivi Klaus Tottilta verovapautta Hannulan talolle, niin Mikolta oli silloin virkatehtäviensä mukaisesti tiedusteltu, oliko Hannulan talo ollut autiona vai ei. Mikko oli vastannut, että Hannulan taloa kuului verottaa. Kun kirkkoherra oli saanut tietää Mikon vastauksen, niin hän oli luvannut kostaa Mikolle. Todistajakseen Mikko Pietarinpoika esitti Hannu Mikonpojan, joka ei kuitenkaan ollut käräjillä läsnä. Kirkkoherra pysyi tiukasti omassa lausunnossaan. Niinpä käräjillä todettiin, että asiasta ei pystyttäisi tekemään minkäänlaista päätöstä, vaan asia siirrettäisiin korkea-arvoiselle kuninkaalliselle hovioikeudelle tutkittavaksi ja päätettäväksi.²⁴¹

Seuraavana keväänä käräjillä käsiteltiin taas pitäjänkirjuria koskevaa tapausta. Oudosti Juhana Forsman tiedusteli kärjärahvaalta, että olivatko he kutsuneet Mikko Pietarinpojan pitäjänkirjurikseen.²⁴² Hopmanni kertoi kuulleensa kirkkoherralta, että Mikon valinta oli tapahtunut kirkkoherran ja pitäjäläisten tietämättä. Mikko itse kertoi kuitenkin, että pitäjänmiehet yhdessä kirkkoherransa kanssa olivat esittäneet pappilassa hänelle kutsun pitäjänkirjuriksi ja antaneet siitä hänelle pitäjänsinetillä vahvistetun todistuksen. Todistajaksi ilmoittautui kruunun nimismies Juhani Martinpoika, joka kertoi, että pitäjän miehet todellakin olivat yhteisellä päätöksellä antaneet pappilassa, lautamiesten ja kirkkoherran läsnä ollessa, Mikolle suostumuskirjeen, johon kirkkoherra oli itse painanut vahvistusleiman. Lautakunta ja kärjärahvas todistivat tämän yksimielisesti.²⁴³

Näiden selvittelyiden jälkeen kirkkoherra Prochman oli siis siinä tilanteessa, että hänen pitäisi tunnustaa Forsmanille olleensa mukana vahvistamassa Mikko Pietarinpojan valtakirjaa. Kirkkoherran mahdollista tunnustusta ei kuitenkaan ole pöytäkirjaan merkitty. Asian suhteen ei käräjillä tehty mitään ratkaisua. Lopuksi todettiin vain, että korkea-arvoinen kreivi on aikeissa pitää jonkinlaisen tarkastuksen

²⁴¹ LK 7.–10.2.1672, ss2: 8–9v; Koskimies 1908, 137; Luukko 1945, 328; Lehtinen 1963, 174–175.

²⁴² Erkki Lehtinen on todennut tapaukseen liittyen, että ilmeisesti lapualaiset eivät olleet pitäneet Mikkoa virallisesti pitäjänkirjurinaan ennen kuin olivat tehneet asiasta yhteisen päätöksen. Lehtisen mukaan Mikko on tehnyt pitäjänkirjurivalankin vasta vuonna 1679. Lehtinen 1963, 176.

²⁴³ LK 3.–6.3.1673, ss3: 15v; Lehtinen 1963, 165.

Kaarleporin kreivikunnan virkamiehistä, joten tämäkin asia päätettiin siirtää siinä yhteydessä tutkittavaksi. Oikeus katsoi kuitenkin tarpeelliseksi kieltää tapauksen asianosaisia 40 markan uhkasakolla häiritsemästä tai solvailemasta toisiaan.²⁴⁴ Tämä kirkkoherran, hopmannin, pitäjäläisten ja pitäjänkirjurin välinen tapahtumaketju osoittaa sen, kuinka monitahoista kanssakäymistä 1600-luvun maaseutupitäjälläkin saattoi olla rahvaan, papiston ja maallisen esivallan välillä.

---

²⁴⁴ LK 3.-6.3.1673, ss3: 14v-15v; Koskimies 1908, 137-138; Lehtinen 1963, 175-176; Luukko 1945, 328.

3 Papiston horisontaaliset vuorovaikutussuhteet

3.1 Keskinäiset kahnaukset – sanaharkasta fyysiseen väkivaltaan

Pappissäädyn sisäiset erot olivat paikallisseurakunnissa jyrkimmät kirkkoherrojen ja kappalaisten välillä, ja heidän välinen sosiaalinen jännite purkautui satunnaisesti myös dramaattisessa muodossa. Useimmiten kärhämöinti kappalaisen ja kirkkoherran välillä aiheutui heidän taloudellisen eriarvoisuutensa vuoksi. Kirkkoherra ja kappalainen saattoivat joutua ”napit vastakkain” etenkin saatavien keräilyssä, koska kappalaisten taloudellinen asema oli huomattavasti heikompi kuin kirkkoherran. Väkivaltaan turvautuminen ei ole ollut 1600-luvulla Lapuankaan sielunpaimenille vierasta. Esimerkiksi vuonna 1629 pitäjän silloisten pappien keskinäisessä kahnauksessa heilui puukko ja muutamaa vuotta myöhemmin kappalainen löi kirkkoherraa lautasella päähän.²⁴⁵ Tutkimusajanjaksollanikin pitäjän kirkkoherra ja kappalainen ajautuivat aika ronskiin riitaan vuonna 1657, mikä johti lopulta Kauhavan kappalaisen erottamiseen virastaan. Miesten keskinäinen kärhämöinti oli ilmeisesti alkanut jo pari vuotta aiemmin eli lähes heti uuden kirkkoherran saavuttua Lapualle.

Kevään 1655 kärjätilaisuudessa käsiteltiin useita Kauhavan kappalaista, Johannes Walleniusta, koskevaa asiaa. Yhdessä tapauksessa hänen väitettiin puuhailleen sopimattomia erään talonpojan tyttären kanssa. Toisessa tapauksessa kappalainen valitti, että eräs pitäjäläinen niskuroi hänelle kuuluvien papinmaksujen suorittamisessa, ja kolmannessa jutussa herra Johannes syytti erään talonpojan kohdistaneen häneen pilkkasanoja.²⁴⁶ Lisäksi Wallenius valitti, että pitäjän kirkkoherra, Gregorius Raumannus, olisi lausunut hänestä muutamia törkeitä syytöksiä ja uhkauksia (*nogra grovlika beskylningar eller wytesordh*). Kärjäistunnossa todettiin, että vuonna 1650 annettujen pappisprivilegioiden mukaan asia tulisi antaa ensin tuomiokapitulin tietoon ja heidän päätöksensä julkistettaisiin aikanaan kärjäillä.

²⁴⁵ Ks. esim. Koskimies 1908, 196–197; Luukko 1945, 707–709; Lehtinen 1963, 277; Laine 1995, 151–152.

²⁴⁶ Ks. tutkielman luvut 2.5.2 ja 2.1.1.

Herra Johan vastusti kuitenkin tätä heiluttamalla päätään ja kertoen pelkäävänsä, että tuomari vääristelisi asioita hänen haitakseen ja kertoisi tuomiokapitulille mitä sattuu. Kappalainen päättikin vaatia kärjäväen edessä todistusta itsestään. Ilmeisesti Kauhavan kappalainen oli toiminut tähän asti suhteellisen moitteettomasti, koska koko lautakunta yhdessä kärjäväen kanssa antoi herra Johanista yhteisen todistuskirjeen, joka luettiin kärjätuvassa. Kappalaisella ei ollut todistukseen mitään moitittavaa, vaan hän sanoi kirjeen antavan hänestä hyvän kuvan.²⁴⁷ Tämä tapaus osoittaa sen, että Kauhavan kappalainen ja pitäjän kirkkoherra ovat ajautuneet hyvin nopeasti riitoihin, koska Raumannus aloitti Lapuan kirkkoherrana kesällä 1654.

Walleniuksen hyvämaineisuus pitäjäläisten keskuudessa ei kestänyt kauaa, koska parin vuoden kuluttua, kesällä 1657 Kruununkylän rovasti Jaakko Brenner esitti käräjillä pitkähkön valituslistan, jonka kauhavalaiset olivat laatineet kappalaisestaan.²⁴⁸ Tämän valituslitanian viimeisenä kohtana kerrottiin, että herra Johan oli esittänyt pitäjän pastorille pilkallisia sanoja sekä iskenyt ja lyönyt häntä (*Her Johan hadhe pastorem medh håniske ordh, och hugg och slagh*). Kauhavalainen Heikki Paavonpoika esiintyi asiassa valan vannoneena todistajana ja kertoi pappien välisestä tapaamisesta kylällä. Kirkkoherra Gregorius Raumannus oli tullut Kauhavalle kantaakseen tavanomaiset kymmenyksensä nauriista ja kaalista. Tämän asian hoitamista varten kyläläiset olivat tulleet joukolla Martti Pukkisen talolle ja päässeet siten todistamaan pappien riitelyä. Kappalaiselle ja kirkkoherralle oli tullut Pukkisen talolla heti riitaa, jonka yhteydessä herra Johannes oli tituleerannut pastoria ”suuriruhtinaaksi” ja pastori puolestaan häntä ”Kauhavan piispaksi” (*Johannes titulerat pastorem för storfurste och pastor honom igen för Kauhajoki biskoph*). Pitkän sanaharkan jälkeen Wallenius oli antanut pastorille korvatillikan ja repinyt kirkkoherraa parrasta. Tämän jälkeen pappismiehet olivat vielä lattialla repineet toisiaan hiuksista ja lyöneet toisiaan. Kauhavan kappalainen puolustautui käräjillä

---

²⁴⁷ LK 2.–4.4.1655, rr9: 24 (117v).

²⁴⁸ Ks. tutkielman luku 2.5.2.

myöntäen, että oli kyllä pikaistuksissaan antanut pastorille korvapuustin, mutta pastori oli ollut häntä voimakkaampi, minkä takia he olivat kaatuneet lattialle.²⁴⁹

Pappien välisen riidan käsittely päättyi ilmeisesti tähän, koska seuraavaksi pöytäkirjassa käsiteltiin Kalle Paulinpojan esittämiä syytöksiä Walleniuksen huonosta käytöksestä.²⁵⁰ Tämän tapauksen jälkeen rovasti Brenner kertoi kuitenkin vielä yhden valitusasian Walleniuksesta. Lapuan kirkkoherra Raumannus oli ilmoittanut rovastille, että Wallenius oli matkannut Tukholmaan kirkkoherran tietämättä ja siten ilman hänen lupaansa. Matkansa ajaksi kappalainen oli lisäksi rohjennut jättää Kauhavan asukkaat ilman jumalanpalveluksia. Walleniuksen poissa ollessa kauhavalaiset olivatkin yksimielisesti päättäneet pyytää uudeksi sielunpaimenekseen joko Zacharias Jacobi Juleniusta Ilmajoelta tai Gabriel Gronoviusta. Kauhavan asukkaat vahvistivat tämän pitävän paikkaansa. Oikeus totesi, että koska kirkkoherra Raumannus ja kappalainen Wallenius eivät selvästikään pystyneet sopimaan riitojaan, vaan olivat jatkuvasti kinastelemassa, tappelemassa ja riitelemässä, niin jompikumpi kirkonmiehistä pitäisi siirtää muualle.²⁵¹

Kirkkoherran ja kappalaisen välisiä riitoja koskevan asian käsittely päättyi pöytäkirjassa todellakin tähän eikä myöhemmissäkään kärjäistunnoissa palata aiheeseen. Armas Luukon mukaan tuomiokapituli pidätti Walleniuksen virantoimituksesta ja määräsi Gabriel Gronoviuksen Kauhavan väliaikaiseksi kappalaiseksi. Lisäksi Wallenius kutsuttiin tuomiokapitulin luokse Turkuun, jonne hän oli mennyt syyskuussa 1657 mukanaan rovastin kirje ja ote elokuun kärjäpöytäkirjasta. Wallenius oli pyytänyt tuomiokapitulilta käytöstään anteeksi ilmoittaen samalla, että syytökset liikanimistä ja tappeluista oli jo sovittu. Tuomiokapituli päättikin asettaa Walleniuksen takaisin virkaansa sillä ehdolla, että

²⁴⁹ LK 13.–14.8.1657, rr10: 67v–67 (Her Johan gifwit pastorem een örfigh eller puust, reffwit een godh deel af Her Grelsses skegh och sedhan dhe på golfwet till hopa här dragitz och slagitz.); Lehtinen 1963, 279; Luukko 1945, 711. Ks. myös Matikainen 2002, 96–102 (kunnia-tematiikka).

²⁵⁰ Ks. tutkielman luku 2.5.2.

²⁵¹ LK 13.–14.8.1657, rr10: 67–68v (Alldenstundh her Grelss och her Johan alldrigh kunna förläckas, uthan alltydh och uthan återwandha kifwa slääss och trätta, detta således wedh lagha tingh ransakat, och som ofwanbe:te befunnit.); Lehtinen 1963, 280; Luukko 1945, 711–712.

hän parantaisi tapansa eikä vastustaisi enää kirkkoherraa. Luukon tutkimusten mukaan tuomiokapituli oli antanut myös kirkkoherra Raumannukselle asiasta ankaran varoituksen. Wallenius kuitenkin erotettiin toistamiseen virastaan, koska hän ajautui parin vuoden kuluttua jälleen tappeluun. Sitä, kenen kanssa Wallenius tällä kertaa oli vastatusten ja minkälaisesta asiasta oli kyse, ei käy ilmi käräjäpöytäkirjoista.²⁵²

Tämä jälkimmäinenkin Walleniuksen riita-asia on mennyt tuomiokapitulin käsiteltäväksi, koska rovasti oli keväällä 1660 ilmoittanut tuomiokapitulille, että kauhavalaiset halusivat papikseen Gabriel Gronoviuksen. Mielenkiintoista kyllä rovasti ilmoitti myös, että Kuortanelaiset kylän asukkaat halusivat ottaa Walleniuksen kappalaisekseen. Luukko epäilee tämän johtuneen siitä, että kuortanelaiset olivat huonoissa väleissä kirkkoherra Raumannuksen kanssa ja olisivat siten saaneet Walleniuksesta itselleen hyvän kannattajan kirkkoherraa vastaan. Tuomiokapituli ei kuitenkaan tällaiseen pitäjän sisäiseen järjestelyyn suostunut. Wallenius anoi nöyränä ja katuvaaisena maaliskuussa 1661 pappisoikeuksiaan takaisin, jolloin tuomiokapituli yllättäen oli luvannut asettaa hänet takaisin Kauhavalalle, jos Wallenius saisi siihen rovastilta suostumuksen. Kauhavalaiset olivat kuitenkin niin kyllästyneitä Walleniukseen, että eivät millään ehdoilla suostuneet ottamaan häntä takaisin, vaan ottivat kappalaisekseen Zacharias Jacobi Juleniuksen Ilmajoelta.²⁵³

Tarkempaa tietoa ei ole siitä, miksi näiden kahden papin välinen vuorovaikutus riistäytyi noin dramaattiseksi. On muistettava, että 1600-luvun ihmiselläkin on ollut laaja tunneskaala, joten on luonnollista, että vuorovaikutussuhteisiin liittyi tuolloinkin ärhäkkäitäkin kohtaamisia. Oli kuitenkin hämmentävää löytää aineistosta tapaus, jossa kaksi pappia on tapellut keskenään voimakkain sanankääntein ja fyysistä väkivaltaa käyttäen. Molemmilla on selkeästi palanut hetkessä pinna, mutta on varmasti oikeutettua epäillä, että taustalla on ollut jotain aiempia riitoja tai

---

²⁵² Luukko 1945, 711–712. Tutkimusaineistostani ei löydy ajalta 1658–1661 tapausta, jossa Wallenius olisi ollut jonkun kanssa riitelemässä tai tappelemassa. Käräjäkäsitely saattaa tapahtuneen vuosien 1659–1660 aikana, koska tuolta ajalta pöytäkirjoja ei ole säilynyt.

²⁵³ Luukko 1945, 712.

keskinäisiä kaunoja. Kuitenkaan aiemmasta kahnauksesta ei käräjäpöytäkirjojen perusteella ole tietoja kuin vain keväältä 1655 herra Johanneksen valitus kirkkoherran häntä kohtaan esittämistä loukkaavista sanoista. Mahdollista on tietenkin, että pienimuotoisemmat kinastelut eivät ole johtaneet oikeustupakäsittelyyn asti ja siten niistä ei ole säilynyt tietoja.

Syitä kirkkoherran ja kappalaisen kohtaamisen kärjistymiselle voidaan hakea myös osapuolista itsestään ja heidän persoonallisuudestaan. Kirkkoherra Raumannuksesta ei käräjätaustan perusteella välity kovinkaan riidanhaluista persoonaa. Päinvastoin hän tuntuu selkeästi tavoitelleen yhteistoimintaa pitäjäläisten kanssa esimerkiksi saataviensa kantamiseen liittyvissä tapauksissa. Kauhavan kappalaisella sen sijaan näyttää olleen kovastikin tarvetta – tai ainakin innokkuutta – käräjäoimiseen.²⁵⁴ Wallenius esiintyi usein käräjillä perimässä saataviaan, välttelemässä velkojaan ja valittamassa peltovahingoista. Merkittävintä hänen papillista käyttäytymistään mietittäessä on se, että kappelikuntansa asukkaat ovat esittäneet hänestä lukuisia valituksia. Lisäksi Armas Luukko on todennut, että aiemmin Laihialla kappalaisena toiminut Johannes Wallenius oli sielläkin ollut ahkera käräjäoimijä ja esiintynyt myös hyvin väkivaltaisesti.²⁵⁵

3.2 Harvoin yhdessä käräjillä

Huhtikuuisessa käräjäistunnossa vuonna 1655, jossa Walleniuksen ja Raumannuksen keskinäiset riidat tulivat ensimmäisen kerran esille, käsiteltiin myös toista pappien keskinäistä kahnausta. Lapuan kirkonkylän kappalainen Gabriel Gronovius vaati itselleen herra Johaniksi tituleeratulta kappalaiselta hopeavyötä. Pöytäkirjaan on merkitty, että tämä herra Johan oli ottanut kyseisen vyön vuonna 1636 veljeltään, Lapuan pitäjän silloiselta kirkkoherralta Kristoffer Gronoviukselta, herra Gabrielin isältä. Käräjäkäsitelyssä todettiin kuitenkin, että herra Johan on pantannut vyön eräälle pitäjäläiselle, Kreko Härsilälle. Panttausasia oli huudatettu lainmukaisesti,

---

²⁵⁴ Ks. liite 3.

²⁵⁵ Luukko 1945, 710; Luukko 1975, 237. Luukko mainitsee Walleniuksen syyllistyneen Laihiallakin haukkumasanoihin sekä väkivaltaan, jopa puukotukseen. Ks. myös Lehtinen 1963, 279.

mistä oli todisteena pöytäkirjaote kihlakunnan käräjiltä 12.6.1646. Tapauksessa päädyttiin lopulta siihen, että tuomari yhdessä kahden lautamiehen kanssa selvittäisi ja sovittelisi asiaa osapuolten kesken.²⁵⁶

Tähän asiaan ei myöhemmin enää käräjillä palattu, joten sopu lienee löytynyt käräjien ulkopuolella. Tapaus on mielenkiintoinen siinä mielessä, että tässä mainitaan herra Johanin olevan Gabriel Gronoviuksen setä. Harmillisesti pöytäkirjaan ei ole selkeästi merkitty sitä, kuka kyseinen herra Johan loppujen lopuksi oli. Voisi olettaa, että herra Johanilla on tarkoitettu Kauhavan kappalaista Johannes Walleniusta, koska pitäjällä ei tiettävästi tuona aikana ole toiminut ketään muutakaan herra Johaniksi sopivaa pappismiestä. Tätä sukulaissuhdetta ei mainita Armas Luukon, Erkki Lehtisen eikä Timo Pietiläisen tutkimuksissa, mutta Juho Koskimies on sen kyllä kirjannut teokseensa.²⁵⁷

Lapuan pitäjän papiston keskinäiset kohtaamiset käräjätuvassa rajautuvat tutkimusajanjaksolla todellakin näihin edelle esitettyihin tapauksiin. Muutamissa muissa yhteyksissä papit kyllä ovat esiintyneet käräjillä yhdessä, mutta niissä ei ole käsitelty heidän keskinäistä kanssakäymistään. Käräjöpöytäkirja-aineisto valottaa siis valitettavan vähän pitäjän papiston horisontaalisia vuorovaikutussuhteita.

---

²⁵⁶ LK 2.–4.4.1655, rr9: 26 (118v); Koskimies 1908, 207; Airas–Pihlajaniemi 2004, 55.

²⁵⁷ Koskimies 1908, 207–208. Koskimies väittää, että Johannes Walleniuksen sukunimi olisi ollut alun perin Gronovius ja että hän olisi ollut Lapuan aiemman kirkkoherran Kristoffer Gronoviuksen veli. Sukulaissuhteen toistaa Airas–Pihlajaniemi 2004, 53. Jos Johannes Wallenius olisi ollut vuonna 1652 kuolleen kirkkoherra Kristoffer Gronoviuksen veli, niin sitä kautta voisi lähteä hakemaan perusteluja myös sille, miksi Wallenius ajautui uuden kirkkoherran, Gregorius Raumannuksen, kanssa niin pian riitoihin: Wallenius olisi varmasti mielellään itsekkin noussut kappalaisen virasta Lapuan pitäjän kirkkoherraksi veljensä kuoleman jälkeen. Luukon (1975) ja Pietiläisen (1999) mukaan sukulaissuhte ei kuitenkaan pidä paikkaansa, ks. tarkemmin liitteestä 2.

4 Monimuotoista kanssakäymistä

Tuomiokirja-aineisto antaa hyvät mahdollisuudet tarkastella jopa yhden pitäjän sisäisten sosiaalisten suhteiden ulottuvuuksia eri näkökulmista. Tutkielmassani näkökulmaksi rajautui papiston käräjäesiintymisten tutkiminen. Tavoitteenani oli selvittää, millaisissa yhteyksissä kirkonmiehet esiintyivät käräjillä ja millaisia vuorovaikutussuhteita ja toimijaulottuvuuksia heillä siten voisi päätellä olleen. Papiston käräjäesiintymisiä ei ole aiemmin tutkittu kokonaisvaltaisesti. Kirkonmiesten osallistumisia käräjille on tarkasteltu johonkin tiettyyn aihepiiriin, esimerkiksi siveys- ja seksuaalirikoksiin, liittyvissä tutkimuksissa. Tällöin huomio on kohdistunut pappien toimimiseen nimenomaisen aihepiirin keskiössä. Pitäjä- ja maakuntahistorioissa kerrotaan yleensä myös paikallisen papiston elämästä, mutta niissäkin kirkkoherrojen ja kappalaisten toimijaulottuvuudet rajoittuvat usein vain muutamiin aihealueisiin. Pro gradu -tutkielmani keskeisin tavoite olikin osoittaa pappien elämänpiirin laaja-alaisuutta.

Tutkimusaineistoni perusteella Lapuan pitäjän papiston vuorovaikutussuhteet paikallisyhteisönsä kanssa olivat 1600-luvun jälkipuolella hyvin monitahoisia. Käräjäpöytäkirja-aineistosta kävi erityisesti ilmi, että papit eivät todellakaan toimineet yhteisössään vain saarnamiehinä ja muissa kirkollisissa tehtävissä, vaan heillä näyttää olleen monialaisempi toimintakenttä. Kihlakunnankäräjien merkitys riita- ja rikosasioiden lisäksi myös muiden, pitäjän arkipäivään liittyvien, asioiden selvittelyssä mahdollisti siten hyvin pappien toimijaulottuvuuksien tutkimisen.

1600-luvun ilmapiirissä kynnys kärjäkäsitteeseen osallistumiseen on ollut matala, koska käräjillä käsiteltiin kaikenlaisia ja -tasoisia asioita, jotka liittyivät yhteisön kollektiivisen elämän lisäksi myös yksittäisten ihmisten yksityiseen elämään. Papiston rooli osana paikallisyhteisöään korostuu juuri siinä elementissä, että he paitsi kärjäivätkin itseensä suoranaisesti liittyvissä asioissa, myös osallistuivat melko ahkerasti todistajina ja selvitysmiehinä muita pitäjäläisiä koskeviin juttuihin. Pöytäkirjoihin merkityillä tapauksilla on ollut aikalaisille tärkeä vaikutus, koska tilaisuuksiin ovat mitä todennäköisimmin osallistuneet lähes kaikki pitäjäläiset. Koska käräjiä pidettiin Lapuan pitäjällä pääsääntöisesti vain kahdesti vuodessa, niin

se johti siihen, että kärjäistunnot kestivät useimmiten useita päiviä. Pitäjäläiset ovat siis todellakin olleet usean päivän ajan tiiviisti tekemisissä toistensa ja yhteisten asioiden kanssa. Papiston valta-asemalla voisi uskoa olleen vaikutusta siihen, miten heitä koskevia asioita kärjillä käsiteltiin, ja siihen, miten he itse esiintyivät kärjästuvassa. Myös papiston merkittäväällä asemalla yhteisön jäsenten elämässä voi katsoa olleen vaikutusta heidän vuorovaikutussuhteisiinsa oman paikallisyhteisönsä sisällä (ns. sosiaalisella kentällä).

Lapuan pitäjän papiston vuorovaikutustilanteet kärjillä jakoutuivat luontevasti pääjaotteluni mukaisesti vertikaalisiin ja horisontaalisiin kanssakäymistilanteisiin. Vertikaalisissa eli pitäjäläisten ja papiston, sekä toisaalta papiston ja maallisen esivallan, välisissä tapauksissa aiheet keskittyivät taloudellisiin ja omistukseen liittyviin kysymyksiin sekä erittäin vahvasti pappien (erityisesti kirkkoherra Carolus Prochmanin ja kappalainen Gabriel Gronoviuksen) toimimiseen eräänlaisina selvitys- ja todistajamiehinä. Rahvaan kanssa papisto kärjäi myös itseensä kohdistuneiden huomautusten ja valitusten vuoksi. Aineistoon pohjautuvat kanssakäymistilanteet maallisen esivallan kanssa liittyivät pappien osalta tapauksiin, joissa kirkkoherra Prochman tavallaan ajautui mukaan pitäjän muutamien ”aktivistien” vastarintatoimintaan kreivin virkamiehiä kohtaan. Yllättävää oli se, että Lapuan papisto toimi harvoin kärjillä ns. syyttäjän roolissa, vaikka aikakauden papiston on yleisesti kuvattu toimittaneen kärjästuvassa ”syyttävänä sormena” holtittomaan ja epäsiiveään elämään syyllistyneitä pitäjäläisiä kohtaan. Aineiston keruun myötä yllätyksellistä oli myös havaita se, että Lapuan pitäjän papisto on esiintynyt kärjästuvassa keskinäisissä asioissa hyvin harvoin. Horisontaalisia suhteita kuvaavia tapauksia löytyi tutkimusajalta vain kolme.²⁵⁸

Maaseutuyhteisössä on perinteisesti ollut kovin luonnollista, että kirkkoherra ja kappalaiset ovat virkatehtäviensä ohessa keskittyneet myös omien tilojensa maa- ja metsäalueiden hyödyntämiseen. Kärjillä melkein kaikki papit ovatkin ostaneet ja

---

²⁵⁸ Ks. liite 3.

myyneet tai muuten esiintyneet talo- ja tilusasioissa. Näiden tapausten kautta saadaan mielikuvia kirkonmiesten maallisista toimista. Samaa puolta papistosta kuvaavat erilaiset velka-asiat sekä papinsaataviin liittyvät riitatapaukset, joita papiston ja rahvaan välillä oli tutkimusajanjaksolla kohtuullisen paljon (yli 20 prosenttia tutkimusaineiston tapauksista). Papille suoritettavia maksuja koskevat epäselvyydet keskittyvät tutkimusaineistossa selkeästi 1650- ja 1660-luvulle. Vuoden 1670 jälkeen tutkimusaineistosta ei löydy yhtään tapausta, joka koskisi saatavien maksamiseen liittyviä riitoja tai papinmaksujen perimiseen kohdistuneita ongelmia. Pitäjäläiset ovat siten todennäköisesti tottuneet maksujen suorittamiseen tai ainakin halusivat noudattaa yleisiä maksukäytäntöjä välttyäkseen kärjäkäsitteilyiltä.

Kirkkoherran ja kappalaisten palkka- ja muiden tulojen suuruutta olisi ollut mielenkiintoista tarkastella enemmän kuin tutkimusaineiston perusteella lopulta oli mahdollista. Harmillisen usein pitäjähistoriikeissa ja papistoa koskevissa tutkimuksissa on tyydytty vain toteamaan, että tietyssä vuonna kirkkoherra sai 60 tynnyrillistä viljaa sekä pitäjää kierrellessään keräili talonpojilta mitä erilaisimpia tuotteita ja elintarvikkeita. Kappalaisten osalta todetaan usein, että heidän tulonsa olivat hyvin pitkälti kirkkoherran ja pitäjäläisten armollisuuden varassa. Tuollaiset "palkkatiedot" eivät kerro todellisuudesta lopulta juuri mitään. Mittasuureet, määrät ja tuotteet tulisi ilmaista selkeämmin ja suhteuttaa jotenkin tapahtuma-aikaan sekä myös nykyaikaan. Lisäksi tuloista ja saamisista kerrottaessa ei pitäisi tyytyä käyttämään esimerkiksi termejä "runsaita", "suuria" tai "vähäisiä", koska ne eivät yksinään kerro mitään maksujen suuruudesta. Myös maininnat kirkollisiin toimituksiin, esimerkiksi vihkimiseen tai hautaamiseen, liittyvistä korvauksista ovat usein kovin hataria. Yhtenä jatkotutkimussuuntana voisikin olla muun aikakaudelta säilyneen lähdeaineiston tarkempi selvittäminen, joka mahdollistaisi pitäjän papiston palkkauksen ja erilaisten saatavien tutkimisen sekä niiden vertaamisen papiston palkkausta koskevien säädösten mukaisiin saataviin – ja mahdollisesti tulojen vertailemisen jonkin lähiseudun papiston vastaaviin tuloihin.

Mielenkiintoista Lapuan kärjäaineiston salavuoteus- ja huoruustapauksissa on erityisesti se, että vain kahdeksassa tapauksessa (vain 5 prosenttia koko tutkimusaineistosta) tuodaan selkeästi esiin kirkkoherran tai kappalaisen osallisuus tapauksen käsitteilyyn kärjäjutuvassa. Yhdessä tapauksista (huoruus ja lapsenmurha)

kirkkoherran ja kahden kappalaisen osallisuus tapauksen käsittelyssä on ymmärrettävissä aiheen vakavuuden kautta. Muissa tapauksissa käsittelystä ei tule selkeästi ilmi syytä sille, miksi kirkkoherra tai kappalainen on toiminut niissä aktiivisena syyttäjänä. Syytä kirkonmiehen esiintymiseen voisi lähteä hakemaan pitäjällä vallinneista sosiaalisten verkostojen kudelmasta. Vertailemalla pappien aiempia kärjäesiintymisiä ja toisaalta salavuoteustapauksissa syytettyjen henkilöiden aiempia oikeusjuttuja, yhtäläisyyksiä tai aiempia kohtaamisia heidän väliltään ei löydy. Syytettyjen taustoista ei tuomiokirja-aineiston perusteella saa tässä yhteydessä mitään lisäselvitystä, joka linkittäisi heidät jotenkin kirkonmiehiin.

Mielikuva siitä, että papit olisivat nimenomaisesti esiintyneet kärjillä aktiivisesti syyttämässä pitäjäläisiään siveettömästä elämästä, ei täysin toteudu 1600-luvun jälkipuolen Lapualla. Osassa tapauksista voi olla kyse siitä, että kirjuri ei ole katsonut tarpeelliseksi erityisesti mainita pappismiestä ”syyttäjänä”, jos tällainen toiminta on ollut pitäjällä yleistä eikä papin roolin korostamiselle nähty mitään erityistä tarvetta. Lapualla on myös voinut olla tapana toimia niin, että pappi on ilmiantanut kärjillä pääsääntöisesti sellaisia henkilöitä, jotka eivät itse ole saapuneet kärjäistuntoon. Näin asia saatettiin kuitenkin pitäjäläisten ja oikeuden tietoon. Jos taas siveysrikokseen syyllistyneet henkilöt ovat olleet kärjillä läsnä, niin heidän asiansa on käsitelty ilman, että pappia mainitaan tapauksen yhteydessä, jos papilla ei varsinaisesti ole ollut erityistä roolia asiassa esimerkiksi todistajana.

Lapuan kirkoissa tapahtuneita häiriöitä tai muita kirkonmenoihin liittyviä erityistapauksia (esimerkiksi jumalanpalveluksesta pois jäämistä) ei kärjäjutuvassa tutkimusajanjaksollani käsitelty.²⁵⁹ Ilmeisesti papit ovat käsitelleet niitä muissa yhteyksissä, esimerkiksi pitäjänkokouksissa tai rovastin ja piispan vierailujen aikana. Seurakuntaelämään liittyvät häiriötapaukset on tuotu kärjille vain, jos niiden käsittelemiseen on tarvittu oikeuden edustajia tai kärjälautakuntaa tai asian käsittely on muuten haluttu toteuttaa laajemman yleisön edessä varoituksena muille,

---

²⁵⁹ Kärjäaineistosta ei löydy myöskään kovin paljon tietoja ihan tavallisesta seurakuntaelämän asioista tai kirkollisista tilaisuuksista (kaste, rippi, häät ja hautajaiset).

esimerkiksi tapauksissa, jotka koskivat solvauksia riitatilanteissa ja sopimatonta alkoholin käyttämistä.

Miten tutkimuskohteen rooli kirkon edustajina sitten vaikutti vuorovaikutustilanteisiin maallisen esivallan ja talonpoikaisrahvaan kanssa? Lapuan pitäjän papiston ja kreivikunnan/kruunun edustajien keskinäisiä käräjätapauksia ei tutkimusajanjaksolla oikeastaan ollut. Kirkkoherra Prochman ja kreivin virkamies, hopmanni Juhana Forsman esiintyivät kyllä yhdessä käräjillä. Heidän välinen suhteensa on selkeästi muodostunut yhteistoiminnaksi, mutta muiden pappien suhteista maalliseen esivaltaan ei aineiston perusteella voi oikeastaan ottaa kantaa. Säätyläisten lähes täydellinen puuttuminen Lapuan maaseutuyhteisöstä kasvatti selkeästi kirkonmiesten merkitystä ja valta-asemaa yhteisössään. Pitäjän kirkkoherroista ja kappalaisista ei kuitenkaan muodostunut tutkimusajanjaksollani ”ylhäisiä”, selkeästi rahvaan yläpuolella olevia esivallan ja auktoriteetin edustajia, joita vastaan pitäjäläiset eivät olisi uskaltaneet esittää vastalauseita, valituksia tai syytöksiä. Pappia ei siten nähty Lapualla suoranaisesti Jumalasta seuraavana, sellaisena henkilönä, jota olisi erityisesti palvottu tai pelätty (vrt. Herran pelko). 1600-luvulla ihanteena ollut kolmisäätyoppi ja ylempään säätyyn kuuluvien varaukseton kunnioittaminen ei siten ole konkretisoitunut täydellisesti tutkimuskohteeni kontekstissa. Maaseutuyhteisönsä keskuudessa eläessään kirkonmiehet olivat mahdollisesti niin integroituneita omaan yhteisöönsä, että heihin ei suhtauduttu ylitsevuotavan kunnioittavasti. Niin kappalaiset kuin kirkkoherratkin olivat kiinteä osa paikallisyhteisöään, ja heillä on toki ollut arvovaltaa ja merkittävä valta-asema suhteessa pitäjäläisiin. He ovat kuitenkin olleet helposti lähestyttäviä, joten rahvaan ja papiston välinen suhde on ollut hyvinkin vuorovaikutteinen.

Pappien osallisuus käräjillä kirjattiin pöytäkirjoihin kovin hienovaraisesti tilanteissa, joissa papit olivat itse syytettyinä. Tämä kertoo oikeusistuimen ja yhteisön suhtautumisesta ja asennoitumisesta sellaisten tilanteiden käsittelemiseen, joissa pappismies itse oli syytettyinä. Usein samalla kertaa esitettiin pappia kohtaan useita erilaisia syytöksiä ja valituksia (vaatinut liikaa saatavia, nimitelty jotakuta, riidellyt jonkun kanssa yms.), mutta pöytäkirjasta ei käy mitenkään ilmi, että nämä tapaukset olisi jollain tavalla yhdistetty toisiinsa ja että ne olisivat yhdistettyinä lisänneet kirkonmiehelle langetettavaa rangaistusta. Vastaavasti samaa pappia kohtaan

saatettiin esittää useina vuosina peräkkäin samanlaisia negatiivisia huomautuksia, mutta tällöinkään oikeuden esittämässä päätöksessä ei yleensä viitattu edellisten vuosien tapauksiin.

Millä tavoin kirkonmiehet käräjöivät keskenään, ja näkyikö näissä tapauksissa jollakin tavoin kappalaisen ja kirkkoherran valta-asema ja roolijako? On varsin luontevaa, että pappismiesten keskinäisessä kanssakäymisessä on syntynyt riitaa, ja epäsopea – kuuluvathan ne normaaleihinkin vuorovaikutussuhteisiin. Tutkimusaineistossa oli yllättävän vähän tapauksia, joissa pitäjän papit olisivat olleet tekemisissä keskenään. Tapausten vähyys antaa aihetta pohtia, onko pappien välisiä asioita tietoisesti käsitelty käräjien ulkopuolella – vai onko niin, että heidän elonsa on ollut yhteistuumaista soljuntaa, ja näin ollen heillä ei ole ollut mitään tarvetta selvittää erimielisyyksiään käräjätuvassa? Lapuan pitäjän papiston keskinäiset suhteet olivat tutkimusajanjaksolla pääasiallisesti hyvät. Suhteiden toimivuutta on varmasti edistänyt se asia, että kappalaisten asema näyttää olleen Lapualla hyvä. Kappalaiset eivät joutuneet olemaan kirkkoherrojen erityisessä holhouksessa, vaan saivat elää kappelikyliissä yksityistä elämää omilla tiluksillaan. Jos pastorin ja apupappien tai kappalaisten keskinäisissä suhteissa olisi ollut erityisiä ongelmia, olisi niitä varmasti käsitelty Lapuan käräjillä enemmänkin. Mielikuvan pappien vuorovaikutuksen harmoniasta rikkoo toki kirkkoherra Gregorius Raumannuksen ja Kauhavan kappalaisen Johannes Walleniuksen väkivaltaiseksi yltynyt tunteenpurkaus. Sen taustalla on varmasti ollut jotain muutakin erimielisyyttä kuin vain tapahtumahetkellä kymmenyssaatavien keräämiseen liittynyt riita.

Miten tutkimusajanjakson kreivikunta-aika välittyy tuomiokirja-aineistosta? Voiko aineiston perusteella sanoa jotain kreivin ajan erityisyydestä tai läänitysajan muuttaneen pitäjän elämää jollain tavalla? Kreivikunta-ajan vaikutusten selvittäminen osoittautui haasteelliseksi, koska papistoa käsittelevissä tapauksissa kreiviin ja läänitys aikaan viitattiin hyvin harvoin. Lapuan pitäjää koskevissa historiateoksissa esitetään, että Kaarleporin kreivikunta-aikana pitäjällä oli monenlaista kannausta talonpoikien ja esivallan välillä. Pappien osallisuus tällaisiin tapahtumiin ei kuitenkaan tule mitenkään erityisen selkeästi esiin käräjäpöytäkirjoista. Muutamissa tapauksissa kirkkoherra Prochman on joutunut osalliseksi muutaman aktiivisen pitäjäläisen vastarintatoimintaan. Kyseisten asioiden

laajempi selvittäminen olisi vaatinut pöytäkirja-aineiston tutkimista laaja-alaisemmin kuin mihin tämän tutkielman puitteissa olen katsonut tarpeelliseksi ryhtyä. Kreivikunta-ajan vaikutusten tutkiminen ei siten ollut mahdollista käyttämälläni lähdeaineistolla, kun huomioidaan pro graduni tutkimusote. Tutkimusaineistoni ei myöskään kerro Ruotsin hallituksen Suomeen 1600-luvun kuluessa yhä enenevässä määrin kohdistamasta yhtenäistämispolitiikasta.

Tutkimusaineiston jakaminen kahteen pääosaan – vertikaalisiin ja horisontaalisiin vuorovaikutussuhteisiin – näyttäytyi työn loppuvaiheessa haasteellisena. Aineisto kyllä taipuu hyvin tuohon jaotteluun, mutta analysoinnin tekemistä myös ilman tuota yläkategoriointia olisi voinut harkita. Vuorovaikutussuhteiden analysoiminen olisi siis onnistunut hyvin pelkillä temajaotteluilla ja kronologisella etenemisellä. Koska tavoitteenani oli kuitenkin tarkastella erikseen pappien suhteita paikallisyhteisöön ja papiston keskinäisiä suhteita, niin vertikaali-horisontaali-jaottelu on oikeutettu. Jaottelulla varmistui erityisesti sen asian korostaminen, että papisto esiintyi käräjätuvassa harvoin toisiaan vastaan, ja kun vastakkaista esiintymistä ilmeni, niin kyse oli aina keskinäisestä riidasta. Kirkkoherrojen ja kappalaisten keskinäinen yhteistoiminta ilman kärhämöintiä ei siten avaudu pelkästä tuomiokirja-aineistosta. Tästä syystä käsittelyluvuissa korostui vahvasti vuorovaikutussuhteiden vertikaalisuus.

Aineistomateriaalin lopullinen laajuus paljastui vähitellen tutkielman tekemisen edetessä. Eräänä mahdollisuutena oli rajauksen tiukentaminen, jolloin olisin voinut keskittyä esimerkiksi vain pappien rooliin luottamustehtävissä tai heidän talousasioihinsa liittyviin kanssakäymisiin. Tällöin olisi kenties ollut helpompaa toteuttaa tarkemmin diskurssianalyysimenetelmiä aineiston analysoinnissa sekä tarkastella syvällisemmin käräjätilanteiden kielellisiä ilmauksia ja sosiaalisten suhteiden rakentumista, kun aineistotapauksia olisi ollut vähemmän. Huomion kohdistaminen vai muutamaan aihealueeseen tuntui kuitenkin huonolta ratkaisulta, koska halusin tehdä perustason tutkimuksen siitä, millaisissa tapauksissa papistoon kuuluvat henkilöt käräjillä ylipäättään esiintyvät. Aineiston laajuudesta johtuen tutkielman käsittely saattoi muodostua hieman liian kuvailevaksi. Toisaalta kokonaisvaltaisen yleistiedon tuottaminen papiston kärjäesiintymisistä on pakostakin deskriptiivistä.

1600- ja 1700-luvun papistoa koskevaa tutkimusta tulisi tehdä aiempaa monialaisemmin. Kirkkohistoriallista ja uskonnolliseen elämään liittyvää tutkimusta on tehty jonkin verran, mutta papiston asemaa paikallisyhteisössä ja kirkonmiesten erilaisia toimijarooleja ja suhdeulottuvuuksia on tutkittu liian vähän. Uuden ajan alkupuolen seurakuntaelämästä olisi tarpeen saada entistä monimuotoisempaa kuvaa tuoreiden näkökulmien ja tutkimusmetodien avulla. Paikallisyhteisön suhdeverkostojen tutkiminen tulisikin laajentaa talonpoikien ja porvariston lisäksi pappeihin ja muihin seurakunnallisiin toimijoihin. Käräjöpöytäkirja-aineisto antaa hyvinkin hedelmällisen lähtökohdan vuorovaikutusulottuvuuksien laajaan tarkasteluun koko yhteisössä, ja sen avulla voidaan tarkastella tietyssä ympäristössä toimivien yksittäisten ihmisten tai ihmisryhmien arkielämän eri ulottuvuuksia.

Lähdeaineiston runsaus ja aihealueiden kirjo mahdollistavat hyvin papiston merkityksen monialaisen tarkastelun, eikä tulkintoja tarvitse perustaa vain muutamaankin yksittäiseen käräjäjuttuun. Aineisto antaa mahdollisuudet tutkia yhteisön sisäisiä vuorovaikutusulottuvuuksia laajemminkin. Mahdollisissa papiston ja pitäjäyhteisön välisiä kanssakäymisiä koskevissa jatkotutkimuksissa voisi pohtia myös sitä, missä määrin aineistossa tulee esiin konfliktitilanteita ja toisaalta yhteistyöstä ja tasavertaisuudesta kertovia tapauksia. Papiston ja paikallisyhteisön sekä kirkkoherran ja kappalaisten välisten vuorovaikutussuhteiden tutkimista voisi tarkastella jaotteleamalla nämä sosiaaliset suhteet erilaisten tyyppitelyvastaparien (esimerkiksi yhteistyö-konflikti, hierarkia-tasavertaisuus tai muodollisuus-epämuodollisuus) mukaan. Tässä yhteydessä voitaisiin hyödyntää tutkimusmetodisena keinona erilaisia diskurssianalyysin muotoja ja mahdollisuuksia ja siten päästä syvemmälle käräjöpöytäkirjoista avautuviin diskursseihin.

Pro gradu -tutkielmani tulokset papiston kärjäesiintymisistä sointuvat hyvin yhteen aiempien tuomiokirja-aineistoihin pohjautuneiden tutkimusten kanssa sen näkemyksen osalta, että kihlakunnan kärjäistunnot olivat uuden ajan alkupuolella tärkeä yhteisön kanssakäymisfoorumi. Käräjätuvassa paikallisyhteisö kohtasi toisensa, käsitteli heille yhteisiä asioita ja oli yhteydessä ulkopuolisten toimijoiden, Lapuan tapauksessa esimerkiksi pitäjällä harvoin vierailevien maallisen esivallan edustajien, kanssa. Lapuan papiston kärjäesiintymisten monimuotoisuus tukee selkeästi näkemystä 1600-luvun maaseutuyhteisön tiiviistä kanssakäymisestä

paikallisten pappien kanssa, mikä linkittyy luonnollisesti osaksi luterilaista puhdasoppista uskonnollisuutta ja yhteisöelämän kollektiivisuutta. Lapuan pitäjän papiston esiintymisistä käräjillä muodostuikin moninainen kudelma erilaisia kanssakäymistilanteita. Aineisto antaa monipuolisen kuvan kirkonmiehistä ja heidän elämästään ja asemastaan osana pitäjäyhteisöään. Vuorovaikutustilanteet paljastavat siten selkeästi sosiaalisten suhteiden ja arkielämään liittyneiden asioiden merkityksellisyyden. Käräjätilannetta voidaankin hyvin luonnehtia yhteisölle tärkeäksi kanssakäymispaikaksi, vuorovaikutusareenaksi.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Kansallisarkisto

Pohjanmaan tuomiokunta, Etelä-Pohjanmaan kihlakunta, Pohjanmaan kreivi- ja vapaaherrakuntien tuomiokirjat, Lapuan kärjäkunnan käräjät vuosilta 1652–1674, mikrofilmit: ES 2029, 2030, 2031, 2077, 2078, 2079.

Tutkielmassa viitataan aineistoon: LK (Lapuan käräjät), käräjäpäivämäärä, rullanumero, pöytäkirjan folio.

Tutkimuskirjallisuus

AALTO 1996a: Aalto, Seppo, Kirkko ja kruunu siveellisyyden vartijoina. Seksuaalirikollisuus, esivalta ja yhteisö Porvoon kihlakunnassa 1621–1700. *Bibliotheca Historica* 12. SHS. Helsinki: Hakapaino Oy, 1996.

AALTO 1996b: Aalto, Seppo, *Seksuaalirikos, kontrolli ja yhteiskunta 1500- ja 1600-luvulla*. Teoksessa Forsström, Sari (toim.), *Laittomuuden laitatiellä. Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäiviin*, 51–60. *Studia Historica Helsingiensis*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 1/1996. Helsinki: Yliopistopaino, 1996.

AHONEN 1994: Ahonen, Sirkka, *Fenomenografinen tutkimus*. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo (toim.), *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*, 113–160. Rauma: Kirjapaino West-Point Oy, 1994.

AIRAS-PIHLAJANIEMI 2004: Airas, Penni & Pihlajaniemi, Markku, *Gronovius*. *Eteläpohjalaiset Juuret* 3, 2004, 52–65.

ALASUUTARI 2001a: Alasuutari, Pertti, *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

ALASUUTARI 2001b: Alasuutari, Pertti, *Johdatus yhteiskuntatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 2001.

BURR 2004: Burr, Vivien, *Sosiaalipsykologisia ihmiskäsityksiä*. Suomentanut Jyrki Vaininen. Alkuteos: *The Person in Social Psychology* (2002). Tampere: Vastapaino, 2004.

DAHLGREN-FLOREN 1996: Dahlgren, Stellan & Florén, Anders 1996, *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen*. Lund: Studentlitteratus, 1996.

EILOLA 1999: Eilola, Jari, ”Ehkä se on Jumalasta, mutta voi se olla pahoista ihmisistäkin...” Sairauden kokeminen, tulkinta ja parantaminen uuden ajan alussa. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.), Vanhuus, vaivat ja erilaiset. 95–144. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 4. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 1999.

EILOLA 2000: Eilola, Jari, *Paholaisen rakastajattaret*. Teoksessa Matikainen, Olli (toim.), Rikos historiassa. 181–228. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 2000.

EILOLA 2002: Eilola, Jari, ”*Cuckoi päällä curjanakin; cana alla armaisnakin*” *Patriarkalisuus, puolisojen välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen*. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.), Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860). 100–127. Historiallinen arkisto 116. SKS. Helsinki: Hakapaino Oy, 2002.

EILOLA 2003a: Eilola, Jari, Rajapinnoilla. Sallitun ja kielletyn määrittelemisen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa. *Bibliotheca Historica* 81. SKS. Helsinki: Hakapaino Oy, 2003.

EILOLA 2003b: Eilola, Jari, ”*Cuca tiesi cungin mielen? Kengä kenengä sydämen? – Maine ja luotettavuus uuden ajan alun pikkukaupungeissa*. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Sietämättömät ja täydellinen maailma*. Kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. 121–158. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 6. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 2003.

EINONEN 2003: Einonen, Piia, *Herroista narreiksi – Raadin kunnian määrittely osana kaupunkihallinnon uudistuspyrkimyksiä ja vallan demonstroimista 1600-luvun alkupuolen Tukholmassa*. Teoksessa Eilola, Jari (toim.), *Sietämättömät ja täydellinen maailma*. Kirjoituksia suvaitsemattomuudesta. 81–119. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 6. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 2003.

EINONEN 2005: Einonen, Piia, *Poliittiset areenat ja toimintatavat. Tukholman porvaristo vallan käyttäjänä ja vallankäytön kohteena n. 1592–1644*. *Bibliotheca Historica* 94. SKS. Helsinki: Hakapaino Oy, 2005.

ELOMAA 2001: Elomaa, Hanna, *Mikrohistoria johtolankojen jäljillä*. Teoksessa Immonen, Kari ja Leskelä-Kärki, Maarit (toim.), *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. 59–74. *Tietolipas* 175. SKS. Hämeenlinna: Karisto Oy, 2001.

ESKOLA 2001: Eskola, Jari, *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimusmenetelmiin*. 133–157. PS-kustannus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

ESKOLA–SUORANTA 2001: Eskola, Jari & Suoranta, Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos. Tampere: Vastapaino, 2001.

GINZBURG 1996: Ginzburg, Carlo, *Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suomentanut Aulikki Vuola. Tampere: Tammer-Paino Oy, 1996.

HEIKKINEN 1986: Heikkinen, Antero, *Mittaammeko poikkeusyksilöillä?* Teoksessa Endén, Rauno (toim.), *Historian päivät 1985*. 231–236. Historiallinen arkisto: 88. SHS. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 1986.

HEIKKINEN 1993: Heikkinen, Antero, Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulmia menneisyyteen. Helsinki: Yliopistopaino, 1993.

HEININEN–HEIKKILÄ 1996: Heininen, Simo ja Heikkilä, Markku, *Suomen kirkkohistoria*. Helsinki, 1996.

HOIKKALA 1990: Hoikkala, Teemu, *Teun A. van Dijkin diskurssianalyysi*. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toimi.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. 142–161. Helsinki: Gaudeamus, 1990.

HUOTARI–HURME–VALKONEN 2005: Huotari, Maija-Leena & Hurme, Pertti & Valkonen, Tarja, *Viestinnästä tietoon: tiedon luominen työyhteisössä*. Helsinki: WSOY, 2005.

ILMONEN 2001: Ilmonen, Kari, *Eräs tie diskurssianalyysiin. Esimerkkinä Chydenius-Instituutin vaikuttavuustutkimus*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimusmenetelmiin*. 100–115. PS-kustannus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

JOKIAHO 2000: Jokiaho, Mika, *Suvun, perheen ja kotitalouden kunnian tähden. Seksuaalisuus ja sivilisoituminen uuden ajan alun Pohjanmaalla (1540–1690)*. Teoksessa Matikainen, Olli (toim.), *Rikos historiassa*. 117–179. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 2000.

JOKIAHO 2002: Jokiaho, Mika, *Miehen kunnia ja maine 1600-luvun pohjalaisessa maalaisyhteisössä*. Teoksessa Einonen, Piia & Karonen, Petri (toim.), *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. 203–220. Historiallinen arkisto 116. SKS. Helsinki: Hakapaino Oy, 2002.

JOKINEN–JUHILA 2002: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi, *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 54–97. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2002.

JOKINEN—JUHILA—SUONINEN 1993: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 1993.

JOKINEN—JUHILA—SUONINEN 2002: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2002.

JOKIPII 1956: Jokipii, Mauno, *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I*. Historiallisia Tutkimuksia XLVIII:1. SHS. Forssa: Forssan kirjapaino Oy, 1956.

JOKIPII 1960: Jokipii, Mauno, *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat II*. Historiallisia Tutkimuksia XLVIII:2. SHS. Forssa: Forssan kirjapaino Oy, 1960.

JUVA 1955: Juva, Mikko, *Varsinais-Suomen seurakuntaelämä puhdasoppisuuden hallitsemina vuosisatoina (1600–1808)*. Varsinais-Suomen historia VII: 3–4. Turku: Uuden Auran Osakeyhtiön kirjapaino, 1955.

KALELA 2000: Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 2000.

KARONEN 1994: Karonen, Petri, *Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (noin 1620–1660)*. Studia Historica Jyväskyläensia 48. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä, 1994.

KARONEN 1995: Karonen, Petri, *”Raastuvassa tavataan” Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta-aikana*. Studia Historica Jyväskyläensia 51. Jyväskylän yliopisto. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 1995.

KARONEN 2001: Karonen, Petri, *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. 2. painos. Juva: WSOY, 2001.

KARONEN 2007: Karonen, Petri, *Perspektiv och metoder inom domboksforskningen i Sverige och Finland cirka 1990–2005*. Teoksessa Lönnroth, Harry (red.), *Domboken som filologiskt och historiskt forskningsobjekt*. 25–43. Nordiska texter och undersökningar 30. Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk. Stockholm: Elanders Gotab, 2007.

KATAJALA 1994: Katajala, Kimmo, *Nälkäkapina: veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697*. Historiallisia tutkimuksia 185. SHS. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 1994.

KATAJALA 2002: Katajala, Kimmo, *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150–1800)*. Historiallisia tutkimuksia 212. SKS. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 2002.

KIRKINEN 1987: Kirkinen, Heikki, *Historian rakenteet ja voimat. Johdatus historianfilosofiaan*. Hämeenlinna: Karisto Oy, 1987.

KIVINIEMI 2001: Kiviniemi, Kari, *Laadullinen tutkimus prosessina*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimusmenetelmiin*. 68–84. PS-kustannus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

KLEMETTI 1932: Klemetti, Heikki, *Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin*. Muistojulkaisu pitäjän 300-vuotisjuhlaan 1932. Porvoo: WSOY, 1932.

KOSKIMIES 1908: Koskimies, Juho, *Lapuan pitäjään historia*. Pitäjäänkertomuksia VIII. SKS. Oulu: Oulun Uusi Kirjapaino, 1908.

LAASONEN 1991: Laasonen, Pentti, *Suomen kirkon historia 2. Vuodet 1593–1808*. Porvoo: WSOY, 1991.

LAINEN 1995: Laine, Esko M., *Papisto ja yhteiskunta Suomessa 1600-luvulla*. Historiallinen Arkisto 105. 132–177. SHS. Helsinki: Hakapaino Oy, 1995.

LAINEN 2001: Laine, Timo, *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimusmenetelmiin*. 26–43. PS-kustannus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

LEHTINEN 1963: Lehtinen, Erkki, *Lapuan historia I. Asutuskaudelta Suomen sotaan*. Teoksessa Lehtinen, Erkki ja Luho, Ville, *Lapuan historia I. Esihistoriallisesta ajasta Suomen sotaan*. Vaasa: Vaasa Oy:n kirjapaino, 1963.

LEINO 1987: Leino, Pentti, *Kieli ja maailman hahmottaminen*. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.), *Kieli, kertomus, kulttuuri*. 26–51. Helsinki: Gaudeamus, Hakapaino Oy, 1987.

LITTLEJOHN 2002: Littlejohn, Stephen W., *Theories of human communication*. 7th edition. Belmonton: Wadsworth, 2002.

LUUKKA 2000: Luukka, Minna-Riitta, *Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset*. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö*. 133–160. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 2000.

LUUKKO 1945: Luukko, Armas, *Etelä-Pohjanmaan historia III. Nuijasodasta isoonvihaan*. Etelä-Pohjanmaan historiatoimikunta. Vaasa: Oy Ilkan kirjapaino, 1945.

LUUKKO 1946: Luukko, Armas, *Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, 1640–1713*. Vaasa: Vaasan kirjapaino, 1946.

LUUKKO 1975: Luukko, Armas, *Laihian historia II. Asutuksen alusta isonvihan loppuun*. Laihian historiatoimikunta. Vaasa: Vaasa Oy:n kirjapaino, 1975.

MATIKAINEN 2002: Matikainen Olli, *Verenperijät. Väkiältä ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla*. Bibliotheca Historica 78. SKS. Helsinki: Hakapaino Oy, 2002.

MOILANEN-RÄIHÄ 2001: Moilanen, Pentti & Räihä, Pentti, *Merkitysrakenteinen tulkinta*. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimusmenetelmiin*. 44–67. PS-kustannus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2001.

MÄNTYLÄ 1969: Mäntylä, Ilkka, Ja yhteinen rahvas todisti. Kollaasi 1600-luvun suomalaisista tuomiokirjoista. Porvoo: WSOY, 1969.

NIEMI-KIESILÄINEN ET AL. 2006: Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Honkatukia, Päivi & Karma, Helena & Ruuskanen, Minna (toim.), *Oikeuden tekstit diskursseina*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 13. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy, 2006.

NYGÅRD 1994, Nygård, Toivo, *Itsemurha suomalaisessa yhteiskunnassa*. Studia Historica Jyväskyläensia 50. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1994.

OLLILA 1995: Ollila, Anne, *Mitä mikrohistoria on?* Teoksessa Mäkinen, Katriina & Rossi, Leena (toim.), *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta*. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. 7–14. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turku: Painosalama Oy, 1995.

PELTONEN 1992: Peltonen, Matti, *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 1992.

PELTONEN 1999: Peltonen, Matti, *Mikrohistoriasta*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 1999.

PERÄKYLÄ 2005: Peräkylä, Anssi, *Analyzing talk and text*. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.), *The handbook of qualitative research*. 869–886. 3rd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2005.

PIETIKÄINEN 2000: Pietikäinen, Sari, *Kriittinen diskurssintutkimus*. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. 191–217. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 2000.

PIETILÄINEN 1999: Pietiläinen, Timo, *Kauhavan historia I: Kivikaudesta kaupungiksi tuloon*. Saarijärvi: Saarijärven offset, 1999.

PIHLAJANIEMI-PIIRTO-AIRAS 2003: Pihlajaniemi, Markku & Piirto, Tapio & Airas, Penni, *Eskil Stutaeus*. Juuret 2, 2003, 19–25.

PITKÄNEN 1995: Pitkänen, Timo, *Tuomiokunnan asiakirja-aineisto*. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. 35–56. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 1. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, 1995.

PYLKKÄNEN 1990: Pylkkänen, Anu, *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet: nainen ja maatalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 1990.

SAARENHEIMO 1994: Saarenheimo, Juhani, *Tuomioistuinten asiakirjat*. Teoksessa Orrman, Elias ja Pispala, Elisa (toim.) *Suomen historian asiakirjalähteet*. 151–168. Porvoo: WSOY, 1994.

SILVENNOINEN 2004: Silvennoinen, Markku, *Vuorovaikutuksen avaimet*. Helsinki: Talentum, 2004.

SUOLAHTI 1919: Suolahti, Gunnar, *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. Porvoo: WSOY, 1919.

SUONINEN 2002a: Suoninen, Eero, *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 17–36. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2002.

SUONINEN 2002b: Suoninen, Eero, *Vuorovaikutuksen mikromaisen analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 101–125. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2002.

SUONINEN 2002c: Suoninen, Eero, *Vuorovaikutus, kokemus, merkitys*. *Diskursiivisen sosiaalipsykologian mahdollisuudet kokemuksen tulkinnassa*. *Psykologia* 5/2002, 372–384.

SYRJÄLÄ 1994: Syrjälä, Leena, *Tapaustutkimus opettajan ja tutkijan työvälineenä*. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjälä, Elina & Saari, Seppo (toim.), *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. 10–66. Helsinki: Kirjayhtymä, 1994.

VARTO 1992: Varto, Juha, *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä, 1992.

VILKUNA 1995: Vilkuna, Kustaa H. J., *Alkoholien nauttimispaikka, juopottelijat ja juomisen ajankohta 1500–1700-luvun Suomessa*. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Pitkänen, Timo (toim.), *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. 210–322. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy, 1995.

VILKUNA 1996a: Vilkuna, Kustaa H. J., *Arkielämää patriarkaalisessa työmiestyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*. SHS, Historiallisia Tutkimuksia 196. Helsinki: Hakapaino Oy, 1996.

VILKUNA 1996b: Vilkuna, Kustaa H. J., *Jumala elä rankase minua. Yksilöllisen subjektin synty*. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.), *Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa*. 71–93. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 1996.

VILKUNA 2000: Vilkuna, Kustaa H. J., *Herotes oli koira: humoristinen puhe rikoksena*. Teoksessa Matikainen, Olli (toim.), *Rikos historiassa*. 229–266. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä: Kopijyvä Oy, 2000.

VILKUNA 2005: Vilkuna, Kustaa H. J., *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*. Historiallisia Tutkimuksia 229. SKS. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 2005.

VIRRANKOSKI 1970: Virrankoski, Pentti, *Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa*. Turun Historiallinen Arkisto XXII. Turku: Kirjapaino Polytypos, 1970.

VIRTANEN 2001: Virtanen, Matti, *Laadulliset lähteet ja niiden edustavuus*. Sosiologia 2/2001, 81–92.

VÄLIMÄKI 2002: Välimäki, Hannu, *Kymmenyksistä kirkollisveroon: kirkollisverotus Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa reformaatiosta nykypäiviin*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 2002.

WEHMANEN 1939: Wehmanen, H. W., *Lapuan seurakunnan vakinaiset papit 1582–1939*. Lapua: Lapuan kirjapaino, 1939.

YLIKANGAS 1996: Ylikangas, Heikki, *Wallermannin. Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 1996.

YLÖNEN 1951, Ylönen, Aulikki, *Papiston palkkaus ja vv:n 1687–92 tutkijakunta*. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja XXXIX–XL, 1949–1950. 63–73. Helsinki: Keskuspaino, 1951.

ÖSTERBERG 1989: Österberg, Eva, *Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige. Konflikt – kompromiss – politisk kultur*. Scandia 1/1989, 73–95.

ÖSTERBERG 1991: Österberg, Eva, *Social arena or theatre of power? The courts, crime and the early modern state in Sweden*. Teoksessa Heikki Pihlajamäki (toim.), *Theatres of power. Social control and criminality in historical perspective*. Publications of Matthias Calonius Society I. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 1991.

ÖSTERBERG 1992: Österberg, Eva, *Folklig mentalitet och statlig makt. Perspektiv på 1500- och 1600-talens Sverige*. Scandia 1/1992, 81–102.

Painamaton lähdekirjallisuus

HAIKARI 2006: Haikari, Janne, *Kreivin aikaan, kreivin valtaan: vallankäytön arki satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1651–1657*. Suomen historian lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos. Jyväskylä, 2006.

SAARIMÄKI 2006: Saarimäki, Pasi, *Avioliitto-odotuksiin kytkeytyvät naimattomien ihmisten seksuaalisuus ja sen seuraukset. Normit, performatiivisuus ja sukupuoli keskisuomalaisessa maaseutuyhteisössä ja käräjillä 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Suomen historian lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos. Jyväskylä, 2006.

Internet-lähteet

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852:

<http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> (viitattu 28.2.2008).

Lapuan papit kautta aikain: <http://lapua.ekirkko.fi/> (viitattu 28.2.2008).

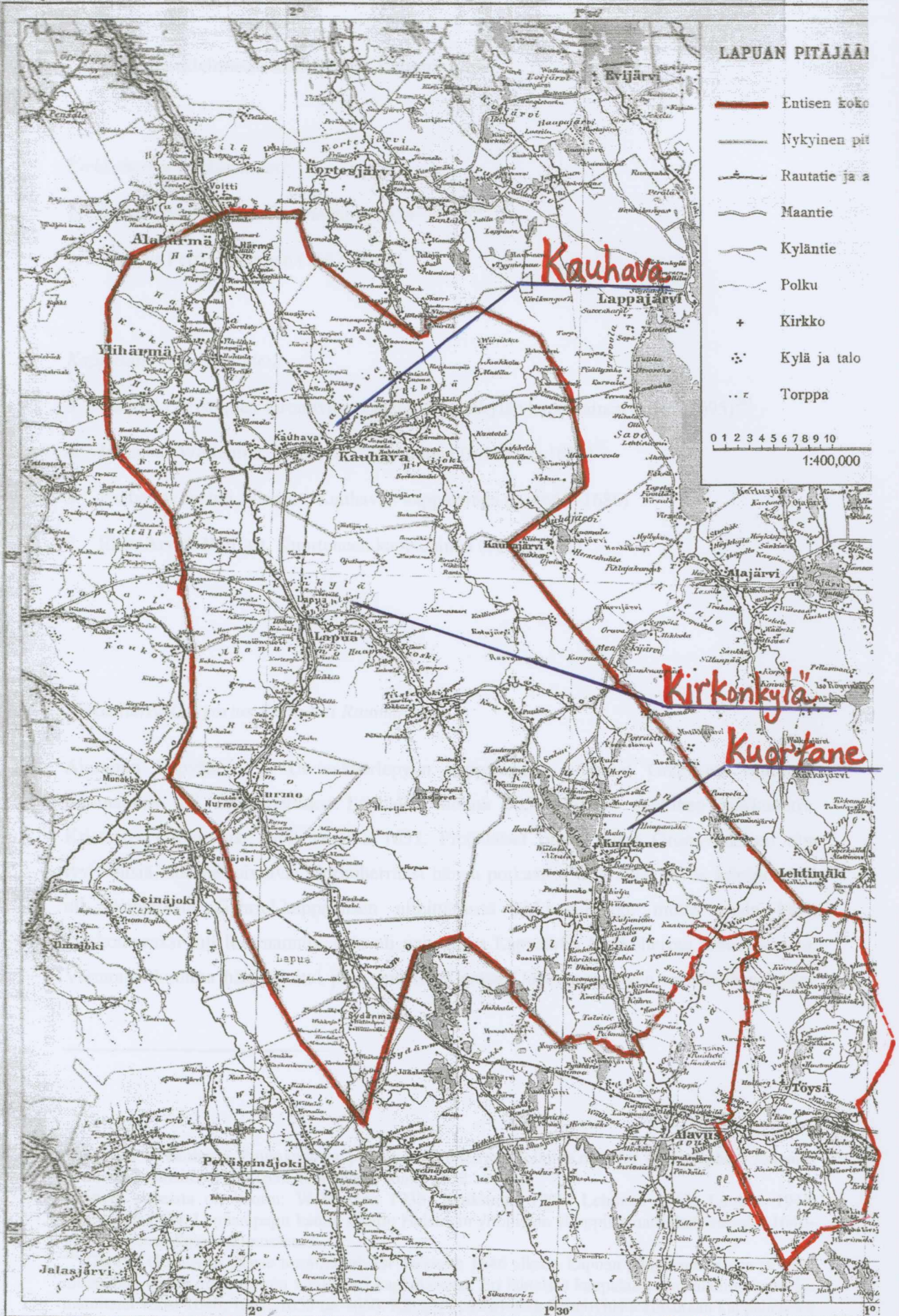
Suomen sukututkimusseura: Tietoa Suomen seurakunnista,

<http://hiski.genealogia.fi/seurakunnat/> (viitattu 13.4.2008).

LIITE 1: LAPUAN PITÄJÄJÄN KARTTA

Ylempios Maanmittauksen viihallituksen Suomen yleiskartasta.

Lähde: Koskimies, Juho, Lapuan pitäjään historia.
Oulu, 1908.

LIITE 2: Tutkielmassa käsiteltävät Lapuan papit

Kirkkoherrat (virkavuodet):

1. Gregorius Bartholdi Raumannus (1654–1661)²⁶⁰
2. Carolus Petri Prochman (1662–1690)

Kappalaiset (virkavuodet):

3. Gabriel Christopher Gronovius, Lapuan kirkonkylän kappalainen (1646–1695)²⁶¹
4. Johannes Wallenius, Kauhavan kappalainen (n.1651–n.1659)
5. Zacharias Jacobi Julenius, Kauhavan kappalainen (n. 1660–1686)
6. Elias Arvidi Hällfast, Kuortaneen kappalainen (1660–1682)

Kirkkoherra Gregorius Bartholdi Raumannus

Aiemmin Lapväärtin ja Uudenkaarlepyyn kappalaisena toiminut Gregorius Bartholdi Raumannus tuli kirkkoherraksi Lapualle vuonna 1654. Pitäjän edellinen kirkkoherra, Kristoffer Gronovius, kuoli vuonna 1652. Pitäjäläiset olivat olleet Gronoviukseen niin tyytyväisiä, että he toivoivat kirkkoherraksi hänen poikaansa Gabrielia. Myös lääninrovasti oli kannattanut Gabriel-kappalaisen nimittämistä kirkkoherraksi, mutta toisin kävi: kirkkoherraksi tuli Raumannus. Hän oli naimisissa Lapväärtin kirkkoherran lesken kanssa. Vaimonsa kuoltua hän avioitui pian uudelleen erään Uudenkaarlepyyn raatimiehen lesken

---

²⁶⁰ Ennen kirkkoherra Raumannusta pitäjän kirkkoherrana toimi Kristoffer (Christopher) Johannis Gronovius vuosina 1638–1652, hän kuoli vuonna 1652. Luettelo papeista on koottu: Wehmanen 1938; Koskimies 1908; Lehtinen 1963; Luukko 1945; Pietiläinen 1999; Lapuan papit kautta aikain; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852; Suomen Sukututkimusseura.

²⁶¹ Gabriel Gronovius lienee toiminut aluksi vuodesta 1646 alkaen Lapuan pitäjänapulaisena ja vasta muutamaa vuotta myöhemmin virallisesti kappalaisena. Eri lähteissä kappalaisuuden alkamisvuodeksi mainitaan vuosi 1646, 1647, 1655 tai 1660. Käräjäpöytäkirjoissa Gronoviusta kutsutaan kappalaiseksi koko tutkimusajanjaksollani.

kanssa. Kirkkoherra Raumannuksen kuollessa, ilmeisesti yllättäen, vuonna 1661 häneltä jäi leski ja kuusi pientä lasta. Raumannuksen ensimmäisestä avioliitosta syntyneistä tyttäristä toinen naitettiin Ilmajoen kirkkoherralle Gabriel Peldanille ja toinen Kauhajoen kappalaiselle Eskil Stutaeukselle.²⁶²

Kirkkoherra Carolus Petri Prochman (s. 1629, k. 1690)

Kirkkoherra Raumannuksen kuoleman jälkeen käytiin monivaiheinen seuraajan valintaprosessi, jossa ehdolla oli seitsemän miestä uudeksi kirkkoherraksi. Tälläkään kertaa kirkkoherraksi ei valittu pitäjäläisten toivomaa Gabriel Gronoviusta, vaan tuomiokapitulin ehdotuksen mukaisesti Carolus Prochman.²⁶³ Kirkkoherraksi valittu Carolus Petri Prochman, alkuperäiseltä nimeltään Karl Prochaeus, syntyi vuonna 1628 ja kuoli vuoden 1690 lopussa (haudattiin 1.3.1691). Hän valmistui ylioppilaaksi Uppsalassa vuonna 1646 ja seuraavana vuonna Turussa. Ennen Lapuan kirkkoherruutta hän toimi Vaasassa pedagogina. Hänen talonpoikaistaustainen isänsä, Pietari Juhonpoika Prochaeus, toimi Kälviän kirkkoherrana. Carolus Prochman noudatti aikakauden tapaa, pappissukujen yhdistämistä, naimalla Vähänkyrön kirkkoherran tyttären. Tämän Riitta Martinuksentyttären kanssa heille syntyi kaksi poikaa ja kaksi tyttöä. Molemmista pojista tuli myöhemmin kirkkoherroja: Martinus Prochmanista Lapuan kirkkoherra vuosiksi 1691–1695 ja Johannes Prochmanista Siikajoen kirkkoherra 1691–1696. Pappissuvuille tyypilliseen tapaan kirkkoherra Prochmanin veli toimi kappalaisena Paltamossa, lanko kappalaisena Vähässäkyrössä ja toisen tyttären kaksi aviomiestä olivat kappalaisia. Pitkäikäisen ja ilmeisesti lopulta pitäjäläisten keskuudessa arvostetun kirkkoherran meriitteihin kuului papiston edustajana toimiminen valtiopäivillä vuonna 1675.²⁶⁴

---

²⁶² Koskimies 1908, 198–199; Lehtinen 1963, 278–280; Luukko 1945, 712; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852.

²⁶³ Tätä kirkkoherran valintaprosessia käsiteltiin lyhyesti myös Lapuan käräjillä 1.3.1661. Ks. tutkielman luku 2.5.1.

²⁶⁴ Koskimies 1908, 200–201; Lehtinen 1963, 280–281, 284; Luukko 1946, 22, 98, 102; Luukko 1945, 696; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852.

Kappalainen Gabriel Christopher Gronovius (s. 1623, k. 1695)

Taustatiedot Gabriel Gronoviuksesta ovat hieman vaihtelevia. Hänen kerrotaan toimineen Lapuan pitäjänapulaisena ja kappalaisena vuodesta 1646 lähtien.²⁶⁵ Ylioppilaaksi Gronovius pääsi Turussa vuonna 1641, lisäksi hänen kerrotaan opiskelleen Turussa vielä vuosina 1645–1646. Gabrielin isä, Kristoffer Johannis Gronovius, toimi Lapuan kirkkoherrana vuosina 1638–1652. Lapuan pitäjäläiset yrittivät saada Gabrielista isänsä viran jatkajaa, mutta eivät siinä onnistuneet.²⁶⁶ Toistamiseen hänestä yritettiin tehdä kirkkoherraa vuonna 1661.²⁶⁷ Gabrielin veli, Martin Gronovius, valmistui ylioppilaaksi yhtä aikaa veljensä kanssa, mutta hänen elämästään ei ole tarkempia tietoja. Gabriel ehti avioitumaan kahdesti: ensimmäinen puoliso oli N.N. Kristoferintytär Granqvist ja toinen puoliso Katarina Markuksentytär Neostadius. Gabrielilla oli ainakin viisi lasta, joista kaksi poikaa jatkoi suvun perinteistä ammattia: Markus Gronovius toimi ensin Mustasaaren kappalaisena ja hetken Lapuan kirkkoherrana, Gustaf Gronovius puolestaan Maalahden kappalaisena. Gabriel Gronovius kuoli yli 70-vuotiaana vuonna 1695.²⁶⁸

Kappalainen Johannes Wallenius (s. 1607, k. 1666)

Kauhavan ensimmäisenä kappalaisena noin vuonna 1651 mainitaan Johannes Wallenius. Juho Koskimiehen mukaan Johanneksen alkuperäinen sukunimi oli Gronovius ja hän oli vuonna 1652 kuolleen kirkkoherra Kristofferin Johannes Gronoviuksen veli, eli siis Lapuan kirkonkylän kappalaisen, Gabriel Gronoviuksen, setä. Koskimiehen tutkimuksessa ei ole lähdeviitteitä, joten en ole pystynyt tarkistamaan tiedon alkuperää. Muissa tutkimuksissa tätä sukulaisuussuhdetta ei mainita. Sen sijaan Armas Luukko ja Timo Pietiläinen ovat todenneet Johannes Walleniuksen olleen kotoisin Naantalista ja hänen isänsä olleen Naantalin ja Raison kappalainen Mikael Mikaelinpoika. Lisäksi Luukko ja Pietiläinen kertovat

---

²⁶⁵ Eri lähteissä kappalaisuuden alkamisvuodeksi mainitaan vuosi 1646, 1647, 1655 tai 1660. Käräjäpöytäkirjoissa Gronoviusta kutsutaan kappalaiseksi koko tutkimusajanjaksollani.

²⁶⁶ Lehtinen 1963, 278–279; Luukko 1945, 696; Luukko 1975, 238.

²⁶⁷ LK 1.3.1661, ss1: 146; Lehtinen 1963, 280–281.

²⁶⁸ Koskimies 1908, 202–203; Lehtinen 1963, 285, 287–288; Luukko 1945, 696; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852.

Walleniuksen toimineen ennen Lapualle tuloaan kappalaisena Laihialla vuosina 1646–1650.²⁶⁹ Koskimiehen väittämä sukulaisuussuhde Walleniuksen ja Gronoviuksen välillä ei todennäköisesti siis pidä paikkaansa. Johannes Walleniuksen viimeisiin virkavuosiin Kauhavan kappalaisena liittyy useita käräjätapauksia sekä väkivaltaiseksi yltynyt kahnaukset kirkkoherra Raumannuksen kanssa. Wallenius erotettiin viimeisien virkavuosiensa aikana kahdesti eikä hän enää anomuksistaan huolimatta päässyt takaisin Kauhavan kappalaiseksi. Walleniuksen kuolinvuotta ei tiedetä, mutta vuonna 1667 hänen vaimolleen myönnettiin leskenavustusta.²⁷⁰

Kappalainen Zacharias Jacobi Julenius (s. 1625, k. ?)

Johannes Walleniuksen jälkeen, noin vuodesta 1660 lähtien Kauhavan kappalaisena toimi Zacharias Jacobi Julenius, joka oli kotoisin Ilmajoelta. Hän pääsi ylioppilaaksi Turussa vuonna 1648 ja vihittiin papiksi vuonna 1655. Ennen kappalaisuuttaan hän toimi Ilmajoen pitäjänapulaisena ja tuolloin hänen sukunimensä oli Ilmolensis. Myös tämän kappalaisen pojat jatkoivat papin ammatissa: Samuel Juleniuksesta tuli Hailuodon kirkkoherra ja Jacobus Juleniuksesta pataljoonan saarnaaja.²⁷¹

Kappalainen Elias Arvidi Hållfast (s. 1630, k. 1682)

Kuortaneella toimineista kappalaisista ei ole säilynyt kovinkaan paljon tietoja. Todennäköisesti kylällä on toiminut oma pappi ainakin vuodesta 1637 lähtien.²⁷² Omassa aineistossani Kuortaneen kappalaisena tulee esille vain Elias Arvidinpoika Hållfast. Hän pääsi ylioppilaaksi Turussa vuonna 1647/1648, ja vihittiin papiksi Turun hiippakunnassa

---

²⁶⁹ Luukko 1975, 237; Pietiläinen 398. Luukon mukaan Wallenius oli hyvin riitaisa henkilö ja Laihiankin kappalaisuuden usein käräjillä syytettynä pitäjäläisten nimittelystä ja osallisuudesta tapeluihin.

²⁷⁰ Koskimies 1908, 207–208; Luukko 1945, 710; Luukko 1975, 237; Pietiläinen 1999, 398–399.

²⁷¹ Koskimies 1908, 208; Luukko 1946, 25–26, 107 ja 115; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852.

²⁷² Klemetti (1932, 124, 130–131) kertoo, että Kuortaneella olisi vuonna 1637 toiminut saarnamiehenä Herra Tuomas. Hänen virallinen kuolinvuotensa ei ole tiedossa, mutta Klemetti epäilee hänen kuolleen 1650-luvulla. Koskimies ja Lehtinen eivät mainitse Kuortaneen kappalaista herra Tuomasta teoksissaan. Elias Arvidin sukunimi on kirjoitettu eri lähteissä hieman eri tavoin: Hållfast, Hållfast tai Hollfast.

vuonna 1657. Elias on luultavasti toiminut Uudenkaarlepyyn triviaalikoulun kollegana ja laulunopettajana ainakin vuonna 1657. Häntä oli pyydetty Uuteenkaarlepyyhyn kanttoriksi, mutta kyseistä virkaa hän ei ottanut vastaan. Ylistarolaiset puolestaan olivat pyytäneet Eliasta papikseen, mutta tuomiokapituli sijoitti hänet vuonna 1660 Kuortaneen kappalaiseksi. Eliaksen isä, ylistarolainen Arvid Simoninpoika Hållfast, toimi ensin kruununvoutina Etelä-Pohjanmaan rovastikunnassa ja myöhemmin Uudenkaarlepyyn kihlakunnassa. Elias oli naimisissa Margareta Sigfridintyttären kanssa, ja heidän lapsensa käyttivät myöhemmin sukunimeä Rislachius. Eliaksen kaksi poikaa jatkoivat isänsä ammattia: Elias Rislachius Lapuan kappalaisena ja Gabriel Rislachius Alahärmän kappalaisena.²⁷³

---

²⁷³ Klemetti 1932, 133–135; Koskimies 1908, 206; Luukko 1945, 698; Luukko 1946, 121, 133 ja 240; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli vuosilta 1640–1852.

LIITE 3: Tutkimusaineiston jakautuminen aihealueittain ja papeittain

Lapuan pitäjän käräjäpöytäkirjat 1652 - 1674	Kirkkoherra Raumannus	Kirkkoherra Prochman	Kappalainen Gronovius	Kappalainen Wallenius	Kappalainen Julenius	Kappalainen Hällfast	Uscampi pappi	Aiempi kirkkoherra Gronovius	Kappalainen Johan	Yht.	%- osuus
Papinmaksut	5	7	4	3				1		20	9 %
Velka-asiat	3	2	7	7		2		1	3	25	12 %
Talokaupat		4	5	1		10				20	9 %
Peltokaupat		15	9	2		5				31	15 %
Vahingonteot niityillä ja metsissä		6	7	2	4					19	9 %
Papilasta huolehtiminen	2	9		4	2		1	1		19	9 %
Pappi todistajana/ selvitysmiehenä	2	21	15			1		0	2	47	22 %
Siveysrikokset	1	6	1			1		1		10	5 %
Seurakuntaelämään liittyvät tapaukset		1	1							2	1 %
Pappeihin kohdistuneet syytökset		1	1	4						6	3 %
Rahvaan ja esivallan väliset epäselvyydet	1	7	1					1		10	5 %
Pappien keskinäiset kohtaamiset								3		3	1 %
Yhteensä	14	79	51	23	6	20	6	8	5	212	100 %

Lisäksi aineistoon kuuluu 4 tapausta (seurakuntaelämään liittyviä tapauksia / kirkkohäiriötä), joissa ei mainita pappeja. Aineiston kokonaismäärä on siten 216 tapausta.